

Brigado

(K)

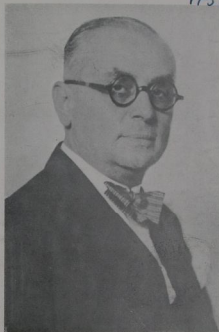
Büyük Önderimiz, Cümhur Başkanımız

Kemal Atatürk

T. C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI
Çorum İl Halk Kütüphanesi Müdürlüğü

17514

(K)

1833
7. 1953

Başbakan
Celâl Bayar

C. H. P. Genel Sekreteri ve İçişleri Bakanı
Şükrü Kaya

Çorum C. H. P. Başkanı, Vali
Süreyya Yurdakul

ÇORUMUN SAYIN SAYILAVLARI

Bay İsmet Eken

Bay Ali Rıza Özeng

Bay Münür Çağlı

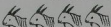
Bay Nabi Yıldırım

NOT : Diğer Sayıların resimleri gelmediğinden konulmamıştır.

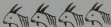
KESİLEN KEÇİ GRAFİĞİ

[Mezbohada]

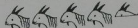
Haziran
1937

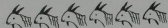
Temmuz

Ağustos

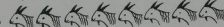
Eylül

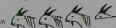
1. Teşrin

2. Teşrin

1. Kanun

2. Kanun

Şubat

Mart

Nisan

Mayıs

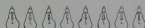

Bir figür 200 keçi

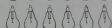
= Çorum =

YILLIK ABONA

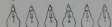
2. Kanun
1937

Şubat

Mart

Nisan

Mayıs

Haziran

Temmuz

Ağustos

Eylül

1. Teşrin

2. Teşrin

1. Kanun

Bir figür 1000 kilovat

= Çorum =

BELEDİYENİN İMARA HARCADIĞI PARA

1923		22500
1924		29639
1925		31523
1926		39249
1927		39074
1928		39525
1929		39986
1930		71308
1931		72000
1932		39283
1933		41210
1934		51288
1935		52120
1936		68192
1937		75000

= Çorum =

KESİLEN KOYUN GRAFİĞİ [Mezbahada]

Haziran 1937					
Temmuz					
Ağustos					
Eylül					
1. Teğrin					
2. Teğrin					
1. Kanan					
2. Kanan					
Şubat					
Mart					
Nisan					
Mayıs					

Bir figür 150 Koyun

= Çorum =

Çorum :
Halkevi Başkanı
Bedri Bilginer

Broşürü Hazırlayanlar

Sagdan :

1. Öğretmen Âdile, Kültür Direktörü Neşet Köseoglu, Mektupçu Kemal Korol, Müddeiumumi Abidin Varan, Başöğretmen Mahir.

Arkadaş: Ruhi, Mehmet, Mehmet.

BELEDİYENİN BÜTÇE GRAFİĞİ

[illegible]

Bir kare 10.000 lira

= Çorum =

ÇORUM İLİNİN İLÇEBAYLARI

Sungurlu İlçebayı
B. Mahir İçöz

Mecidiözü İlçebayı
B. Kâzım Dınçer

İskilip İlçebayı
B. Mevluduh Payzı

Osmancık İlçebayı
B. Kemal

Alaca İlçebayı
B. Kâmil

ÇORUM ve İLÇELERİNİN ŞARBAYLARI

Çorum Belediye Başkanı
B. Pertev Kaleli

Mecidiözü Belediye Reisi
B. Cemal Erkan

Alaca
Belediye Reisi

Sungurlu Belediye Reisi
B. Sadullah İnan

ÇORUM VİLAYETİNİN

Defterdar
B. Salih Kuşkuç

Mektupçu
B. Kemal Korol

Nafia Müdürü
B. Ziya

Kültür Direktörü
Neşet Köseoglu

Ağır Ceza Reisi
B. Alif

C. Müddeiummisi
Abidin Varan

Nüfus Müdürü
B. Hadi Daldal

Orman Mühendisi
B. Nafi Tunçalı

Ziraat Müdürü
B. Saip Oğet

ŞUABAT ÂMİRLERİ

Hususi Muhasebe Mu.
B. M. A. Acet

Veteriner
B. Fahri Gönenc

P. T. ve T. Direktörü
B. Hüsnü Bilginöz

Orta Okul Direktörü
B. Hamdi Mutlu

Müftü
B. Tevfik

J. Ko. B. Hikmet Onar

Evkaf Memuru
B. Şahap Duran

ÇORUMDA CUMHURİYET DEVRİNİN

Bay Faiz Ergun

26 - 6 - 1926 dan 15 - 2 - 1928 e
kadar Çorum valisi idi. Şimdi Tokat
vilâyetini idare etmektedir.

Bay Cernâl Bardakçı,

11 - 9 - 1929 dan 4 - 5 - 1933 e
kadar Çorum valiliğini yapmıştır.
Halen Konya valisidir.

Bay Ahmet Cevdet

15 - 12 1923 den 14 - 6 - 1926 ya
kadar Çorum valiliğini yapmıştır.

SAYIN VALİLERİ

Bay Arif Hâkmet Aykaç

27 - 5 - 1933 den 31 - 5 - 1935 e
kadar Çorum vilâyetini idare etmiş
ve burada ölmüştür.

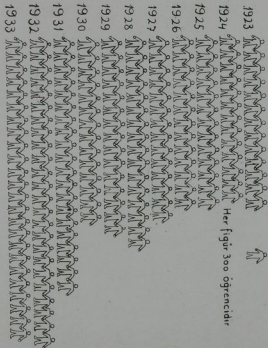
Bay Ziya Tekeli

13 - 3 - 1936 dan 10 - 7 - 1937 ye
kadar Çorum vilâyetini idare etmiş-
tir. Şimdi Diyarbakır umumî müfettişlik
müşaviridir.

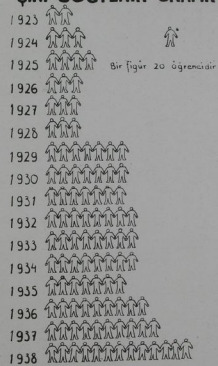
Bay Hakkı Berikun

13 - 7 - 1935 den 27 - 1 - 1936 ya
kadar vilâyetimizi idare etmiş ve
buradan Eskişehir umumî müdürüğü
idare heyetine tayin edilmiştir.

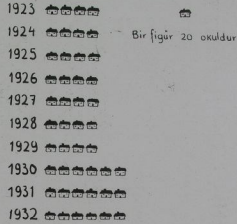
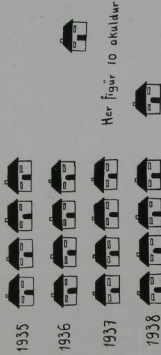

İLK OKULLARIN ÖĞRENCİ ARTIŞINI GÖSTERİR GRAFİK

ORTA OKUL ÖĞRENCİ ARTIŞINI GÖSTERİR GRAFİK

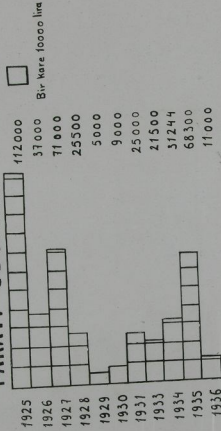
BÖLGE OKULLARININ ARTI- ŞINI GÖSTERİR GRAFİK

OKULLARIN ARTIŞINI GÖSTERİR GRAFİK

(1932 ye kadar)

OKUL İNŞAATINA SARFEDİLEN PARAYI GÖSTERİR GRAFİK

GÜMHURİYET DEVRİN- DE YENİDEN YAPILAN OKUL YAPILARI

1924

1926

1927

1928

1929

1930

1931

1933

1934

1935

1936

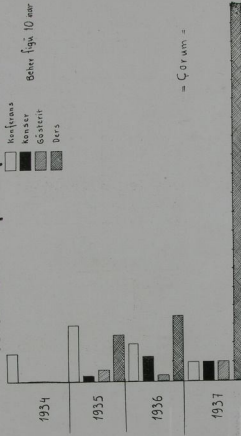

Her figür bir okul

Çorum merkez okulları : İhtilâf, İstiklâl, Gazipaşa, Cumhuriyet,
Tasviri, Albayrak.

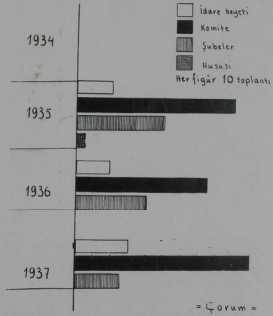
Osmanlı	"	"	İnönü, Gemici.
İzhitip	"	"	Mışakimilli, Asımıilli.
Sungulu	"	"	İsmetpaşa, Sungurazlı
Macidözü	"	"	Merkez.
Alaca	"	"	Merkez.

(+) İşaretili köyler eğitim bölgesidir. Bunlara bağlı köyler sayfa de gösterilmiştir.

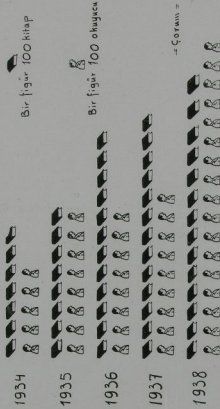
HALKEVİ ÇALIŞMALARI

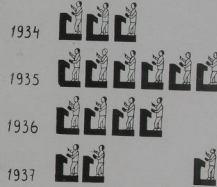
HALKEVİ TOPLAN- TILARI

HALKEVINİN KİTAP VE OKUYUCU GRAFIGİ

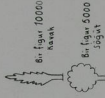
HALKEVİ KONFERANSLARI

Bir figür 5 Konferans

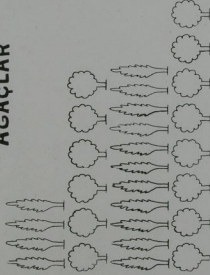
= Çorum =

KÖY NAMINA DİKİLEN AĞAÇLAR

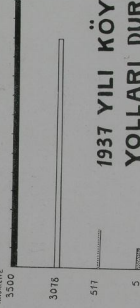
1937

1938

= Çorum =

Kilometre

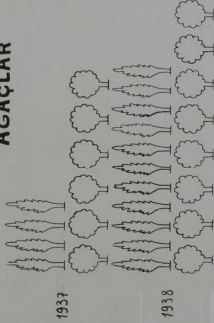
1937 YILI KÖY YOLLARI DURUMU

■ Umumî yol
□ Geçirilen yol
... = Kırılmı
▨ Bükülmüş

Bir santimetre 250 Km. gösterir
(halâdurum harici)

= Çoruma =

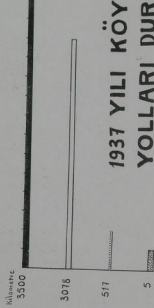
KÖY NÂMINA DİKİLEN AĞAÇLAR

Bir figür 10000
Havak

Bir figür 5000
Sığirt

= Çoruhî =

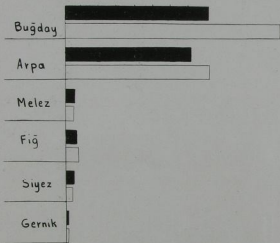
1937 YILI KÖY YOLLARI DURUMU

Ünvanı, yıl
Güçlü, arazi, yıl
= Verişin =
Kıy, Halkların

Bir santimetre 250 km. gösterir
(Halkların haritası)

= Çoruhî =

1937 YILI KÖY NAMI. NA YAPILAN ZERİ. YAT

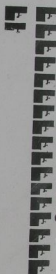

-Çorum = Birkare 4000 kilo (mussal)
= = 100 lira (değeri)

1937 YILI KÖY İÇME

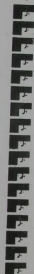
SULARI DURUMU

Çeşme ve
Sadırcıyan
milyarı

İçilen

Köyde Çeşme

İçilen

Demir bira
Çeşme

Tamir mahal
İn yalı

517 kilometre

Bu fişer 100 Çeşme

Tamir mahal
İn yalı

730 kilometre

= Çorum =

KÖYLERİN GENEL BÜTÇE DURUMU

■ Bir kare 50.000 liradır

KÖY BÜTÇELERİNE DAMIZLIK VE AŞI İSTASYONLARI İÇİN KONULAN PARA

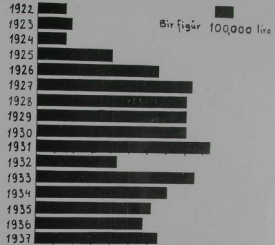
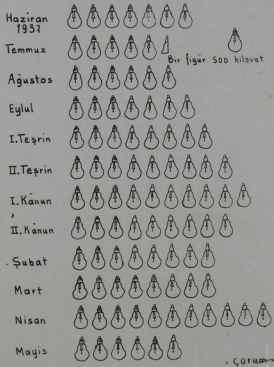
Her figür 2000 liradır

□ Bütçeye konan
■ Tahsil olunan

= Çorum =

YILLIK SOKAK TENVİ- RATINI GÖSTERİR GRAFİK

HUSUSÎ MUHASEBE BÜTÇE GRAFİĞİ

= Çorum =

= Çorum =

İLK BÖLGE OKULLARININ ARTIŞINI GÖSTERİR GRAFİK

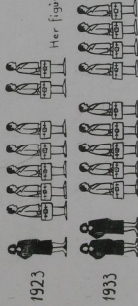
Her figür 300 öğrencidir

İLK OKULLARIN ÖĞRET- MEN ARTIŞINI GÖSTERİR GRAFİK

Her figür 20 öğretmendir

Çorum - Sincirli arasındaki gökeniş
köprüsü

935

Çorum - Sungurlu - Çerikli Yolu
(Polatlı köprüsü)

Çorum - Merzifon yolunun 21+500 ^{km} 'indeki
Döğenci köprüsü 18-2-36

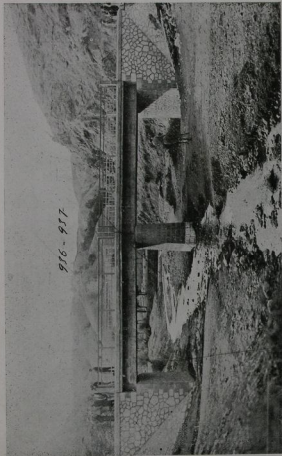

Çorum - Sungurlu - Çerikli Yolu
(Dere Kışla köprüsü)

F. IV

916-957

Çorum - Yozgat yolu üzerinde Seyfi köprüsü

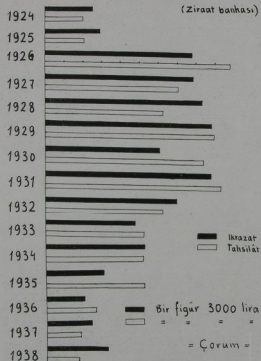

Çorum: Sungurlu - Çerikli Yolu
(İkinci Köprüsü)

Çorum: Sungurlu - Çerikli Yolu
(Kamallı köprüsü)

ALTIN KARŞILIĞI İKRAZAT

NAFIAYA AIT RESİMLER

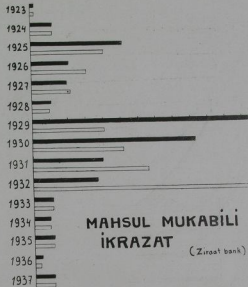
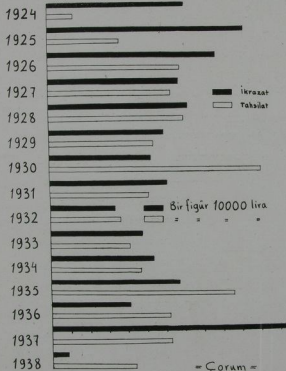
Yol çavuşu yetiştirme kursunun mezunları

Çorum - Sungurlu - Çerikli Yolu
(Melenkär köprüsü)

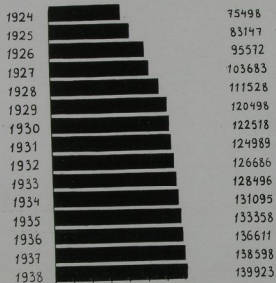
İKRAZAT

(Ziraat bankası)

SERMAYE

- Ziraat bankası -

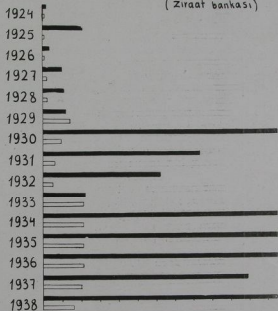

■ Bir figür 20000 lira

= Çorum =

TEVDİAT

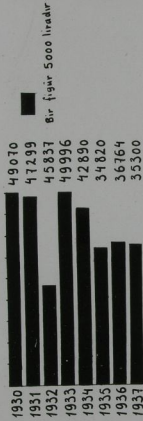
(Ziraat bankası)

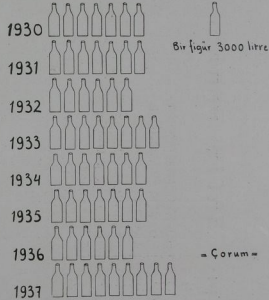
Tevdiat ■ Bir figür 50000 lira

Mudî □ = = 1000 adam = Çorum =

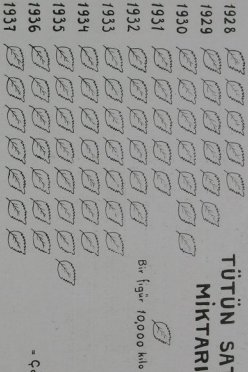
İÇKİ SATIŞ PARASI

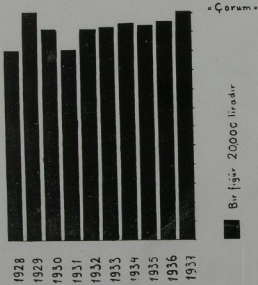
İÇKİ SATIŞ MİKTARI

TÜTÜN SATIŞ MİKTARI

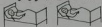

TÜTÜN SATIŞINI GÖS- TERİR PARA GRAFİĞİ

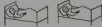

TEDAVİ EDİLEN HASTA MİKTARI

1926

1927

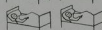
1928

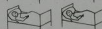
1929

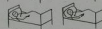
1930

1931

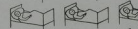
1932

1933

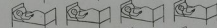
1934

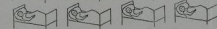
1935

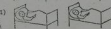
1936

1937

(1)
338

Bir figür 400 hastadır

(1) Bu yıl tedavi olmuştur.

Çorum Hastahanesi

HALKA DAĞITI- LAN KİNİN

(Merkez Hanesi)

1934

1935

1936

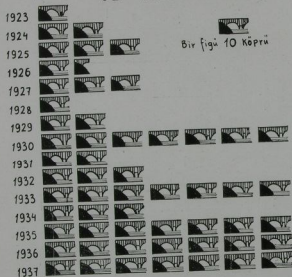
1937

1938

Bir figür 500 komprime

= Çorum =

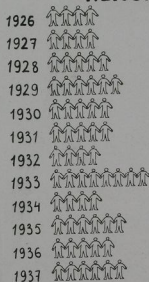
NAFİACA YAPTI. RILAN KÖPRÜLER VE MENFEZLER

Bir figür 10 Köprü

= Çorum =

KÜÇÜK SIHHAT OKU. LUNDAN MEZUN ÖĞ. RENCİ GRAFİĞİ

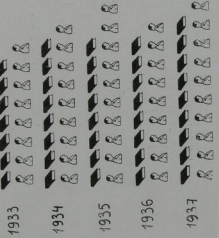

Bir figür 5 öğrenci

= Çorum =

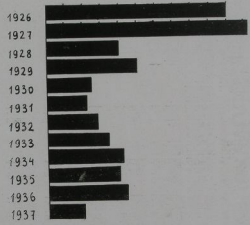
MİLLİ KİTAPSARAYIN KİTAP VE OKUYUCU MİKTARI

Bir figür 1000 kitap
= 1000 okuyucu

Çorum =

NAFİACA YAPTIRI. LAN ŞOSALAR

Bir figür 4000 metre

= Çorum =

**BÖLGE İLK OKULLARININ
ÖĞRETMEN ARTIŞINI GÖSTERİR GRAFİK**

Her figur 20 öğretmendir

1935

1938

KİTAPLARIN İLİM ZÜMRELERİNE GÖRE AYRILIŞLARI

Türkçe ve edebiyatı

Tarih Coğrafyası

Riyazi ilimler

Tabii kiimler

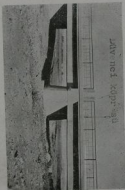
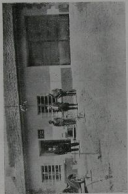
Felsefi ve İktisadi
İlmler

'Hukuk ve Kanunlar

Diger eserler

Bir figür 100 kitap
Benlerden başka 4962
Arapça kitap vardır

ÇORUM MİLLÎ KİTAPSARAYI

Çorum yolları üzerinde mütemadi tamir binalarından birkaçı

HUSUSÎ MUHASEBE ve KÖYCÜLÜĞE AIT RESİMLER

Çorumda Köy kâtiplerini yetiştirme kursundan çıkanlar, vali Süreyya Yurdakolun etrafında.

Çorum parkından bir görünüş

Çorum parkından diğer bir görünüş

Çorum parkından bir başka görünüş

Çorum parkının medhalden görünüşü

Çorum parkının uzaktan görünüşü

Çorum parkının hastane
tarafından görünüşü

Çorum: Küçük park

Çorum: Küçük park havuzu

Çorum: Yeni yoldan bir görünüş
(tamirat halinde)

Çorum: Doğumevi bahçesi

Çorum mezbahası

Çorum Belediye akarati

ÇORUM İLİ BELEDİYELERİNE AIT RESİMLER

Çorumda Atatürk Anıtı

Çorum Şehitler Abidesi

Çorum Belediye Binası

Çorum saat kulesi

Osmanlı Belediye Evi

Çorumda ilk yapılan parke yolun döşenme merasimi

Çorum : Su tevzi merkezi

Çorum : Elektrik santrali

Çorum Halkevinin
Karapınar köyü
gezisi

Çorum Halkevi Ar komitesinin Uludere gezisi

Çorum Halkevinin
Çamlıca köyü
gezisi

Çorum Halkevi
müzik ve temsil
kolunun İskölp
gezisi

Çorum Halkevinin Domu köyü gezisi

Çorum Halkevinin
Ovacık köyü
gezisinden diğer
bir görünüş

HALKEVİ GEZİLERİ

Çakurveren
köyünde
mutabassis
tarafından hasta
çocukların
muayenesi

Çorumun Ovacık köyü gezisinde

Çorumun
Divanikebir köyü
gezisinde hayvan
muayenesi

Çorum Halkevinin
Uyuz köy gezisi

Çorum Halkevinin Kırkdilim gezisi

Çorum Halkevinin
Alpagut gezisi

Çorum Halkevinde bir çocuk balosu

Çorum Halkevinde temsil edilen (Tutullar) piyesinden bir görünüş

Müzikli (Himmetin Oğlu) piyesinden bir sahne

(Belkis) piyesinden bir sahne

(Akıncı) piyesinden bir sahne

(Akıncı) piyesinden diğer bir sahne

Çorumda:
Sungurlu - Çorum
maçı

İskilipte bir pehlivan güreşinden sonra

İskilip Halkevi
Sporcuları

Çorum
Halkevinde
bir Nâkâh Töreni

Çorum Halkevinde diğer bir Nâkâh Töreni

Çorum
Halkevinde
(Çorum Halayı)
adındaki oyuna
hazırlık

Çorumda:
Sungurlu - Çorum
maçı

İsküipte bir pehlivan güreşinden sonra

İsküip Halkevi
Sporcuları

Çorum
Halkevinde
bir Nikâh Töreni

Çorum Halkevinde diğer bir Nikâh Töreni

Çorum
Halkevinde
(Çorum Halayı)
adındaki oyuna
hazırlık

Çorumda Hatay
mitingi

Çorum Halkevi müzik kolu öğrencileri

Çorum Halkevi
korosu

Çorumda onuncu
yıldönümü

Çorumda Bir voleybol maçı

Çorum Halkevi
futbolcuları

Yeni göçmen köylerinde bir ev

Bir göçmen evinin yatak odası

Ç. H. PARTİSİ ve HALKEVİ:

Çorum Ç. H. P. ve Halkevi

İskilip İlçesi Halkevi

Çorum Halkevi tarafından bakılan kimsesiz çocuklar

Yeni yapılan göçmen
köylerinden ikisi

Diğer bir göçmen
köyü mahallesi.

Çorumda yeni
yapılan göçmen
köylerinden üçü

Alaca İlçesinin Keçhisar köyü Fidanlıkları

Alaca İlçesinin Sincan fidanlığı

Alacanın Eskiyyapar fidanlığı

Alacanın Karamahmut fidanlığı

Çorumun Çukurveren köy çamlığı

GUÇMEN KÖYLERİ RESİMLERİ :

Bir göçmen evi

Diğer bir göçmen evi

Çorunda yeni yapılan çeşmelerden
bir örnek

Çorum elektrik fabrikasının
içerden görünüşü

İskilip ilçesinde yeni açılan bir yol

İskilipe Belediye dükânları

İskilipe Anıt

İskilipe bir park

İskilipe Belediye önü

Sungurluda Cumhuriyet alanı

Sungurluda şehitler anıdesi

Sungurlu Cumhuriyet alanının
diğer bir görünüşü

İskilip parkından iki görünüş

Çorumun Seydin Yati okulu

Sungurlunun Alerbeyli köyü okulu

Mecitözü'nün Çakirik Yati okulu

Mecitözü'nün Cemilbey köyü okulu

Iskilip Sakarya ilk okulu

Sungurlu Hirka köyü okulu

Alaca Merkez ilk okulu

Iskilip :
Bayat köyü
yati okulu

Iskilip :
Bayat köyü yati okulu
pavyonları

*Cumhuriyetten sonra yapılan okullardan
birkaç örnek*

Çorum Cumhuriyet ilk okulu

Çorum Glazi ilk okulu

Çorum köy okullarından biri

Çorumda yapilmakta olan orta okul binası

Mecidiözü ilk okulunun temeli

İskilipte Merkez okulu

Çorumda diğer bir köy okulu

Sungurlunun Boğazkale köyü okulu

Alacanın Karahisar köyü okulu

Ösmancık Merkez okulu

Çorumda okullar sergisinden diğer bir köşe

Çorumda bir köy okulunda bahçe işleri

Çorumda Cumhuriyetten evvelki Köy okul tiplerinden birkaç örnek

İskülpçe tayyare bayramında okullar

Çorumda bir 23 Nisan bayramında çocuklar

Çorumda Onuncu Yılda çocuklar

Çorumda okullar sergisinden bir köşe

Çorumda Onuncu Yıla ait bir hatıra

Çorumda okulların Onuncu Yılda yaptıkları tak

KÜLTÜR İŞLERİNE AIT RESİMLER

Çorum okulları
Himaye heyetleri
tarafından bakılan
çocuklar

Çorumda
23 Nisan
Çocuk Haftasında
yapılan merasim

İsköpte talebe
spor merasimi

Alaca parkından bir görünüş

Alacada Belediye kira binaları

Mecidözü Belediye bahçesi

Mecidözünde Figanî kaplıcaları

Osmancık Belediye akaralı

Osmancık Belediye mağazaları

Alaca Belediyesinin yangın motopompi

Alacada Belediye havuzu

Alacada su deposu

Çorumda Kanara

Çorum Aygır deposu

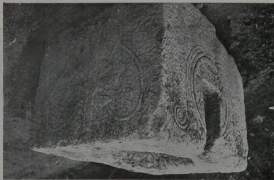
Çorum'un Kuşsaray
köyünün kalesi
[(Çorumlu) dergisi-
nin) (6) ıncı sayı-
sında Neşet Köse-
oğlu'nun yazısı ile
ilgilidir.]

Çorum kalesinden
iki görünüş

ÇORUMDA CUMHURİYETİN ON BEŞ YILI

Çorum'da eski
devirlere ait Çanakçı
köyünde bulunmuş
iki eser

Çorumun Babaogul köyünde bir höyük

Alacahöyük köyünde bir Etili eseri

Çorumda bir tarlanın
temizlenişi

Diğer bir el
harman
makinesi

Bir tarlanın
tutulması

Çorumda
bir harman

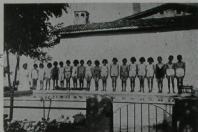
ÇORUMDA ESKİ ESERLERDEN BİRKAÇI

Çorum Millî Kütüphanesinde
Çorum hattatlarından biri ta-
rafından yazılmış tezhipli bir
(Kur'an)ın baş ve son sayıları.

Çorum Doğumevinde
yüzme havuzuna gir-
meğe hazırlanan
yavrular

Çorum Doğumevi kum havuzunda yavrular

Çorum Doğumevi
kum havuzunda
oynayan yavrular

ÇORUMDA TARIM İŞLERİ

Çorumda tohum
ekme makinesi

Çorumda bir haşhaş tarlası

Çorumda elle işliyen
bir harman makinesi

Çorum hastanesi haricîye
ameliyathanesi

Çorum hastanesi dahiliye pavyonu
koridoru

Bir doğum ameliyatı

Çorum hastanesi
koğuşlarından biri

Çorum Doğumevi
binası

Çorum Doğum ve Çocuk Bakımevi

Doğumevinde kum havuzu

Doğumevinin
genel görünüşü

Doğumevinin çocuk
bahçesi

ÇORUMDA SIHHAT İŞLERİNE AİT RESİMLER

Çorum hastanesinin idare pavyonu

Çorum hastanesi haricîye binası

Çorum hastanesinin dahiliye pavyonu

Çorum hastanesine eklenen yeni pavyon

Çorum hastanesinin kütüphanesi

Hastane için yapılan yeni pavyondan diğer bir görünüş

Çorum hastanesinin haricîye pavyonları

Haricîye pavyonunun bekleme salonu

Çorum hastanesinde bir koğuş

Çorum hastanesinin laboratuvarı

anıt, mezarlık duvarı, yangın havuzu, gazhane, cadde küsadi, kaldırım tamir ve inşası, fennî su menba, mezbaha, dispenser, memleket haritası, imar olânı, su projesini yaptırmıştır.

Kaza köylerinde de kasabada devam eden aynı faaliyet devam etmiş 459 kilometre köy yolları yapılmıştır. Bu myanda bir çok köylerde köy konagi, çeşme, çamaşırılık, meyva fidanlıkları ve okullar meydana getirilmiş ve bu işlerin başarılması için 15 yıl içinde köy sandıklarından 17227 lira sarfedilmiştir.

Alaca belediyesi :

Bu kaza belediyesi kasabanın imar ve islahı için 15 yıl içinde 8380 lira sarfedilmiş ve bu para ile üç çeşme, üç su deposu, bir park, havuz, iki umumi halâ, itfalye garajı, 6 adet dükkân, bir rıhtım meydana getirilmiş ve 1500 metre murabbalık yeniden kaldırım yaptırmıştır.

Bu kaza köylerinde köy yolları üzerine 24 köprü, 138 menfez, 265 kilometre köy yolu, üç köy konagi, 45 çeşme, 64 çamaşırılık, iki adet köy parkı, 6 çam fidanlığı, 61 söğüt kavak fidanlığı, üç tane de su kuyusu meydana getirmiş ve bunların parası köy sandıklarından temin edilmiştir.

Sungurlu belediyesi:

Bu kaza 1923 den 1938 yılına kadar Sungurlu kasabasının imarı için 25423 lira sarfetmiş ve bu para ile dört kulübeyi havi bir park, elektrik centralı, anıt, sinema binası, bir bahçe, beş tane çeşme, bir kahvehane, iki sarı halâ meydana getirilmiş bunlardan maada belediye binası ve kasabanın kaldırımları tamir ve yeniden bir miktar kaldırım inşa ettirilmiş, belediyeye özumlu olan bir kaç arsa da istimlak edilmiştir.

Osmançik belediyesi :

Cumhuriyetin 15 inci yıl dönümüne kadar Osmançik kasabasının imarı için kaza belediyesi 41137 lira sarfetmiş bu meblâğı ile 18 adet demirci dükkânı, belediye binası, beş adet bugday mağazası, bir adet mezbaha, bir bina, iki adet su deposu, dört adet kasap dükkânı, bir umumi halâ inşa edilmiş, bu meyanda kasabada muhtacı tamir kaldırımlar yapılmıştır.

15 yıl içinde kazanın Seçilen, İncesu, Dodurga, İnal, Mandıra, Güney, Hacıhamza, köylerinde köy konagi yapılmış, 2735 lira sarfedilmiştir. Kaza köyleri arasında 180 kilometrelik köy yolu yapıldığı gibi Osmançik - Dodurga, Osmançik - Hacıhamza, Osmançik - Seçilen arasında telefon sebekesi tesis edilmiştir.

Mecidiözü belediyesi:

Cumhuriyetin 15 inci yıl dönümüne kadar Mecidiözü kasabasının imarı için kaza belediyesi 3130 lira sarfederek bu para ile kasabada 1500 metrekare göse, elektrik projesi, 5000 metre murabbalık kaldırım, lağun, su yolları, bir kasap dükkânı, bir lokanta, iki çeşme, bir bahçe, yangın havuzu yaptırılmış, bir de cadde tesis edilmiştir. Ayrıca belediye tarafından işletilmekle olan Fıgani köyü kaplıcası tamir ettirilmiş ve istifadeli bir hale getirilmiştir.

Çorum'da 1933 yılının Şubatında Halkevi açılmış, üç ay içerisinde çalışma şekillerini ıkmal ederek 1934 yılından itibaren faaliyete başlamıştır. İlk açılısta Evde Dil tarih edebiyat, Ar, Spor, Sosyal yardım, Köyencilik şubeleri teşkil edilmiştir.

1934 senesinde faaliyete başlayan Halkevi teşkil etmiş olduğu şubelere aşağıda sayılı gösterilen âza kaydetmiştir :

	Kadın	Erkek
1 — Dil, Tarih, Edebiyat	—	105
2 — Güzel sanatlar	8	84
3 — Temsil	8	29
4 — Spor	4	66
5 — İhtimal yardım	4	78
6 — Köyencilik	—	194
	24	556

Bu yıl da Halkevi vatandaşların istifadesi için muhtelif mevzular üzerinde 16 defa konferans tertip etmiş bu konferanslara 8000 vatandaş istinak etmiştir. Bu meyanda bir defa da konser verilmiş, 600 vatandaş konserde bulunmuştur.

1934 yılında Dil, Tarih ve Edebiyat kolunun faaliyeti:

Bu şube dil tetkikleriyle meşgul olmuş, Çorum gazetesinde neşriyatla bulunmuştur. Çorum'da mevcut tarihî eserlerle Boğazkaledeki eski eserler ile alakalanmış, Çorum tarihini yazmak için araştırmalarda bulunmuş ve bir çok eserlerin fotoğraflarını almış, folklor tetkikleriyle uğraşmış, muhitte şimdiye kadar yetişmiş halk şairlerinin hayat ve eserlerini toplamaya başlamış ve elli kadar halk şairlerinin hayat ve eserleri hakkında topladığı bilgileri Çorum gazetesinde neşretmiştir. Bu yıl içinde 14 konferans verilmiştir.

Ar şubesi :

Bu şube bu yıl da Batı musikisi, orkestra üzerinde çalışmalar yapmış ve öğrenciler yönünden bir konser verilerek 600 vatandaşın dinletilmiştir.

Temsil şubesi :

Bu yılda yeni kurulmuş olan bu şube temsil verememiş, daha ziyade çalışma hazırlıklarıyla meşgul olmuştur.

Spor şubesi :

Spor şubesi futbol, voleybol, cirit, atlı spor gibi sporların muhitte canlanmasına çalışmıştır.

gürültü ile mücadelenin temini için şehrin en az meskûn olan Demirciler mevkiinde 30 adet dükkân yaptırılmış, aynı zamanda Belediye'ye bir akar olan bu dükkânlara karşı içerisinde bulunan bakırcılar nakledilmiş.

3 — Evvelce park dahilinde tesis edilmiş olan fidanlıklar ve şehir dahilinde müsait yolların açılmasını temin edebilecek genişlikte ise de şehir halkının sıhhat, servet ve psikolojisi üzerine yapacağı iyi tesirler göz önüne alınarak halkın kolay ve bol fidan temin edebilmesi için ikinci bir fidanlıklar tesisi düşünülmüş, bunun için de Evkaf İdaresi tasarrufundan bulunan - Namazgâh - denilen metruk mahal istimlak edilmiş.

Yapılmak üzere bulunmuş olanlar:

4 — Şehir halihazır hareketünün tanzimi işi. Herita tanzim edilmektedir. Mukavele mucibince bu iş ikinciteğrin sonuna kadar bitmiş olacak, ayrıca plâni da bu sene zarfında ikmal edilmiş bulunacaktır.

5 — Yangın vesaitinin takviyesi için mevcut arazuza ilâveten ikinci bir arazuz mubayyası eksiltilmede talip bulunmadığından pazarlıkla alınması karar verilmiştir.

Yapılacak olan işler:

6 — Elektrik muharrik kuveti şehrin bütün ihtiyasına kâfi gelmediği anlaşıldığından yeniden 250 beygir takatinde bir lokomobil alınmak suretile elektrik santralinin takviyesi, - bu işe ait karar alınmış işin formalitesi kalmıştır. -

7 — Saniyede 11,2 litre verimi olan şehir içme suyu ancak içme ihtiyacını temin edebilmekte olmasına binaen bazı mahallâtta havvan sulamasını ve sair ihtiyacatın eski ve bozuk tesisattan kalan bir kısım çeşmelerin kaldırılması zarureti karşısında kalınmış ve bu halin devamı şehir sıhhatinin iyi korunması bakımından muvafık görülmediğinden sıklık menba suyu da hazineye katılmak suretile bu miktarın 22 litreye iblağı halinde nüfus başına günde 80 litre su temin edilerek diğer çeşmelerin kaldırılması.

— Bu iş için yapılan teğebbüs Nafia Yüksek Vekâletince mahallinde tetkikat ıcrasıyle projesinin tanzimi işi Nafia Su mühendislerinden Başmühendis Bay Fikret Suer'e tevdi edilmiş, tetkikati ikmal olmuş; projesi tanzim edilmek üzere bulunmuştur. —

8 — Şehrin gerek ağaçlanmasının, yeşillenmesinin, genişlemesi ve on binlerce dönüm sahası olan Çorum ovası mahsulünün matlub veriminin artmasının ve mesireler kurulmasının temini için bir gaye olması icabeden Çomar deresinin mevkiinde Baraj tesisi. Her yurddaşın tahakkukunu zandan istemesi tabii olan bu büyük ve masraflı işin başarılması çareleri bilâhare düşünülmek üzere şimdilik Çomar deresi rasadının saha ve havzası etüdü halihazır harita müteahhidi Mühendis Bay Şilayher tarafından yapılmaktadır.

Cumhuriyet devrinde Çorum Belediyesi'ne inar, teyizin, ısk ve temizlik işleri için sarfedilen para çizelgesi

Senesi	Miktarı Lira
923	22500
924	296v9
925	31523
926	39249
927	39074
928	39520
929	39986
930	71308
931	72000
932	39283
933	41210
934	51288
935	52120
936	54117
937	62194

Muhtelif senelerde Belediye doktorluğunca muayene edilen hasta adedini gösterir cetveldir :

Senesi	Hasta adedi
925	379
926	315
927	633
928	1097
929	896
930	2081
931	3587
932	1894
933	846
934	2243
935	157
936	124
937	120

Kaza Belediyesi

Cumhuriyetin 15 inci yılına kadar vilâyete bağlı beğ kazanın, kaza merkezlerinin imarı hussunda gösterdikleri faaliyetler aşağıya sıralanmıştır:

İskilip belediyesi :

Cumhuriyetin 15 inci yılına kadar İskilip kasabasının imarı için 30389 lira sarfedilerek bir eczahane, bina ve arsa istismlâki, park, spor sahası,

Yapılan işler :

1 — 931 senesinde 540 tonluk hazinesi ve maslahtan hazineye ve bazı naden itibaren şehir dahilinde - 7700 - metrelik borusu ferş ve 33 umumî çeşmenin tesisi yapılmış olan şehir içine suyunun mahallâta noksan kalan kısmının ikmali için muhtelif kutturda 5152 metre boru celbedilmiş, evvelce yapılan 33 çeşme 130 za, yangın muslukları 50 ye iblâğ edilmek suretile şehir su projesi ikmal edilmiş.

2 — İstimlak muamelesinin intaç edilememesinden dolayı tamamiyle açılmayan Gazi caddesi methalindeki arsa sulhen istimlak edilerek açılmış müsrurubur temin edilmiş.

3 — Ankara ve İstanbul fidanlıklarından mübayaa ve celbedilen muhtelif cins ağaç fidanları parkın ağaçsız kalan mahalleri kısmen teşhir edilmiş.

4 — 1174 metre murabba bir kaldırım inşa ve tamiratı yapılmış.

935 yılında :

Yapılan işler :

1 — Hükümet caddesinde Eğridere mevkiindeki yolun tarafeyninde bulunan dükkânların asma kapakları kaldırtılmış, cepheleri ıslâh edilmiş, bazı mahallerin de cepheleri kesilerek yol genişletilmiş, cephe manzaraları düzeltilmiştir.

2 — Ankara ve İstanbul fidanlıklarından mübayaa ve celbedilen cinsi muhtelif ağaç fidanları ile umumî parkın ağaçlama işi bitirilmiş.

3 — Park içerisinde küçük mikyasta fidanlık tesis edilmiş.

4 — 10520 metre murabba kaldırım inşa ve tamir edilmiş.

936 yılı :

Yapılan işler :

1 — Yeni yol mahalesinde açılan Gazi caddesi methalinden itibaren hastahane karşısına kadar olan yolun tarafeyni ağaçlanmıştır.

2 — Tesiati teknike uygun olmadığı için yalnız sokak tenviratını bile yapamıyacak bir hale gelmiş olan mevcut mütemadi ceryanlı elektrik santrali yerine tasdikli proje ve plânı dahilinde yeniden santral teşkil edilmiş - kömürlü müteharrik muharrik normal takatı 120 beygirlik bir lokomobil ile mütemavip ceryanlı 85 kilovatlık bir dinamo montajı dört tevzi demir direği ile şehir şebekesinin tesisi işleri.

3 — Umumî parkın bir kısmının tarh plânı Fransız mühendislerinden Mer tarafından yapılmış ise de parka evvelce ilâve olunan plânsız diğer kısmının tarhı tanzim plânı yapılmış.

4 — Şehir nüfusa göre mezbaha yapı nizamnamesiyle kabul edilen ve nizamnamesindeki plâna göre bir mezbaha yaptırılmış.

5 — Temizlik nakil vasıtalarında kullanılan at arabalarına dört araba ilâve edilmiş, ayrıca bir de temizlik kamyonu alınmak suretile temizlik nakil vasıtası işi takviye ve motorize edilmiştir.

6 — Mezbahadan etlerin at arabası ile nakli matlup temizlik ve sürati temin edemediğinden bu iş için bir kamyon satın alınmış.

937 yılında :

1 — Temizlik nakil vasıtaları hayvanlarına tahsis edilen ahırlar şehir dahilinde bulunması uygun görülmediğinden şehir haricinde bulunan ve vakitle temizlenme evi olarak yaptırılmış bulunan maliyeye ait harap bina istimlak edilerek ahır inşa ettirilmiş, temizlik hayvanları buraya nakl olunmuş.

2 — Sebze hali inşası düşüncesiyle belediyenin mülki olan Pamuk hanı ittisalindeki evkak idaresine ait 8 parça dükkânın sebze hali yapılmak üzere istimlak işi bitirilmiş - şehir imar plânı yapılmak üzere olduğundan hal inşasından şimdilik sarfınazar edilmiştir.

3 — Evvelce yaptırılarak tatbik olunan projede bilhassa askeri garnizon, hastahane, sıhhat mektebi ve bazı kenar mahallelere proje harici bulunduğu anlaşıldığından sayılan yerlerin şebeke projesi yaptırılmış tesiat ikmal edilmiş.

4 — Mevcut umumî halâlar istimal edilemeyecek bir hale geldiğinden pazar yerinde bulunan halâ yıktırılarak bu civarda yeniden muntazam ve sıhhi şartlara uygun bir umumî halâ inşa edilmiş diğer iki halâ da tadil ve ıslâh ettirilerek istimal eyleviği bir hale konmuş.

5 — Saat kulesi civarında zahire pazarı ittihaç olunan meydan gayri muntazam ve kaldırımları bozuk olduğundan saha düzeltilmiş yeniden kaldırılmış, civarındaki dükkânların saçak cepheleri ıslâh ettirilmiş.

6 — Suyunun azlığı, havuzunun bozulmuş olmasından gerek evvelce dikilmiş gerek sonradan dikirilmiş ağaç fidanları ve tarhların sulama işleri istenilen şekilde temin edilemediğinden havuz tamir ettirilmiş 800 metre mesafeden su getirilmek suretile sulama işi tanzim edilmiş parkın plânsız olan kısmı yaptırılan plâna göre tarh olunmuş.

938 yılı :

Bu yıl içinde yapılmış ve yapılmak üzere bulunmuş ve yapılacak olan işler:

Bu sene için Ağustos 938 sonuna kadar yapılan işler de şunlardır:

1 — Görülen lüzum ve ihtiyaca binaen aşağı demirler mevkiinde yeniden bir umumî halâ inşası.

2 — Şehir içerisinde vukuu muhtemel yangın tehlikesinin önlenmesi.

1937 yılı köy sandıkları namına yapılan zeriyyat neticesi elde edilen mahsulün cinsi, miktarı ve değeri

	Kilo	Lira	Kuruş
Buğday	32736	11077	31
Arpa	30409	816	23
Melez	1947	44	14
Fiğ	2400	72	20
Siyez	1688	37	36
Gernik	440	6	60

937 - 938 yıllarında köy manevi şahsiyeti adına dükilen sığüt ve kavakların vilâyet itibarile sayısı

937 yılında dükilen	
Sığüt	Kavak
3029	39767
938 yılında yeniden dükilen	
Sığüt	Kavak
39808	101232

937 ve 938 yıllarında köy bütçelerine konan ve tahsil olunan damızlık ve aşya ait bankada mevcut köy parası

Yılı	Bütçeye konan Lira	K.	Tahsil olunan Lira	K.
937	19705	01	4058	17
938	18754	65	1084 (*)	00

937 yılında köylerin vilâyet itibarile tesbit olunan içme suları durumu

	İçilen Adet	İçilmeyen Adet	Adet	Kilometre
Köyde mevcut çeşme, şadırvan miktarı	1700	135	—	—
Suları toprak künklerle gelen çeşme			1830	—
Suları demir borularla gelen çeşme			5	—
Su yollarından tamir muhtaç olanların uzunluğu				547
Tamir muhtaç olmıyanların uzunluğu				730
Köylerde mevcut kuyu	475	372		
Köylerin sulama durumu, sulama harklarının uzunluğu				1139
Suladığı arazi miktarı	296	(Dönüm)		

(*) Senesi tamamlanmadığı için tahsil edilememiştir.

937 yılında köylerin vilâyet itibarile tesbit olunan bataklıklarla lâğım ve halâ durumu

	Adet	Eni	Boyu	Metre
Köylerde mevcut bataklık	38	3183	6474	
Köylerin umumi hâlâ	483			
Üstü kapalı halâ	10190			
Üstü açık halâ	34128			
Lâğım uzunluğu				105

937 yılında köylerin vilâyet itibarile tesbit olunan telefon şebekesi durumu

	Kilometre			
I. Köy sınırı içindeki telefon hatlarının uzunluğu	513			
II. Mevcut santral adedi	6			
	Adedi			
III. Telefon makinesi	77			
	Toplanan	Harcanan		
IV. Telefonlar için şimdiye kadar toplanıp harcanan paralar	Toplanan	Harcanan		
	11929 58	11139 75		
V. İmece ile toplanan direk vesairelerin miktar ve bunların para tutarı	Direk	Boynuz	Lira	Kuruş
	7383	1582	1359	24
VI. Telefon hatlarının inşa ve tamirinde köyde imece ile çalıştırılan amele ve bunların yevmiyelerinin tutarı:				
Amele 1914 adet	Amele yevmiyesi	914	k.	

937 yılından köylerin vilâyet itibarile tesbit olunan köy yolları durumu

	Metre	Kilometre
Köy sınırı içinde yaptırılan köy yollarının uzunluğu		3595
Bu yollardan yaz ve kış her mevsimde geçit verenlerin uzunluğu		3078
Geçit vermiyenlerin uzunluğu		317
Yapılmağa başlanıp henüz tamamlanmamış yolların uzunluğu		258
Köy içinde yapılan kaldırımların uzunluğu	4990	

Köy yolları üzerinde yaptırılan köprü ve menfezler

	Adet	Uzunluğu
Ahşap köprü	238	1404
Menfez köprü	390	619
Beton kârgir köprü	22	157
Beton ve kârgir menfez	37	101

sene elli ve altmış kadar olan ve bazan jandarmaların şahadetile bile neticelenen soygun vak'ları artık kâmilan maziye karışmıştır. Fakat mekteplerin irigemediği noktalar da ve bahusuz kadın ve sarhoşluk yüzünden katiller vâkı olmakta ise de bunların miktarı da seneden seneye azalmaktadır. Buna mukabil aile ve şahsî mesail ve hukuk ve ticaret işlerinde halkın mahkemelere müracaatı son derece çoğalmış ve bu da memleketin hayatı iktisadiye ve ticariyesinde iltihaf ve muamelenin çoğaldığını isbat etmekte bulunmuştur. Orta Anadolu yaylâsında bulunmak itibarile bütün iktisadî ve ticarî vaziyeti ancak ziraate bağlı bulunan ve belibaşlı sanayi merkezlerini ihtiva etmeyen Çorum muntakasının malî ve iktisadî durumunu tetkik edersek vergi tahsilâtını yüzde yüz gibi bir nisbet arz etmekte olması da gösterir ki, halkın tediyeye kabiliyeti eski devirlere nazaran çok yükselmiştir. Memleketi ileri götürmek için en birinci esas olan mektep meselesi Çorum'da fazla bir inkişaf göstererek gerek mektep binalarının çoğalması ve adetlerinin fazlaştırılması ve muallimlerin çoğaltılması ve köy yatı mekteplerinin faaliyete başlaması bu son seneler içinde olmuştur. Memleketin şimdifer duraklarına olan mesafesi 80-90 kilometre arasında veya daha fazla olmasına göre bu mahallere varabilmek için ne kadar şose yapılması icap edeceği veyahut bunların tamiri için ne kadar fazla emek sarfı icap edeceğini düşünmek icap eder. Bunun için elden gelen emek sarfolunarak bu yollardan maada memlekette birçok yerlerinde birçok binalar yükselmiştir. Mecidözü; İskilip mektepleri Sungurlu hükûmet konağı Çorum hastanesi ve hapishanesi, orta mektep binası bu meydana gösterilebilir. Çorum iktisadî hayatında âmil olan hububatın alım ve satımının hüsnü cereyanı için elden gelen tedbir ittihaz edilmiş olduğu gibi Ticaret Odası da yeni elemanlarla takviye edilmiştir. Ziraatin ıslahı için elden gelen herşey hemen de yapılmıştır gibidir. Bu meydana yeni tohum ayırma makinalarının celbi ve tohum denemeleri, fidanlık tesisleri ağaç yetiştirme, damızlık teksiri, hayvan sergileri gibi işleri takdirla yad etmek icap eder.

Memleketin sıhhi vaziyetinde sâri ve istilâî bir şekilde hastalık mevcut olmadığı gibi Çorum hastanesine civar vilâyetlerden bile hasta ve yaralı gönderilmekte olup bu hal sıhhi teşkilâtın intizamına ve iyi çalışmakta olduğuna en bariz bir delildir. Çorumdaki doğumevi çocuklar için yüzme havuzu da yaptırmış ve mevcudiyeti birçok kadınların doğum dolayısıyla geçirdikleri tehlikelerin önünü almıştır. Bütün bu hususları sayıp arz etmekten maksadımız yapılan işlerle iftihar etmek değil ancak onları bir lâhza için göz önüne getirerek ileri çalışma ve hamleleri için her işde basumız ve rehberimiz olan Büyük Önder Atatürk'ün ilhamı ile daha fazla ve daha muvaffak eserlere ulaşmak gayretidir. İşte bu ümit ve bu gaye iledir ki, hepimiz sayımızda yorulmak bilmez bir eht ile memlekette rejimin istikrar ve bakasına çalışmayı kendimize millî bir borç bildiğimiz kadar her şeyde rehberimiz olan yüksek sefimize de özen gelen minnet şükran duygularımızı bu vesile ile de arz ederiz.

Çorum hakkında genel bilgiler

Vilâyetimizin sınırları:

Şimalde Samsun, Sinop, Kastamonu; Cenupda Yozgat, Cenebugarısın- de Ankara, Şarkında Amasya ve Garbında Çankırı hudut teşkil eder. En uzun sınırı Amasya vilâyeti iledir.

Mevkii:

Çorum 40, 3, 14 saniye arzı şimalide ve mebdai tul Greenwich olmak üzere 35, 45 dakika tulû şarkide bulunmaktadır.

İdare teşkilâtı:

Çorummülki tarihî XVI ncı asırda Sivas eyaletine bağlı bir sancak merkezi, 1880 de Ankara'ya merbut Bozok sancığının bir kazası, 1894 de tekrar ehemmiyetine binaen Yozgat sancığından Sungurlu ve Kastamonu vilâyetinden İskilip, Amasya, sancığından Osmançık kazalarının alınıp Çorum'a bağlanması ile sancak merkezi olarak görülmektedir.

Devrilen osmanlı saltanatı zamanında müstakil mutasarrıflukla birçok zamanlar idare edilen Çorum, Cümhuriyet devrinin başlangıcında yapılan idari değişikliklerde vilâyet merkezi olmuştur. Çorum vilâyeti idari teşkilât bakımından merkez Çorum, şimalinde Osmançık, garbisimalde İskilip, cenubunda Alaca (Hüseyinabad) cenebugarbisinde Sungurlu, şarkında da Mecidözü olmak üzere altı kazaya ayrılmıştır.

Bu altı kazaya yedi nahiyeye ve 733 köy bağlıdır. Aşağıdaki cetvel her kazanan nahiyelelerini ve bağlı köy miktarını göstermektedir.

Kazanın adı	Bağlı köy adedi	Nahiye adı	Nahiyeye Umumî köy bağlı köy yekûnu adedi
Çorum	147	Yeniçamlıca	26 173
Bayat	44		
İskilip	74	Kızılveran	21 139
Mecidözü	80	Cemilbey	30
		Ortaköy	16 126
Osmançık	57	Avlağı	17 74
Sungurlu	97	Yekbas	23 120
Alaca	101	—	— 101
Yekûn	556	7	177 733

Kazaların denizden yükseklikleri:

Çorum merkezinin denizden yüksekliği 870, İskilip (), Sungurlu (), Mecidözü (), Alaca (), Osmançık 430 dur.

Çorumun en münhat yerini Osmançık teşkil etmektedir.

Cümhuriyetin 15 Yılında ÇORUM

Cümhuriyetin ilânındanberi bugüne kadar on beş senelik bir zaman geçmiş olup bu müddet zarfında ve bilhassa on dört sene içerisinde memleketin varlığı hayırlı ve muvaffak neticeleri bildirmek için bu büröşürü neşrediyoruz. Burada fazla gurur ve öğünmeden son derece hâzır olunarak ancak yapılan işler tam bir bitaraf gözü ile tetkik edilmiş ve alınan malûmatın hakikate muvafık olması için elden gelen gayret sarfolunmuştur.

Cümhuriyet idaresinin Çorum'daki muvaffak eserlerinden bahsetmeden evvel bu son beş sene zarfında bütün vatanın ulaştığı hayırlı neticeleri ufak bir tetkikten geçirmek münasip olur. Memleketin dahill idaresinde yapılan ıslahat bu son beş senede tesirini göstermiş ve köylerde bilhassa halkla hükûmet arasındaki irtibatı dahi sıklaştırarak idarede yeni yeni kolaylıklar meydana gelmiştir. Memleketin her bir tarafında mükemmel olan dahill emniyeti sarsacak ufak bir hâdise kaydedilmediği gibi harici siyasette dahi sulhsever mesaisine devam ederek müsbet neticeler vermiş ve bu son beş sene zarfındaki Hatay müstakil devleti dahi teessüs etmiştir.

Senelerde memleket içerisinde bir çaban gibi duran Dersim işi ordunun bir kısmının manevrası esnasında pek az bir zamanda kökünden ize edilmiştir. Bu suretle vatanın her tarafının sulh ve emniyet nisbetinden aynı derecede istifadeleri temin olunmuştur.

Memleketin umran sahasında beş senelik plân hemen de kâmilan tahakkuk ederek vatan birçok fabrikalar ve vatandaşlar da kendilerine birçok geçim vasıtaları kazanmışlardır. Memleketin bu umumî terakkî hamlesinde Çorum da kendi gücünün yettiği, takatının yettiği kadar geri kalmamayı bütün çehtile çalışıp ancak maddî ve manevî imkân ve şeraitin müsaadesi nisbetinde muvaffak eserler meydana getirmiştir. Burada derdest olan işlerden bahsetmeyi lüzumsuz bulduk. Çünkü ancak bir eseri meydana getirdikten sonradır ki, onun hakkında bir mütalece serdedilebilir.

Memleketin varlığında esas bir kuvvet olan idare işleri Çorumun keşif kalabalığı ihtiva eden beş kazasının vüs'atı de nazara alınarak bütün faaliyet teksif edilmiş bir hâlde hummalı bir faaliyetle çalışmakta olduğu ve köylerin işlerinin iyice yürüyebilmesi için köy büroları tesis ve belediyelerin faaliyetile Çorum'da elektrik santralı yapıldığı gibi gerek Çorum ve gerekse kazaların imar plânları da derdesti ikmal bulunmaktadır. İdare mekanizmasının ve belediyelerin faaliyetlerini arz için fazlaca bir söz söylemeyeceğiz. Bu husustaki rakamları belâğ birer şahittir; memleketin nizamı umumisini ihlâl edecek hiç bir hâdise kaydedilmemiş olup evvelce her

Çorum'da Cümhuriyetten Önce Maarif Vaziyeti:

Çorum ilinde bugünkü kültür faaliyetini Cümhuriyetin Çorum kültürüne yaptığı büyük hizmetleri ve geniş imkânları tebarüz ettirebilmek için mektepçiliğin Çorum'da nasıl başladığını göstermek lazımdır.

1868-1871 tarihine kadar Osmanlı imparatorluğunun maarif nazırlığını yapan ve maarifi umumiye teşkilâtını bir nizamname ile tesbit ve tavzih eden Saffet paşa muasır devletlerin maarif alanındaki yüksekliğini görmüş ve imparatorluk içinde maarifin bir devlet işi olarak yükselmesinin zaman ve sırası geldiğini düşünmüş ve büyük bir mesal sarfederek 1869 Maarifi umumiye nizamnamesini meydana getirmiştir.

İlk tahsili mecburiyet haline koyan bu nizamnamede ilk, orta ve yüksek olmak üzere üç tahsil derecesi kabul edilmiş oluyor.

A — Subyan mektepleri

B — Rüstiye mektepleri

C — İdadi mektepleri

D — Sultani mektepleri

E — Darülmualimin ve muhtelif yüksek mektepler

Bunlardan subyan mektepleri o zamanın dört sınıflı birer ilk mektebi idi.

Rüsti, idadi ve sultaniler ise orta darülmualimin ve diğer bu derecedeki mektepler ise yüksek tahsili teşkil ediyordu.

1869 Maarifi umumiye nizamnamesine göre her mahalle ve köyde dört sınıflı birer subyan mektebi açılacaktı. Beş yüz haneyi mütecaviz kasabalarda ise dört sınıflı birer rüstiye mektebi ve bin haneyi mütecaviz merkezlerde üç sınıflı idadi ve vilâyet merkezlerinde üç sınıflı leyli birer sultani açılacaktı. Fakat esefle söylenebilir ki o zamanın ihtiyacını gözönünde bulundurarak pek büyük emekler sarfedilerek meydana getirilen bu nizamnamenin ehemmiyeti takdir edilemedi. Ciddiyet ve samimiyetle tatbik edilemedi. Köy ve mahalle değil kasabalarda dahi subyan mektepleri açılmadı. O vakit tahminen üç bin hane kadar ve en az on iki bin nüfusu bulunan Çorum ilçe merkezinde bu nizamnameye göre 1871 yılında tek muallimli bir rüstiye mektebi ile bir kaç subyan mektebi açıldı.

Rüstiye mektebi, sekiz talebe ile ilk tedrisatına o zamanın en kuvvetli hocalarından Dağıstanlı Mehmet başlamıştır. Dört senelik bir mesalden sonra Yozgat liva merkezine alınmasıyla yerine Çorum'lu Osman hoca rüstiye birinci öğretmenliğine getirilmiştir. Bunun zamanında rüstiye mektebi

Dört yıl içinde Çorum halkevinde yapılan muhtelif toplantılar

Yıllar	Konfe- rans	Kon- ser	Gösteri	Nisan Nikâh	Şölen	Balo	Çaylı deni	Bayram- danı	Har	İdare Komî - Şube - Binası toplantı	te- krar	toplantı	toplantı	top- lanış	Ders- ler
1934	16	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1935	30	3	6	—	4	2	—	6	6	20	92	50	6	24	24
1936	20	13	3	4	3	4	2	7	7	20	74	42	—	36	36
1937	9	9	9	2	4	4	2	9	9	27	101	24	—	225	225
Yekûn	75	26	18	6	11	8	4	22	22	67	267	116	6	285	285

Hükümetin en feyizli ve en mühim vazifesi Maarif işleridir. Bunda muvaffak olabilmek için öyle bir program takip etmeğe mecburuz ki, o program milletimizin bugünkü hali ile, içtimai ihtiyacı ile muhitin şartları ile ve asrın icapları ile tamamen mütenasip ve mütevafilek olsun. Bunun için muazzam ve fakat hayali, muğlak mütealardan tecerrüd ederek kâhikata nazif nazalarla bakmak ve el ile temas etmek lâzımdır.

Bir tarafta cehli izaleye uğraşırken, bir taraftan da memleket evlâdını içtimai ve iktisadi hayatta fil-en müessir ve müsmir olabilmek için elzem olan iptidai malûmatı ameli bir tarzda vermek usulü maarifimizin esasını teşkil etmelidir. Nisan 1920

Kamâl Atatürk

Gösterit kolu:

Bu şube bu çalışma devresinde beş defa toplantı yapmış, Kirsehrinde yer debrrenmesi neticesinde felâkete uğrayan yurddağlar menfaatine Kızılay tarafından sinemada verilen (Gâve) opereti Gösterit ve Ar şubelerinin amatörlerinin iş birliği ile muvaffakiyet yapılmıştır.

Halkevi Gösterit kolu tarafından idare edilen sinemada halka parasız on defa propaganda filimleri gösterilmiştir.

Gösterit kolu tarafından idaresi ele alınan sinema her hafta beş gece muntazaman güzel filimleri celbederek halka ucuz fiatla gösterisine devam etmektedir.

Sosyal yardım kolu:

Bu şube birinci çalışma devresinde 10 defa toplantı yaparak başaracağı işlerin esaslarını hazırlamıştır.

Merkez kazada mevcut altı ilkokul talebelerinden fakir ve bakımsız çocuklardan 90 talebeye her gün muntazaman öğle yemeği vermiştir. Yine okul talebelerinden 98 çocuğa 23 Nisan çocuk bayramında elbise yaptırılan çocuklara ders levazımı tedarik edilmiştir.

Hasta oldukları halde ilaç parasını tedarik edemiyen 104 köylü yurddasa ilaç verilmiştir. Ayrıca fakir ve malûl dört kişiye de para yardımında bulunulmuştur.

Yer debrrenmesinden felâkete uğrayan Kirsehir yurddağlarımıza hal-kamızın yardım borcunu yerine getirilmesi için kasabamız Kızılay Kurumunun çalışmasına iştirak edilmiş halktan geniş ölçüde yardım temini için faydalı çalışmalarda bulunmuştur. Ayrıca geliri Kızılay menfaatine olmak üzere temsil kolu tarafından bir müsamere verilmiştir. Bu kol şehir ve köyle hastalarının meccanen muayene için yeni bir muayene odası açmış ve buraya lazım gelen âletleri temin ederek muhtelif hastalıklar üzerinde muayene yapacak etibabın muayene günlerini kararlaştırmış ve faaliyete başlamıştır.

Halk dersaneleri ve kurslar:

Bu kol bu çalışma devresinde kırk defa toplantı yapmış evvelce açtığı yabancıl dil ve müzik dersleri kurslarının devamı üzerinde çalışmalarda bulunmuştur. Dört ay devam etmek üzere halk dersanelerinin a ve b kurslarını açmak hazırlıklarını ikmal etmiş, ayrıca daktilo kursu açmak için de çalışmaktadır.

Kitapsaray ve yayın kolu:

Halkevinin kütüphanesinde mevcut kitapları arttırmağa çalıştığı ve mevcut radyo ile öğle ve gece ajansı ve diğer nesriyatı muntazaman kasabamızın mühim iki yerinde konulan hoparlör ile halka yaymağa devam etmiştir.

Dil, Tarih ve Edebiyat şubesi ile iş birliği yaparak Çorumlu dergisinin çıkmasına yardımcı bulunmuştur.

Köyculük kolu:

Bu kol hafta tatilinin birinde Hamzaözü muntakasına, diğerinde Ovacık muntakasına iki gezi yapmış ve bu gezilerde şube üyeleri beraberlerinde doktor, baytar bulunduğu halde 12 köy halkını, hasta hayvanlarını muayene ettirmiş ve ilaçları verilmiştir. Gezilen köylerde köy çocuklarına levazımı dersiyi dağıtmıştır.

Spor ve Gençlik kolu:

Spor bölgesi güreş kolunun en modern levazımı ile hazırladığı güreş salonunda her gün yedi pehlivan muntazam şekilde spor ve güreş talimlerine devam etmiş ve bu suretle hazırladığı altı pehlivanı Kastamonu güreş muntakasına müsabaka için göndermiştir.

Futbol; her gün öğleden sonra futbol ekzersizleri yapılmaktadır. Sungurlu spor futbol koluna mensup gençler maç yapmak üzere Çoruma gelmişler iki gün Ev tarafından misafir edilerek iki memleket kaynağmaları ve aralarında sevgi ve saygı hislerinin yükselmesi temin edilmiştir. 6.8.938 de cümhuriyet alanında büyük kalabalık seyirci karşısında her iki taraf maç yapmıştır.

Müze ve sergi kolu:

Büyük eski tarihî eserleri toplamak işine devam etmekte olan Dil, Tarih, Edebiyat şubesi ile elbirliği yapmıştır. Yersizlikten dolayı Ev namına bir müze açamamış ise de vilâyet merkezinde mevcut müzeye eserlerin toplanmasında muhafaza ve tesbitinde yardımcı bulunmuştur.

leri arasında spor faaliyetinin artırılması için mütemadi tescik müsabakaları yapılmıştır.

Sosyal yardım kolu:

Her yıl olduğu gibi bu yıl da 136 yoksul talebeye tatil sonuna kadar memleketimizin hayır severleri tarafından muntazaman öğle yemeği verilmiş, 99 talebeye Çocuk Esirgeme Kurumu ve memleketin zenginleri tarafından giydirilmesine önayak olmuş, taşrada okuyan 7 fakir öğrenciye yol ve ders parası vermek üzere yardımda bulunmuş, ayrıca ilaç alamıyacak derecede fakir oldukları anlaşılan kasaba ve köylülerden 291 hastanın reçeteleri Sosyal Yardım Kurumu tarafından yaptırılmış ve ilaçları tevzi edilmiştir.

Halk dershaneleri, kursları:

Bu yıl içinde haftada üç gün olmak üzere 197 ders yapmış, 3633 öğrenci devam etmiştir. Başkaca zehirli gazlar hakkında da 15 ders verilmiş, 150 vatandaş iştirak etmiştir.

Müzik kolu:

Bu yıl içinde müzik kolu 18 ders yapmış, 2773 öğrenci devam etmiştir. Bu öğretmenler birinci, ikinci ve üçüncü metodları takip etmişler, ayrıca da piyano kursuna dört talebe devam etmiştir.

Kitapsaray ve Yayın kolu:

Bu şube (Halk Sözü) adlı bir dergi çıkarmaya teşebbüs etmiş ve bir numaralı sayısını da çıkarmaya muvaffak olmuş ise de mecmuaya lazım gelen levazımata temini için para karşılığın kafi gelmemesine binaen derginin çıkarılmasından bizzat sarfınazar edilmiştir. Kitapsaray ve kitap-sarayya günden güne ilâve edilen kitaplarla zenginleştirilmektedir.

Yayın işlerini geniş ölçüde yapmasını temin için Halkevinin salonu gayet mükemmel iki hoparlörlü radyo ile tehziz edilmiş her gün öğle, gece ajansı ve konferansları halka iştirak ettirmiştir.

Köyçülük kolu:

Bu şube geçen yıla nazaran çalışmasına daha ziyade önem vermiş, iki defa yaptığı köy gezisinde Ar şubesinin Bandosunu da beraberine alarak geçirdiği köylerde köylülere millî parçaları ve halk şarkıları çalınmış, köy gençlerinin millî oyunlarıyla toplantılarını temin etmiştir. Bu yıl 9 köy gezilmiş, 1062 hasta muayene ettirilerek ilaçları verilmiştir.

Müzik şubesi:

Bu şube ilî dahilinde bulunan değerli eserlerin tesbiti ile uğraşmıştır Çorum tarihini hazırlayan Dil, Tarih, Edebiyat şubesi ile iş bir -

liği yaparak eski eserler üzerinde incelemeler yapmıştır. Bu meyanda (Gerdekkaya) namı verilen mevki ile müzeler umum müdürü Hamit Zübeyir'in elle yazılmış iki parça eserin fotoğrafları aldırılmıştır. İzmir Fuarına Çorumluların iştirak ve ziyaretlerini temin için halk arasında icabeden teşvikatta bulunmuş ve vilâyetin sonbaharda açtığı hayvanat sergisinin tekemmülü için çalışmıştır.

1938 yılında Halkevi çalışma kolları üye adedi

	Kadın	Erkek
1 — Dil, Tarih, Edebiyat	2	132
2 — Ar kolu	5	135
3 — Gösterit	14	115
4 — Spor	4	104
5 — Sosyal yardım	7	138
6 — Halk dershaneleri ve kursları	4	19
7 — Kitapsaray ve yayın	2	15
8 — Köyçülük	5	236
9 — Müze ve sergi	4	24
	47	921

Dil, Tarih, Edebiyat kolu:

1938 yılında bu şube yedi defa toplantı yapmış, aşağıdaki yazılı işler üzerinde çalışmıştır. Çorum tarihine ait tetkiklere devam etmiş ve bu bapta toplanan belgeler üzerinde incelemeler yapılmış, tetkik edilen belgelerden bir kısmının Evin çıkarmakta olduğu (Çorumlu) dergisinde neşretmiştir. Ve ileride çıkarılacak Çorum tarihini aydınlatacak belgelerin toplanmasına devam edilmiştir.

Dil işleri Çorum çevresinde yetiştiren Türk şairlerinin eserleri üzerinde tetkiklerini ilerletmiş ve halk türkülleri, ata sözlerini taphyarak halk türkülleri söz ve nağmelerini Ar şubesinin yardımıyla tesbit ederek Çorumlu dergisinde neşrettirmektedir. Bunlardan başka iki defa çocuk bakımı ve hastalıklar hakkında ve sekiz defa da ilkökul öğretmenlerine ve münevver tabakaya konferans verilmiştir.

Ar şubesi:

Bu yıl içinde bu şube altı defa konser vermiş, verilen konserlere müzik öğrencisi olan 10 çocuk iştirak etmiştir. Keman, piyano dersi alan öğrenciler muntazaman derslerine devam etmişler, 49 öğrenci müzikte mümareselerini hayli ilerletmişe muvaffak olmuşlardır. Öğrencilerin öğrenmelerini için demirbaş olarak altı keman, iki mandolin tedariki ile keman mevcudu 9 adede çıkarılmıştır. Bu galma devresi içinde bando takımı Sungur-lu kazasının Çocuk Esirgeme Kurumunun fakir çocuklar için tertip ettiği eğlentiye iştirak etmiştir.

Sosyal yardım şubesi :

Yardıma muhtaç çocuk, kadın yaşı ve genç yurddaşlara elden gelen yardımları yapmış, Doğumevine başvuran vatandaşların ihtiyacını giderme çalışmıştır. Çocuk Esirgeme Kurumu; Kızılay Kurumlarıyla iş birliği yaparak yoksulve yardıma muhtaç Türk çocuklarına elden geldiği kadar fazla yardım etmeğe çalışmıştır.

Köycülük şubesi:

Bu şube köy ziyaretleri yaparak köylünün kültür seviyesinin yükselmesine çalışmış, hasta köylülerin parasız muayenelerini, lüzum görülürse hastahaneye gönderilmelerini temin etmiştir.

1935 senesinde Halkevinin mevcut kollarına kayıtlı üye adedi

	Kadın	Erkek
1 — Dil, Tarih - Edebiyat	1	107
2 — Ar Ş.	7	86
3 — Gösterit	6	42
4 — Spor	6	77
5 — Sosyal yardım	2	98
6 — Köycülük	—	200
	22	610

1935 yılında Halkevi şubelerinin gösterdiği faaliyetler aşağıda yazılır:

Dil, Tarih, Edebiyat Ş.

Bu şube bu yıl da sentaks ve kelime derleme işleriyle uğraşmış gazetelerle dil, tarih yayınları yapmış, tarihî izler üzerinde incelemelerde bulunmuş, eski eserleri Ev müzesine taşımış, beş halk şairinin hayat ve eserlerini Çorum gazetesinde tefrika etmiş, Çorum şairleri için tören yapmış 18000 yurddışa türlü konularda bir söylev ve kırk konferans vermiştir.

Ar şubesi :

Bu yıl da bu şube bir bando tesis etmiş, ulusal bayramlarda bando faaliyetinde bulunmuş, keman, piyano derslerine devam edilmiş, halka radyo ile müzik dinletmiş, bir de operet vermiş ve bu operet Samsun ve Amasya'da tekrar verilmiştir. Şube 9 konferans vererek 2200 yurddışa dinletmiştir. Bu meyanda üç konser verilmiştir.

Gösterit şubesi :

Bu yıl da Gösterit kolu 6 gösterit yapmış, seyirci olarak 4500 yurddışa iştirak etmiştir.

Spor şubesi :

Bu kol bu yıl da 10 futbol maçı yapmış, 70 sporcu konuklanmış, 100 kişiye bir çay şöleni vermiş, sporcular ulusal törenlere katılmış, avelar 30

av tertip etmişler, vurdıkları av hayvanlarından bir eğlence tertip etmişler. Müzik kolunun da katıldığı bu eğlenceden elde edilen paralarla 40 yoksul sünnet ettirilmiştir.

Sosyal yardım şubesi :

Bu kol 67 yoksul çocuğa elbise giydirmiş, 15 çocuğu sünnet ettirmiş, Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından 30 öğrenciye öğle yemekleri verilmesini temin etmiş, 53 hasta vatandaşın ilaç parasını ve 6 yoksul öğrencinin yol parasını vermiş, Gösterit şubesiyle elbirliği yaparak iki mütamekede Çocuk Esirgeme Kurumuna yardım etmiş, elde edilen para ile okullardaki fakir öğrencilere kalem, defter, kitap dağıtmıştır.

Köycülük şubesi :

Bu şube köylüye ilaç, gazete ve dergi dağıtmış, köy muhtarlarını toplayarak köy işleri hakkında öğütler vermiş, 30 köy muhtarını Cumhuriyet balosuna çağırmıştır.

1936 yılında Halkevine kayıtlı üye sayısı

1 — Dil, Tarih, Edebiyat	2	124
2 — Ar kolu	4	94
3 — Gösterit	6	48
4 — Spor	6	98
5 — Sosyal yardım	3	91
6 — Halk dershaneleri ve kurslar	4	11
7 — Kitapsaray ve yayın	—	15
8 — Köycülük	—	221
9 — Müze ve sergi	—	13

Toplantılar

İdare hey'eti 20 defa toplantı yapmış	115
Komite toplantısı 74 defa	294
Şubelerin toplantısı 42 defa	1120

Dil, Tarih, Edebiyat kolu:

Bu şube geçen senede olduğu gibi dil işlerinde çalışmış, birinci devresinde 328, ikinci çalışma devresinde 2278 sentaks fişi, dil genel sekreterliğine göndermiştir.

Bu yıl da Çorum şairleri için büyük bir tören yapılmış, Çorum gazetesinde şubemiz tarihî yazılarına devam etmiş ve 20 konferans vermiştir.

Ar kolu:

Memleket gençleri keman dersi almakta ve sık sık verilen konserler ile halkın müziğe olan alakasını yükseltmektedir. Kolan bandosu bütün ulusal bayramlar tezahüratına katılmakta olduğu gibi her gün Ev önünde

Öğretmenler Kütüphanesi

Vilâyetimiz öğretmenlerinin mütalea ve tettebbü ihtiyacını düşünen Kültür direktörlüğü vilâyet merkezinde ilmi, mesleki ve terbiyevî çok değerli eserleri ihtiva eden seyyar bir kütüphane meydana getirmiştir. Bütün vilâyet öğretmenlerinin istifade etmekte olduğu bu kütüphanede 384 ilmi ve mesleki mecmua 189 roman ve hikâye 60 piyes ve monolog 37 düstur ve kanunlar 367 mesleki eserler 60 tarih yurtbilgisi ve coğrafya 45 istatistik

Günü hâdisatını tetkik ve takip etmek mecburiyetinde bulunan her öğretmen bütün ilmi ve terbiyevî müşküllerini bu kütüphanedeki eserlerden istifade suretiyle halledebileceklerdir.

Vilâyet merkezine en uzak bulunan bir köyedeki öğretmen istediği her hangi bir zamanda kütüphanedeki eserlerden istifade etmek imkânları hazırlanmıştır.

Yavrularımızı bilgili sağılam yetiştirmek büyük vazifesini üzerine alan öğretmenlerimizin istifadesi için meydana getirilen bu kütüphanenin çok yerinde olduğu aşîkârdır.

İlkokullar ders âletleri müzesi

Vilâyet merkezinde ilkokullar için çok zengin bir âleti dersiye müzesi mevcuttur. 1928 tarihinde 6000 lira sarfedilerek meydana getirilen bu müze çocuklarımızın ameli ve bilgili yetişmesi için çok değeri vardır. Tabii, fiziki, riyaî ilimler için lâzım olan kâffei vesaiti muhtevi olan ve gündün güne zenginleşen müze ilk tedsrisan müfredat programının ihtiva ettiği bütün mebahisin ameli ve tecrübeye müstenit bir şekilde çocuklarımızın öğrenmesi için her ihtiyacı karşılamaktadır.

Son zamanlarda tarihî tetkiklere esas olmak üzere ilâve edilen Boğazköy, Alacahüyük ve Pazarlı âsarı âtika hafriyatından çıkan tarihî eserlerin bulunması da müzenin kıymetini bir kî daha yükseltmiştir.

Çorum vilâyetinin büyük paralar sarfederek kültür âtanındaki göstermiş olduğu bu varlıklar çok yerinde ve çok değerlidir.

Yeni Türkiyemizi lâayık olduğu mertebeye isal edebilmek için behemhal iktisadiyatımıza birinci derecede ehemmiyet vermek mecburiyetindeyiz.

Kılıçla futuhat yapanlar, mevkilerini neticede sapanla futuhat yapanlara terketmeğe mahkûmdur.

Kılıç kullanan kol yorulur, fakat sapan kullanan kol her gün daha çok kuvvetlenir ve her gün toprağa daha çok sahip olur.

Tam istiklâl için şu düstur var: Millî hakimiyet iktisadî hakimiyetle tarsin edilmelidir. Bu kadar büyük gayeler, bu kadar mukaddes, azametli hedeflerin tahakkukunu temin için yegâne temel, en kuvvetli temel iktisadiyattır. Siyasî ve askerî muzafferiyetler, ne kadar büyük olursa olsun, iktisadî zaferle tedviç edilmezse husule gelen zaferler payidar olamaz, az zamanda söner,

Kamâl Atatürk

Çorum İlkokullarında Himaye Heyetleri

Cumhuriyet devrinin en bariz vasıflarından birisi de içtimai yardım ve bilhassa okullara devam eden kimsesiz fakir çocuklara yardımdır.

Şimdiye kadar her nasılsa okullarda teşkilî pek lüzumlu olan himaye heyetleri 1937 — 1938 ders yılına kadar teşkil edilememiştir.

Vakıf okullarda öğrencilerin birbirine yardım maksadile teşkil ettikleri ve pek büyük terbiyevi kıymeti haiz olan sosyal öğrenim kurumları mevcut idi ise de bu kurumlar okullarda mevcut fakir çocukların ihtiyaçlarını karşılamıyordu. Fakat 1937 — 1938 ders yılında bütün vilâyette her okulda teşkil edilen himaye heyetlerinin çok ciddi ve verimli faaliyetleri fakir öğrencilerin ihtiyaçlarını temine kâfi gelmektedir.

Ötedenberi okullarda bulunan fakir öğrencilere yardımcı önemli bir ödev edinen halkımız himaye heyetlerinin faaliyetlerine çok yakından ve samimi surette alâka göstermişlerdir.

Her okul mintakasinda bulunan fakir çocuklara o okul mintakasındaki çocuk veülerinin ve diğer hayırsever vatandaşların çok değerli yardımları ile okullardaki öksüz, kimsesiz ve fakir yurt yavrularını sevindirmişlerdir.

Himaye heyetlerinin değerli mesailerini göstermek için yalnız Çorum merkezinde mevcut altı ilk okulun fakir öğrencilerine bir ders yılı içinde yapılan yardımcı şöyle bulâsa etmek kâfi gelir.

Yalnız Çorum merkez okullarında 210 fakir çocuğa levazımı dersiyer verilmiştir. Bundan başka altı okulda 181 öğrenciye elbise yaptırılmıştır. İlk senesinde bu kadar varlık gösteren himaye heyetlerinin ilerdeki yıllarda okullardaki bütün fakir çocukların her türlü ihtiyaçlarını temin edebileceklerini elbette ümit edebiliriz.

Çorumda Kütüphane

Çorumda ilk kütüphane 1846 tarihinde Leblebicioğlu Hacı Ahmet Fevzi tarafından tesis edilmiştir. Yine o tarihlerde Süleyman Fevzi Paşa tarafından ikinci bir kütüphane tesis edilmiştir.

Leblebicioğlu kütüphanesinde 3000 ve Süleyman Fevzi Paşa kütüphanesinde 600 kitap mevcuttur. Bu tarihlerde Çorumda medreseler devam eden talebenin çokluğu yüzünden her iki kütüphanede mevcut kitapların kâfi gelmediğini gören Beşiktaş muhafızı Çorumlu Hacı Hasan Paşa 1898 tarihinde Büyük caminin yakınında çok değerli ve 960 eseri ihtiva eden yeni bir kütüphane tesis ettirmiştir. Bu üç kütüphanede mevcut eserler Arabî ibare ile yazılmış olup ancak medrese tahsiline devam eden

talebeler istifade edebiliyordu. Zamanın ilmi ve mütalea ihtiyacına kâfi derecede cevap veremiyen bu eserler ve kütüphane yapılarının gayri sahlî olduğunu gözününe alan Çorum vilâyeti kütüphanelerinin tevhidini ve daha zengin her sahada mütalea ve tettebbî ihtiyaçlarına cevap verecek bir hale ifrağ etmek hususunu düşündüğü 1924 senesinde 60 bin lira sarf ile çok güzel bir kütüphane binası inşa ettirmiş ve diğer kütüphanelerde mevcut bütün eserleri bir araya toplamıştır. 1925 tarihinde 4560 mevcut olarak açılış töreni yapılan Çorum umumi kütüphanesi Kültür Bakanlığının gönderdiği, eshabı hayrın tebarru ve vilâyete satın alınmak suretile bugün 8746 eseri ihtiva etmektedir.

Kütüphanede mevcut kitapların ilim zümresi üzerine ayrışık:

Türkçe ve edebiyat: 1222

Tarih — Coğrafya, Yurtbilgisi: 666

Riyazi ilimler: 194

Tabii ilimler: 280

Felsefi, içtimai, ruhiyat, terbiye ilimleri: 558

Tıbbi ve sahlî eserler: 50

Ziraat ve ticaret ve İktisadi eserler: 10

Hukuk ve kavanin: 104

Hikâye ve romanlar: 20

Diğer eserler: 5642 (Arapça yazılıdır)

Bu kitapların hangi dil ile yazılı olduğunu aşağıda gösterebiliriz.

Türk dili ile	: 1263
Türk dili ile	: 2381 (Arap harflerile)
Arapça	: 4962
Farisice	: 71
Fransızca	: 42
İngilizce	: 2
Almanca	: 3
Rumca	: 1
Ermenice	: 1
Rusça	: 1 dir.

Bunların bir kısmı el yazısı bir kısmı taş basma olup nefis sanat itibarıyla çok yüksek olan eserler de vardır.

Günden güne kitap mevcudu yükselmekte olan kütüphane memleketin mütalea zevkini tatmin edecek bir durumda olduğunu memnuniyetle söyleyebiliriz.

Kütüphanenin mütalea salonu sahlî ve çok müsait bir haldedir. Halkımızın ve bilhassa gençliğin mütalea için kütüphane salonuna devam ve alâkaları şayanı kayıt bir durumdadır.

Ortaokul

Çatında Cumhuriyet devrinden önce ortaokul tahsilini teşkil eden idadi mektebi 17 — Ağustos — 1900 tarihinde açılmıştır. İlk senesi 71 talebe mevcudu ile tedrisata başlıyan ve müteakip yıllarda talebe mevcudunun yükseliş ve azalışları görülen bu okul bir zaman lise olmuş fakat 1924 — 1925 yılında lise lögvedilerek ortaokul haline ifrağ edilmiştir. 1925 yılında ayrıca Çorum merkezinde bir kız ortaokulu açılmıştır. Bu okul üç yıl tedrisat yaptıktan sonra okullarda tedrisatın muhtelit olması dolayısıyla lögvedilmiş, erkek ortaokulda her iki okul birleştirilmiştir. Ortaokulun 1922 yılından bugüne kadar öğrenci mevcuduna alt bilgi aşağıya konmuştur.

Yıl	Öğrenci sayısı	Öğretmen sayısı
1922	47	10
1923	65	9
1924	99	11
1925	118	10
1926	92	10
1927	102	10
1928	78	13
1929	202	11
1930	223	14
1931	214	13
1932	242	13
1933	237	13
1934	250	13
1935	202	13
1936	257	13
1937	330	13
1938	390	13

Mevcut ortaokul binası memleketteki ilk okulların her yıl çıkardığı öğrenci miktarı karşısında kifayet edememekte olduğundan dolayı 1937 yılında Kültür Bakanlığınca son sistem ve oldukça büyük bir ortaokul inşasına başlanmıştır. 1938 — 1939 tedrisatının yeni binadayapılması için büyük bir mesai göze çarpmaktadır. İnşaat Cumhuriyetimizin ilanı günü hitam bulacak açılış töreni bu yıl dönümünde yapılacaktır. Mevcut ortaokulun oldukça zengin bir kütüphanesi vardır. Bu

kütüphane Kültür Bakanlığının bütün neşriyatını ihtiva etmekle beraber harici yardımlarla da oldukça büyük bir kıymet kazanmıştır. Okulun âlâti dersyesinin, müzesinin zenginliği, laboratuvarının nazari dersleri ameli bir hale sokmağa yarayacak bir halde olması kayde değer.

İşkilip Ortaokulu

1933 yılı Eylülünün birinci günü İşkilip kaza merkezinde ikmal okulu namile Sakarya ilk okulunun üst katında açılmıştır. 933 — 934 ders yılında yalnız birinci ve ikinci sınıflar açılmış 53 erkek ve 7 kız talebe ile tedrisata başlanmıştır.

Bu okul 1936 — 1937 ders yılına kadar bu namla tedrisatına devam etmiş ve ikmal mekteplerinin lögvi sebebiyle ortaokul ünvanını almıştır.

Okul binası:

Ortaokula verilen bina 1926 da hususi muhasebe tarafından yaptırılan Sakarya ilk okulu binsidir. 937 — 938 ders yılı başına mezkûr binanın beş oda birsalonundan ibaret üst katında çok sıkışık vaziyette kalan müesseseye yüksek bakanlığın ve Çorum ilbaylığının pek yerinde ve unutulmaz lütufları ile binanın tamamı verilmiş, ilk okulun öğrencileri kaza merkezindeki diğer okullara taksim edilmiştir.

İşkilip ortaokuluna beş sene içerisinde bakanlıkça 1675 liralık muhtelif masraf tahsisatı verilmiştir.

Bununla tesisat, mahrakat, zaruri ve daimi masrafları temin edilmiş ve gerekli ders levazımı alınmıştır.

İşkilip ortaokulunun bakanlıkça gönderilen ve kısmen okul idaresince alınan kitaplarla vücade getirilmiş bir kütüphanesi vardır. 782 cilt kitabı havi olan bu kitabevinden çok istifade edildiği gibi yine bu kütüphanede 450 ye yakın meslek ve ilmi mecmua göze çarpmaktadır.

Okulun laboratuvarı ve müzesi de vardır.

Yıl	Devam eden öğrenci	Diploma alan öğrenci
934 — 935	79	2
935 — 936	48	7
936 — 937	77	20
937 — 938	119	19

Okulun adı	Sarfedilen Para L.	Hangi yılda yapıldığı
Çorum merkez Cumhuriyet okulu	32000	1935
Alaca merkez	60000	»
Sungurlu merkez İsmetpaşa	10000	»
Çorum merkez Gazipaşa	35000	1926
Sungurlu Kavşit köyü	2000	»
Osmançık merkez İnönü	36000	»
İskilip merkez Sakarya	35000	1927
Çorum Seydim köyü	16000	»
Osmançık Dodurga köyü	2500	1928
Mecidözü Fıgani köyü	2000	»
İskilip Kuzuluk köyü	2000	»
İskilip Kayağı köyü	3000	»
Mecidözü Ortaköy	2000	»
Osmançık Seliğin köyü	3000	1929
Osmançık merkez Gemici	9000	»
Çorum merkez İnkılâp	25000	1930
Çorum Çukurveran köyü	1500	1931
Osmançık Hacıhamza	5000	1933
Mecidözü Cemilbey köyü	3000	»
İskilip Bayat köyü	12000	»
Çorum Ovacık köyü	1244	»
Osmançık Kâmil köyü	7000	1934
Alaca İmad köyü	8000	»
İskilip Bayat köyü	12500	»
İskilip Kızılveran köyü	2500	»
Çorum Lâcin köyü	4000	1935
Alaca Kalehisar köyü	8000	»
Alaca Büyükhırka köyü	8000	»
Mecidözü Çekrik köyü	13000	»
İskilip Bahattin köyü	8000	»
İskilip Kuzuluk köyü	8000	»
İskilip Karaveran köyü	8800	»
Sungurlu Boğazkale	8000	»
Sungurlu Demirseyh	2500	»
Çorum Seydim köyü	5000	»
Sungurlu Alenbeyli	2000	1936
İskilip Karaveran köyü	4000	»

ki cem'an 396540 lira okul inşaatına sarfedilmiştir.

Eğitim bölgeleri:

Cumhuriyet idaresinin Çoruma verdiği büyük nimetlerden birisi de

1938 de mevcut 51 okula 50 okul ilâve etmesidir. Bu suretle Çorum içindeki ilk okulların adedi (101) e varmış bulunuyor.

Vilâyet köylerinde mevcut ilkokullar ihtiyaca tamamen kâfi gelmediği için bu ders yılı başlamak üzere eli köyde eğitimci teşkilâtı yapılmıştır. Bu maksat için Çorum vilâyetinden 50 öğrenci Kostamonu eğitim kursuna gönderilmiştir. Bu eğitimciler kurs müddetini ikmal ederek memlekete avdet ettikleri zaman hemen mıntakalarında faaliyete başlayacaklardır. Bu mıntakalarda eğitimciler çocukların okur yazabilir ve umumî kültürü ile köylülerimizin ziraat ve diğer erdiklerde kalkınma hedefleri üzerinde çalışacaklardır. Vilâyet eğitimci merkezleri şunlardır:

Çoruma Babaoğlu, Tarhan, Hamdi, Salur, Türkler, Mecidözü ilçesinde Gökköy, Düvenci, Sungurlu ilçesinde Derekaşla köyleridir.

Vilâyetçe 1932 — 1938 yılına kadar öğretmen ve öğrenci artışı

Cumhuriyet idare zamanında Çorum ve mülhakatında kültür alannındaki inkışaf ve terakkî çok iyi bir durumda olup taahhüdün okullara gösterdiği alaka şayamı memnuniyet bir derecededir. 1922 de 4046 öğrenci ve 153 öğretmen ile tedrisat yapan vilâyetin ilk okulları 1938 ders yılına kadar 5996 öğrenci ve 180 öğretmene baliğ olmuştur. Bu miktarın daha fazla yükselmesi her an mümkünse de okul yapılarının ve öğretmen mevcudunun ademi kıfayesi yüzünden mecburiyeti tahsiliye tamamen tatbik edilememektedir.

Vilâyetimizde 1938 ders yılında teşkil edilecek 50 eğitimci mıntakası faaliyete başladığı zaman öğrenci miktarının çok yükseleceği pek tabii olmakla beraber 1922 den 1938 yılına kadar vilâyetimizde öğretmen ve öğrenci yükselişlerini gösterir cetvel aşağıya dercedilmiştir:

Yıllar	Okul sayısı	Öğrenci sayısı			Öğretici sayısı		
		Kız	Er.	Ye.	Ks.	Ks.	Ye.
1922	69	695	3351	4046	19	134	153
1923	77	630	3030	3660	15	140	155
1924	84	718	3425	4143	18	154	172
1925	84	750	3382	4132	21	159	180
1926	84	788	3450	4238	25	181	206
1927	84	828	4125	4953	29	161	190
1928	85	1071	3501	4572	26	152	178
1929	96	1120	3259	4379	31	157	188
1930	116	1823	4213	6036	42	175	217
1931	122	2243	5004	7247	35	170	205
1932	123	2154	4932	7086	40	177	217
1933	105	1882	4275	6157	37	180	217
1934	42	1731	3866	5597	36	126	162
1935	42	1845	4223	6068	34	132	166
1936	43	1659	4006	5665	32	134	166
1937	51	1693	4303	5996	35	145	180

dahilinde kurulmuş olan bu mektepler muallim yoksulluğu ve takip edilen terbiye ve tedris usullerinin bozulduğu yüzünden iyi neticeler alınmadı. Cumhuriyetimizin ilânına kadar devam edebilmiştir.

CÜMHURİYET DEVRİNDE ÇORUMDA KÜLTÜR

Osmanlı İmparatorluğunun inhilâli üzerine yeniden kurulan Türkiye Cumhuriyetinin her sahada terakki ve inkişafı esaslı bir umde ittihaz edilen rejimi içinde maarfin de büyük bir ehemmiyet ve değerle yer aldığı görülmektedir. Asırlardanberi okumak, yazmak gibi nimetten mahrum bırakılan Türk milletinin cihan medeniyetinde büyük bir yer alabilmesini ancak maarif siyasetine verilecek ehemmiyette bulan Cumhuriyet Hükûmetimiz bu ciheti nazarı itibara almış ve kültür sahasında büyük ıslahata geçmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu maarif hayatının küçük bir benzeri olan ve önceden genel durumundan bahsettiğimiz Çorum kültürü ile cümhuriyet yıllarındaki terakki ve inkişafı mukayese edersek içinde yaşadığımız cümhuriyet devrinin kutsiyet ve kıymeti bariz bir şekilde anlaşılmış olur. Elmizde mevcut resmi 922 istatistiklerine nazaran Çorum vilâyetinde 69 ilk mektep vardır.

Bu okullarda 695 kız 3351 erkek ki, cem'an 4046 talebe mukayyet idi. Bu miktarın ancak nisfı okullara devam etmekte idi. Bu okullarda 19 zu bayan ve 134 dü erkekolmak üzere 153 öğretmen bulunuyordu.

Maarif siyaseti programını 1924 yılında tatbika başlıyan Maarif Vekâletimizin bu yıl içinde Çorumda mevcut Osmanlı, Mecidi, Terakki, Hürriyet, Revzenisufa, Nümünei Nezahat okullarına ilga ederek kız ve erkek talebeleri birleşik tedrisata tâbi tutmuş ve Çorum merkezinde İstiklâl, İnkilâp, Albayrak, Cümhuriyet, Gazipaşa ve Tanyeri ilk okulları adı altında toplanmıştır. Bunlardan başka bir de Ana okulu açılmıştır. Vilâyette bağlı kazalardaki okullar da tevhit edilerek 1923 yılında bütün vilâyette 77 ilk okul açılmıştır. Bu okullara 630 kız ve 3030 erkek ki, cem'an 3660 talebe devam etmiş153i bayan ve 141 erkek öğretmen ki cem'an 153 öğretmen tedrisat yapmıştır.

Cümhuriyetin 10 cu yıl olan 1932 — 1933 yıllarına kadar şuurlu ve programlı tedris veterbiye sistemi ile çocuklarımızın sıhhi hayatı üzerinde büyük tesirlerini gördüğümüz okul inşaatının büyük düzenliği içinde cereyan eden ilk tahsilin Çorum ve mülhakatında aldığı şekli şu rakamlar pek güzel ifade etmektedir:

Okul adedi	Öğrencisi sayısı	Öğretmen sayısı
	K. R. Yekûn	Kadın Erkek Yekûn
123	2154 4982 7036	40 177 217

1933 yılından itibaren köylerde mevcut bulunan 3 ve daha aşağı sınıflı ilk okulların bugünkü öğretimi ve eğitim ihtisasına göre leap eden müktesebatı daha etraflı olarak kazanabilmeleri için tam teşkilâtli (5 sınıflı) mntaka mekteplerine ifrag edildiği ve bunun için birbirlerine yakın bazı köy okullarının kaldırılarak birleştirildiği ve bu suretle Çorum vilâyetindeki okul adedinin azaldığı görülmekte ise de mntaka mekteplerinden elde edilen verimli neticelerin yüksekliğinden adetlerinin yıldıan yıla artarak 1938 yılında 51 okula balığ olduğu görülmektedir.

Bu okullardan 6 tanesi Çorum, 3 İstikilip'te, 2 si Sungurluda, 2 si Osmancıkta, biri Mecidiözünde ve biri de Alacada olmak üzere 15 okul kaza merkezlerinde ve 36 tanesi de vilâyetin muhtelif köylerinde bulunmaktadır.

Ulus dershaneleri:

Yeni Türk harflerinin kabulü üzerine 1929 da ilimizde açılan Ulus dershanelerinin 1938 yılına kadar devam eden vatandaşların miktarını gösterir çizelge aşağıya dercedilmiştir.

Yıllar	Derşane adedi		Devam eden vatandaş		Muvaffak olanlar		Yekûn
	Er.	Ka.	Er.	Ka.	Er.	Ka.	
1929	106	11	5819	438	3730	286	4016
1930	104	28	4103	1381	1626	532	2158
1931	90	13	3290	351	1141	138	1279
1932	8	6	310	127	132	59	191
1933	19	5	977	253	371	76	447
1934	7	—	306	—	156	—	156
1935	29	1	911	27	419	14	433
1936	19	1	561	14	282	20	302
1937	23	1	619	22	291	21	312
1938	19	4	460	110	106	8	114

1929 yılından 1938 yılına kadar vilâyetimizin merkez ilçe ve köylerinde açılan ulus dershanelerinin 16 yağından yukarı ve 45 yağından aşağı 20078 vatandaş devam etmiş, bu miktardan 9710 vatandaş ulus dershanesi belgesi almıştır. Bu yekûna memurlar ve orta ve yüksek tahsilde bulunan vatandaşlar dahil değildir.

Okul inşaatı:

Cümhuriyet devrinde Çorum ve mülhakatında yeniden 39 ilk okul binası yapılmıştır.

tebinin talebe mevcudu yirmi beşe kadar yükselmiştir. Osman hocanın 1293 tarihinde vefat etmesiyle yerine Yozgatlı Mehmet Celâl rüstiye muallim evveli oldu. Bunun Bursa vilayet merkezine alınmasıyla yerine Trabzonlu Mustafa tayin edilmiş, mumalehy vazifede iken vefatı dolayısıyla yerine Boyabatlı Ali Ruza rüstiye muallim evvelliğine getirilmiştir. Bu sıralarda rüstiye teşkilâtı oldukça tekemmül etmiş, talim hey'eti beşe iblâğ edilmiş, talebe miktarı da yüz dokuza kadar yükselmişti. Her yıl talebe mevcudunun artması üzerine şimdiki maarif kahvehanesinin bulunduğu yerde mevcut rüstiye mektep binasına vaziyeti ve derşane adedi kâfi gelmediğinden 1893 tarihinde Mahmüdüürünün konağı adliye anılan şimdiki Albayrak okulunun bulunduğu binaya taşınmıştır. Rüstiye mektebi 1900 tarihine kadar Albayrak okulu binasında tedrisatına devam etmiş ve o tarihte Çorum'da idadi açılmasıyla rüstiye mektebi talebe ve talim heyetiyle birlikte yine Mahmüdüürüne ait bulunan şimdiki ortaokul binasına devredilmiştir.

Subyan mektepleri :

Yine 1869 Maarifi umumiye nizamnamesine göre Çorumda bir kaç subyan mektebi açılmıştır. Çocukların haftada hocalarına getirdikleri ve (Cumartelik) adını verdikleri ücretle idame edilen bu mekteplerin adedi kız ve erkek olmak üzere dokuz tane idi.

Bu mekteplerde çocukların hayatî bilgi ihtiyaçlarına yarıyacak hiçbir ders okutulmazdı. Ancak dine ait olabilen dersler gösterilirdi. Çocukların hayat ve ahlâkleri üzerine çok fena tesir eden bu gekil mektepler Cümhuriyet devrine kadar devam etmiştir. Bunlardan gayri 1901 tarihinde Çorum'da resmi olarak Edeb, Mahmudi adlarında iki erkek ve bir de kız mektebi açılmıştır. Bunlardan gayri 1902 tarihinde Çorum merkezinde Mecidi, Osmani ve merkezin Kırkdilim köyünde de bir mektep açılmıştır.

Bu mektepler ikinci meşrutiyetin ilânına kadar devam etmiş ve 1913 tarihinde maarifde kalkınma hareketleri neticesi olarak Çorum merkezinde Reşadiye, Saadet, İrfan, Namık Kemal, İttihad, Tefeyyüz, Terakki ve Hürriyet mektepleri evvelkilerine ilâve edilmişti. Bu meydana Çorum Çorum merkez köyleri olan Karapınar, Abdalata, Ovasaray ve Seydim köylerinde resmi birer iptidai mektepleri açılmıştır.

1913 senesinde ilk mektepler programında yapılan esaslı tadilat ve islahat üzerine yukarıda saydığımız ilk mekteplerin bir kısmının binalarının gayri müsait ve sınırların birer iker olmasından rüsti ve iptidai mektepler tevhit edilerek üç devreye münkasem olmak üzere tam teşkilâtli Osmani, Mecidi, Mahmudi, Hürriyet mekteplerine kalbedilmiş Nümune Nezahat ve Revzeinisan kız mektepleri teşkil edilmiştir. Anadolu millet hükümetin teşekkülü yıllarına kadar bu mekteplerle birlikte medrese ve mahalle mekteplerinin de eskisi gibi cehalet ve taassuba büyük bir yer ayrılmış bir durumda idi.

Sungurlu kazası:

1898 yılında ilk defa olarak Sungurlu kazasında bir rüstiye mektebi açılmıştır.

1893 tarihinde Sungurlu'da ilk erkek subyan ve 1902 de de kız subyan mektebi açılmıştır. 1909 maarif islahatında Sungurlu merkezinde resmi olarak Reşadiye, Fazilet, Hamiyet, Sunguroğlu ve bir de kız iptidai mektebi açılmıştır.

Bunlardan başka kaza merkezinde gayri resmi Çarşıbaşı, Yusuf hoca muhtelit mahalle mektepleri de mevcuddu.

Alaca kazası :

İlk rüstiye mektebi 1912 de açılmış, 1914 yılında muallim bulunamadığından kapatılmıştır.

1902 yılında ilk resmi subyan mektebi açılmıştır. Alacada bunlardan başka resmi mahiyeti haiz olmayan Toprakçı oğlu, Altın hoca, Nusrat hoca, Hamit hoca ve Ferahnaz hocaların idare ettikleri muhtelit mahalle mektepleri mevcut idi. Bu mekteplerin her birisi 25-50 ye kadar talebeleri vardır.

İskilip kazası :

İlk rüstiye mektebi 1890 yılında açılmıştır. 1913 yılına kadar bu mektep kazada tedrisatına devam etmiş, 1913 de iptidai mektebine kalbedilerek bu meydana diğer altı ilk mektep daha açılmıştır. Bunlardan başka gayri resmi olarak Cafer hoca, Kaya Koparan, Sarı kadi, Hayrik hoca, Evliya hoca, Hatun hoca, Hafız hoca, Döngerek hoca, Kavuncu hoca adlarında kız ve erkek mahalle mektepleri bulunmakta idi.

Osmançık kazası :

Kaza merkezinde 1898 tarihinde rüstiye mektebi açılmıştır. 30 - 50 talebe ile bu mektep tedrisatına 1904 tarihine kadar devam etmiştir. İlk mektep teşkilâtı 1909 da yapılmıştır. 1923 tarihine kadar faaliyetine devam eden iki ilk mektep ile bir kız ilk mektebi vardı. Bunlar meyanda gayri resmi olarak dört adet mahalle mektebi mevcut idi. Cümhuriyetin ilânına kadar resmi ve gayri resmi mekteplerde tedrisata devam edilmiş Cümhuriyetin ilânından sonra merkezde tam teşkilâtli iki ilk mektep ile bazı köylerinde yeniden mektepler açılmıştır.

Mecidiözü kazası:

Bu kazada 1871 tarihinde rüstiye mektebi açılmıştır. 1913 tarihinde bu mektep lâğvedilerek tam devreli ilk okula kalbedilmiştir.

Kazada ilk iptidai mektebi 1892 tarihinde açılmıştır. Bunlardan başka Cümhuriyetin ilânından önce kazada iki muhtelit mahalle mektebi vardı. Birinin Hacı İmam Mektebi, diğerinin de adı Çökelekçi'nin mektebi denilirdi.

Osmanlı İmparatorluğu maarif siyasetini idare ettiği tahsil sistemleri

Vilâyet arazisinin kazalar arasındaki bölünüşüyle
işleniş tarzları (hektar)

	Çorum	Sungurlu	Alaca	İskilip	Meclisözü	Osmanlı	Yekâ
Zararlı ve alverişli arazi	55006	34000	3600	3000	23000	21000	193626
Çayırlik	12000	8000	4000	5000	18000	3000	50000
Otlak ve yaylak	93000	34000	35000	57500	40000	51000	330000
Meru	35000	21000	20000	25000	20000	10000	140000
Sekiz bahçeleri	1000	510	200	500	300	400	3070
Bağlık	1600	52	400	710	500	770	4500
Meyve bahçeleri	250	60	10	200	50	150	726
Ormanlık	18800	11058	2040	25000	8000	31000	101856
Bağlık	99794	46346	23390	51059	29100	61620	300240
Y e k â n	305500	181000	113500	109500	139000	185000	1120000

Corumun Zirai bakımdan nüfusu

Türk yurdu bütünlüğü içinde Çorumun, zirai ehemmiyet ve değerini lâ-yakiyle tebarû zettirebilmesi için teşkil ettiği nüfusun ve bunun içtimai va-ziyetnin necelenmesi lâzımdır.

Çünkü Çorumun zirai karakteristik vasfı; üzerinde yaşadığı insanların köylü ve şehirli olarak ayrılışlarında emanlanmaktadır. Bütün çorum vilâ-yetinde 1927 yılı sayımına göre 43891, 1936 sayımına göre de 45549 nüfus ge-hirlerde ve yine 1937 yılında 203711, 203711, 1936 yılında 241202 nüfusun köy-lerde oturmakta olduğu görülmektedir. 1927 zirai tahrir neticelerine göre Ço-rum ve köylerinde oturan bu 203711 nüfusun 198294 dü bilfiil çiftçidir. Ve 39544 aile teşkil ve her aileye 5 nüfus isabet setmektedir.

Bu hususa ait resmi istatistiklerden alınan malûmat her kazaya unumi nüfusun dağılımı ve şehirde, köyde oturanların miktarlarını ve iki sayım yılı arasındaki artışları göstermesi itibarile bir fikir verebileceğinden aşağıya konulmuştur.

yet meyv ihtiyacını mümkün mertebe karşılayacak, fidan tevziatına başlanacaktır. nakdi mükâfat vermek suretiyle yapılan teşvik ve tergi neticesinde 938 senesinde viâyetin Osmanlı kazasında 6475 merkez kazada 30552 Mecidözü kazasında 14000 Sungurlu kazasında 6300 İskilip kazasında 11000 Alaca kazasında 7000 Nafia müdürlüğü tarafından yollarda 400 ki cem'an 79327 adet kavak, akasya, dişbudak gibi meyvesiz ve diğer muhtelif meyve ağaçları garsedilmiştir.

Tohum temizleme işleri:

Çiftçilerimizin tohumluklarını parasız olarak seçilip temizlemesini temin maksadıyla vilâyetimize tefrik edilip gönderilen sekiz adet selektör makinesi gelmiş v bu makinelerden iki adet merkez, iki adedi Sungurlu bir adedi Osmanlı bir adedi Mecidözü bir adedi Alaca bir adedi de İskilipin Bayat nahiyesine tahsis edilmiştir. Tohumlukların temizlenmesini teminen faaliyette bulundurulmak üzere birisi merkez kasabasının Hıdırlık mevkiinde yeni mezbah karşısında, birisi Çoruma bağlıAbdalata köyünde birisi de Osmanlı merkezinde, birisi Alacanın Çöplü köyünde, birisi Mecidözü merkezinde, birisi İskilipin Bayat nahiyesi merkezinde olmak üzere sekiz tane tohum temizleme ve ilaçlama evi yapılarak vilâyette hasad ve harman işinin basit âletle yapılmasından dolayı geç kalmasından 15 Eylülden itibaren tohum temizleme ve ilaçlama evleri açılarak faaliyete geçecektir. Zürraın tohumluklarının parasız olarak temizleme ve ilaçlamaya bağlayarak bu suretle mevaddı ecnebiyeden ve mantari hastalıklardan ari iri daneli, dolgun, temiz tohum elde etmeleriyle ekcekleri mahsul randumaları yükseleceğinden ötürü ziraat kalkınmasının ilk adımı atılmış olacaktır. Bir makine bir saatte 1000 kilo tohum temizler ve ilaçlar makinenin günde on saat çalıştırılmasına nazaran sekiz makinenin bir günde temizleyeceği tohum miktarı (80000) kilodur.

Arazinin İşlenişine Göre Taksimi

Çorum sınırları içine aldığı toprak parçası 11240 kilometre murabbai genişliğindedir. Bu toprak parçasının ziraat kültürü çeşitlerine göre bölünüşü ve işlenişini tebarüz ettiren ve resmî istatistiklerden alınan malûmat aşağıya konulmuştur.

I — Her yıl sürülüp ekilen topraklar:	Hektar
A — Daneliler	74500
II — Yeterime çayırlar ve sair hayvan yiyeceği ürünler	43533
III — Öteki ekilişler ve nadas:	
A — Yeyintilik ekilişler	2617
B — Sınal nebatlar	356
C — Nadas	72600
D — Sair ekilişler	—

IV — Çayırlar, yaylalar otlak ve mer'alar:

A — Çayırlar	50000
B — Otlak ve yaylalar	330170
C — Meralar	140000

V — Sebze ve meyve bahçeleri, zeytinlikler, bağlar vesair:

A — Sebze bahçeleri	3000
B — Meyve bahçeleri	4500
C — Bağlar	4500

VI — Ormanlar

101858

VII — Ürün getirmiyen topraklar

306240

Yekün 1124000

Bu rakamlardan anlaşıldığı üzere Çoruma en çok yer kaplayan ekili taralı ziraatında görülmektedir. Bilhassa daneliler «Hububat» bu sahanın mühim bir kısmını(% 92 sini) kaplamaktadır. Bakliyat 2617 hektar olmak üzere pek cüzü yer tutar. İkinci ve mühim yekûn mera, otlak ve çayırlarda görülmektedir. Ki bu da Çorumnaki hayvancılığın önemini ve genişlemeğe olan istidadını tebarüz ettirir. Ormanlar da Çoruma epeyce yer kaplamaktadır.

Çorumdaki toprakparçasının en mühim ve ve çok yerini ürün getirmiyen kısım teşkil etmektedir. 300240 hektar gibi çok kabarık olan bu toprak parçasının birçoğunu dağlık, kayalık, taşlık ve ekilemeyecek yerler ıssal ederse de yine en çok kısmını iklimin kuraklığı yüzünden istifade edilmiyen yerlere ithal doğru olur. Bu nokta hakikaten üzerinde durulmağa, incelenmeğe değen bir cihettir.

Çorunun kapladığı ve toprağın kazalarla göre ayrılışı aşağıda gösterilmiştir.

Bu çizelgeye göre başta Çorum olmak üzere Iskilip, Osmancık, Mecidözü kazaları meyvecilik bakımından ehemmiyet kazanmaktadır.

Başta kiraz olmak üzere sırasıyla elma, armut, kayısı, zerdali, erik meyveleri Çorumda mühim bir yerükün tutmaktadır. Bu ağaç yekünlerinin da yıllık verimleri de oldukça önemlidir. İki yıllık verimleri ton olarak aşağıya konmuştur.

Yılı	Armut	Elma	Kayısı	Erik	Kiraz	Bakem	Ceviz
1933	1095	2080	328	890	470	235	660
1934	510	640	320	325	535	168	257
Yılı	Dut	Aya	Şeftali	Umumi yekün			
1933	235	397	61	6551			
1934	245	221	109	3331			

Bağcılık:

Çorumda bağcılık: Meyvecilikten daha fazla bir mevki kazanmıştır. Üzümün hasıl olan muhtelif maddelerde Çorumda çok nefis bir şekilde imal edilmekte olup hatâ akpekmez tabir olunan pekmezin başka mahallerde misline tesadüf olunmaz.

Bağcılıktan ancak pekmez, sirke ve şarap imalinde istifade edilmekte olup üzümlerin kalitesi itibarıyla kurumağa müsadesi olmadığından dolayı kuru üzüm istihsal edilememektedir. Ve buna da mahalli iklim şartları müsait değildir. Ancak şarapçılıkta son zamanlarda ilerliyerek hattâ hususî teşebbüslerle fennî şaraphanelerin Çorum, Sungurluda teassüs ettiği görülmektedir. Çeltik ve pamuk ziraatı Çorumda grek cinslerin iyi olmaması ve gerek halkın diğer ziraatten daha fazla müstefit olması yüzünden bu mahsullere rağbet etmemesi sebebiyle sayım ehemmiyet bir şekil arzitemektedir. Ziraatte terakkî temin için son beş sene zarfında bine yakın bahân domuzu itilâf edildigi gibi fareli olduğu tesbit olunan 4590 hektar arazi de farelerden tahminen temizlenmiştir. Meyve ağaçlarına âriz olan haşerelerin mücadeleye devam olunarak şimdiye kadar 40 bine yakın ağaç ilaçla tathir olunmuştur. Vilyette çoğaltılması maksadıyla Nemtane buğdayı; üç çeşit arpa üzerinde tecrübeler yapılarak muvaffakiyetli neticeler elde edilmiş ve vilâyet merkezinde ayrıca bir meyve fidanlığı tesis olunarak ilk sene 5000 ne yakın ağaç dikilmiştir. Bundan başka ağaç dikilmek için sarf olunan mesaiden yalnız geçen sene Çorumda 30 kûsur bin Mecidözünde 14 bin, Sungurluda 6 bin, Iskilip 11 bin, Alacada 7 bin ve sırf yollara mahsus olmak üzere 4000 fidan garsolunmuştur.

Çeltik Ziraatı — 937 senesinde vilâyetin merkez kazasınabağlı Lâcin nahiyesi köyleri ile Osmancık kazasında 2140 dekar sahaya kesik ve daimî sulama usulü ile ekilen çeltikten 440 ton mahsul alınmıştır. 938 senesinde ise 1750 dekar sahaya keza çeltik ekilmiş mahsul henüz idrak etmediğinden kat'î hasılat miktarı tahminen geçen seneye muadil olacağı,

Pamuk ziraatı — 936-937 senelerinde Osmancık kazasında vilâyetin emriyle Ziraat Müdürlüğü tarafından yapılan deneme neticesinde vilâyetin iklim ve toprak vaziyeti pamuk ziraatine elverişli olduğu anlaşılarak ve deneme neticesinde fazla randaman veren ağıkkoza (Akala) çeşidi ile yerli kapalı koza pamuk tohumunun ekilmesi muvafık ve uygun görülerek vilâyet Akala pamuk bölgesi içine alınarak Nazilli üretme çiftliğinden 9000 kilo Akala pamuk tohumu Çorum Ziraat Bankası şubesine gönderilerek işbu miktardan 4178 kilosu Osmancık kazasında 76 ekiciye, 3420 kilosu Sungurlu kazasında 51 ekiciye, 162 kilosu merkez kazasına bağli Lâcin nahiyesinde 7 ekiciye, 240 kilosu Mecidözü kazasında 11 ekiciye, 1000 kilosu Iskilip kazasında 41 ekiciye Ziraat Bankası şubeleri marifetiyle tevzi edilmiş ve bu miktar Akala tohumu 2670 dekar sahaya ekilmiştir. Bundan maada Sungurlu ve Iskilip kazalarında 1680 dekar araziye de yerli kapalı koza pamuk tohumu atılmıştır. Pamuk nebatının tenebbüt devresi 165 gün olmasına nazaran ve pamuk tohumunun da fazla yağmurlar dolayısıyla Mayıs ıptidasında ekilmesine nazaran tenebbüt devrinin Birinciteğrin ayının hava vaziyeti iyi gittiği takdirde pamuk kozalarının normal bir şekilde açarak fazla verim tahmin edeceği umulmaktadır.

Fare savaşı — 937-938 senelerinde vilâyet dahilinde 4590 hektar fareli arazi tesbit edilerek 938 snesi Mayıs nihayetine kadar bu arazi fareden tamamen temizlenmiştir.

İponomot mücadelsi — Meyve ağaçlarında görülen İponomot haşeresi ile mevcut vesaiti imhaye kanun ve talimatname dairesinde mücadele yapılarak 31920 ağaca ilaç tatbik edilmiştir.

Tohum — Çoğaltılması maksadıyla 937-938 senelerinde Ziraat Vekâleti cüvlesinden iki defa gönderilen 890 kilo Nemtane buğdayı muhtelif mevki-lerde 30 çiftçi verilmiş olarak bire on beş mahsul alınmıştır.

Buğday ve arpa denemesi — Vilâyetin merkez kazasına bağli Salor, Mecidözü kazasına bağli Keykoca köylerinde ve merkez kasabasının Hidirlik mevkiinde iki senedenberi sektiz çeşit buğday ve üç çeşit arpa üzerinde yapılan deneme neticesinde yerli sert buğdayın dekarından 260 kilo mahsul alındığı halde denemesi yapılan Ankaranın 253 sert buğdayı dekarından 330 kilo alındığı üç çeşit arpadan yerli arpanın dekarından 300 kilo mahsul alındığı halde Ankaranın iki sıralı arpasının dekarından 390 kilo mahsul almak suretiyle 253 sert buğday ile Ankaranın iki sıralı arpası ekiminin vilâyet dahilinde çoğaltılması muvafık ve uygun görülerek keyfiyet deneme memurluğu tarafından Ziraat Vekâleti yüksek katına bildirilmiştir.

Fidan dikimi — İliride vilâyetin meyve ihtiyacını temin maksadıyla Ziraat Vekâletinin emriyle eski ziraat mektebine ait Hidirlik mevkiinde 937 senesinde hususî idareye ait (50) dekarlık saha fidanlık olarak ayrılmış ve bundan ancak 25 dekarı ıhtar edilerek 3150 adet muhtelif meyve fidanı dikilmiş ve fidanlar Amasyadan celbedilen Misket İnaat kalemi ile aslanmıştır. Bir taraftan da muhtelif meyve tohumları ser edilmiş ve dikilmekte bulunulmuştur. Fidanlık sahasının gelecek seneden itibaren tevsi ile üç sene sonra vilâ-

denilen ve kış hazırlıklarında bulgur, yarma, baklavahık un ve nişasta için aranan ve seçilen bir buğdaydır.

Sap: Uzunluk 90-125 santimetre genişlik 2-2,5 milimetredir. Umumiyetle açık sarı renktedir.

Başak: Uzunluğu 5-7 santimetre genişliği 1,5-2,5 santimetredir. Tüylü ve kılçıklıdır. Esmer kırmızımtrak renktedir. Dört sıralıdır. Her sırada vasatı on başakçık vardır ki toptan kırk tane bulunmaktadır.

Karışıklık: Muhtelif köklerde 3-5 dane görülmüşse de umumiyetle yan dalları vardır.

Daneler: Yuvarlak kırmızı renkte ve serttir. Sertlik % 91 dir. 1000 dane ağırlığı ortalama kuru madde 51,3 gramdır. Hektolitreye ağırlığı 79,7 kilogramdır. Çorumdaki diğer buğday tipleri içinde birinciliği alır.

Su derecesi % 16,60 dir. Nişasta % 69,07 protein % 13,82 dir.

Çorumdaki Üveyik buğdayı ile İskilip ve Sungurluda yetişenler arasında bazı hususlarda ayrıklar görülmüş olduğundan bu üç yerde yetişenler hakkındaki yapılan incelemeler aşağıya konmuştur.

Yeri	Hekto ağırlık	1000 da. Ağı. kuru madde	Sertlik %	Su %	Niş. %	Pro %
Çorum	79,7	51,3	91	10,60	69,07	13,87
İskilip	80,8	48,3	79	8,41	68,47	12,80
Sungurlu	75,9	32,9	32	10,64	66,39	14,22

Üveyik buğdayı Amasya, Çankırı, Vezirköprü, Yozgat ve daha birçok kazalarda da ekilmektedir.

Hicaz Buğdayı :

Sap: Uzunluğu 115-140 santimetre, genişliği 3-3,5 milimetredir. Açık sarı renktedir.

Başak: Uzunluğu 7 santimetre, genişliği 1,5-2 santimetre beyaz renktedir. Kılçıklıdır. Dört sıralıdır. Her sırada 8-12 ye yakın başakçıklar vardır.

Karışıklık derecesi ortadır. Üveyik kadar yan dallar vermemektedir.

Daneler: Yuvarlak kırmızı renkte ve serttir. Sertlik derecesi % 89 dur. 1000 dane ağırlığı kuru madde 40,5 gramdır. Hektometreye ağırlığı 78,600 kilogramdır. Su derecesi 10,50, nişasta 79,90 protein 10,55 dir. Nişasta ve protein çokluğu bakımından diğer mevcut tiplerin başında gelmektedir.

Şam Buğdayı :

Sap: Uzunluğu 120-140 santimetre, genişliği 3-3,5 milimetredir. Rengi sarıdır.

Başak: Uzunluğu 6-7 genişliği 1,5 santim olup başak yassı, mahrutı şekildedir. Esmer kırmızı renktedir. Kılçıklıdır. Dört sıralıdır. Her sırada dokuz dane başakçık vardır. Daneler yuvarlak esmer kırmızı renkte ve yumuşaktır. Yumuşaklık derecesi 88 dir bin dane ağırlığı kuru madde 30,7 gramdır. Hektolitreye ağırlığı 81 kilodur. Su derecesi 10 dir nişasta 66,67 protein 14,40 dir.

Köse Buğdayı :

Sap: Uzunluğu 130-150 santimetre genişliği 2,5-3 milimetredir. Sarı renktedir başak uzunluğu 6,5-7,5 santimetre genişliği 13,5-15,5 santimetredir. Sarı renkte ve kılçaksızdır. Başakta her sırada dokuz başakçık bulunmak üzere 37 dane vardır.

Daneler: Yuvarlak kırmızı renkte ve yumuşaktır. Tüylüdür. Burada hem kim ve kimyevi vasıfları gösterilmiş olanlardan gayrılarının dış vasıfları tesbit edilmemiş de terkip itibarıyla tahlilleri yapılmamış olduğundan zikirlerinden sarfı nazar edilmiştir.

Yazlık Buğday :

Daneler: Yuvarlak esmer kırmızı renkte vesertir. Sertlik derecesi 100 dür. 1000 dane ağırlığı 29,8 gramdır. Hektolitreye ağırlığı 81,200 kilogramdır. Su derecesi 10,40 nişasta 65,28 protein 14,38 dir Hektolitreye ağırlığı itibarıyla mevcut tiplerin en ağırdır. Bu tip buğdayı en çok Alaca kazası ekmektedir.

Bahçe ziraatı:

Çorunun toprağının müsaadesi, her türlü meyve ve sebze yetiştirmeğe son derecede kabiliyetli olduğu için denebilir ki her meyvenin hemen de her çeşidi mevcut ise de nakil vasıtaları tanzim edilmemek ve tren yolu ile uzak bulunmak gibi sebeplerle bunlara pek az miktarda ihraç edilebilmekte olup ekserisi dahilde istihlak edilmektedir. Çorunun yalnız Alaca kazasından başka bütün kazalarında yüksek kudrette bağ ve meyveler mevcut. Bunlardan Çorunda 21, İskilip 13, Sungurluda 8, Osmancıkta 6, Mecidiözünde 7 meyve bahçe mntakası vardır. Bütün vilâyetin meyve hasılatı aşağıdaki cetvelde gösterilmiştir.

Kaza adı	Elma	Armut	Erik	Kayısı ve Zerdali	Kiraz ve Vişne
Çorum	31000	29200	30100	10100	20050
İskilip	6500	6000	5500	8300	23000
Sungurlu	2100	2000	500	2000	1520
Osmancık	10000	7000	3000	3100	6300
Mecidiözü	4650	1800	6250	4650	4500
Alaca	1000	1200	—	1500	—
Yekûn	53250	47200	45350	25650	5570
Kaza adı	Badem	Ceviz	Dut	Ayva	Seftali Umami Y.
Çorum	3250	4500	7000	10100	550
İskilip	10000	4700	3400	3000	10000
Sungurlu	—	—	2000	1200	—
Osmancık	250	2900	4100	6500	5000
Mecidiözü	3000	3000	4000	1000	150
Alaca	—	—	—	—	3700
Yekûn	16750	16000	21500	21800	15700
					322790

Türk köylüsü ve Türk çiftçisi Ulu Önderin buyurdıkları gibi bu memleketin efendisi olarak Cümhuriyette layık olduğu mevkiyi aldı. Cümhuriyet ilk iş olarak çiftçi ve köylünün üzerinden aşar soygunculuğunu kaldırdı. Ve bu sayede ilk hamlede köylüyü tufeyillerin tavassutundan kurtarıp onu kendi emeğinin mahsulünü idrakte serbest bıraktı. Ve bu alanda ilk defa bilgi ve teknigin lüzumu olduğunu çiftçiyi öğretmek ve onu bundan müstefit etmek istedi. Zaten gerillik, Adem zamanından kalma iptidai vasıtaların devam edip gitmesinde idi. İleri atlamak, bu köhne vesaitin bir daha ele alınmaması şartıyla gömülmesi ve yerini yeni ve modern vesaitle tertekmesiyle mümkün olabilecekti. Bunun için yeni bilgileri köylüye öğretecek elemana ihtiyaç vardı. Cümhuriyet; ilk önce bu elemanları yetiştirmekle işe başladı. Ve bunun için mektepler açtı. Bununla da iktifa edilemiyerek islahat düşüncesi ile daha geniş ve daha ileri bilgilerle tehziz edilmiş öğretmenler yetiştirmek için yüzlerce genç Avrupanın muhtelif melekelerine gönderdi. Bunlar memleketle ziraatin ileri ve teknik cephelerini çiftçiyi gösterecek ve ameli sahada onlara örnek olacak elemanlar yetiştirmektedir. Yine bu kabilden olmak üzere Ankara'da eş az bulunur bir ziraat Enstitüsü kurulmuştur ki bu müessese memleketle ziraat usulünün mükâmil ve asri şekillerini tatbik etmekte ve bu yoldaki kalkınmanın bel kemiğini kurmaktadır. Bütün bu kalkınmalarda rehber olmak ve asri teknigin şahesedini bulmak ve memleket ziraatinin müstakbel vaziyetini tebarüz ettirmek üzere Yüce Önder Atatürk tarafından Ankara'da Gazi Orman çiftliği tesis edilmiştir. Atatürk'ün millete ibda buyurdıkları bu çiftlik modern ziraatin tekniklerin apaçık gösteren ve Cümhuriyetin ziraate verdiği önemi izah ve tebarüz ettiren bir şaheserdir. Bütün bunlar memleketin h. ertarafında feyizli neticeler verecek teşebbüslerdir.

Çorum'da ziraat :

Çorum ziraatini tetkik için evvelâ toprağı gözden geçirmek icabeder. Bu vaziyette Çorum havalisinde üçüncü zaman aralarından teşekkül ettiği görülür. Bunlardan başka Çorumda toprak kırcılığı kısımları havi olduğu gibi dağılık muntakalarda da kalkerler mevcuttur. İkinci derecede killi topraklar ve daha sonra silisler ve en sonra bilhassa Sarımsak köyü ve havalisinde J. Ps. maddelerini havi topraklar bulunmaktadır. Bu hal, Çorum topraklarında her eins ziraatin yapılabilmesi için en büyük bir inkişaf ve kabiliyeti temin eylemektedir. Şimalinde ziraate müsait arazi olmaması ve Karadeniz kıyılarına ormanlarla muhat bulunması Çorumun tüccarı vaziyetinin bir kısmını ziraat mahsulleri üzerinde taksif etmeğe büyük bir âmil olmuştur. Çorumda en fazla ziraat hububat ziraatidir. Bu hususta bir fikir verebilmek için ekilen toprakla mahsulün önemi havi cenvel asayına konmuştur. Çorumda buğday ekilen yer arazinin % 6 sını teşkil eylemektedir. Bu buğdaylar islah edilmek üzere tecrübeler yapılmakta olup halen mevcut olan sert buğdaylar, Üveyik, Top-

taş, Alkarakılıç, Sarıbursa ve yazlık ise Hicaz ve Rus, yumuşak buğdaylar da Şam ve Köse buğdayları olup Akküpeli ve kılçıksız einsler de varsa da bunlar tereddidi etmiş vaziyettedir.

Buğday tipleri:

Çorumdaki buğday ziraatinin eskiliği yüzünden buğday çeşitleri kendi kendine azalmış ve tabiat iklim şartlarına uygun tipler alınmak, sairleri satılmak suretiyle adetleri azalmıştır. Bu tipler de pek açıktır ki teknik bakımından bir tetkikten geçirilerek değil çiftçilerin kendi bilgilerine göre olan tecrübelerinin mahsulü olarak seçilmişlerdir.

Çorumda dağılmış ve hali hazırda en çok ekilen buğdaylar yedisert iki si yumuşak olmak üzere dokuzdur.

Sert buğdaylar: Üveyik, Topbaş, Alkarakılıç, Sarıbursa, Yazlık, Hicaz, Rus; Yumuşak buğdaylar da Şam, Köse adlarıyla anılmaktadırlar.

Ağ, küpeli, kılçıksız buğdayları gibi daha bazı tipler de varsa da pek mütemmin değildir.

Çorumdaki buğday tipleri içerisinde adlarından da anlaşılacağı üzere Hicaz, Rus, Şam gibi yabancı buğdaylar da vardır. Bir de Küpeli buğdayı olmak üzere bu dört yabancı tip Çoruma yeni ve iyi evsafa buğday tipleri bulmak iyi ve verimli tohumlar elde etmek gayesiyle girmişlerdir.

Bunlardan Şam, Hicaz ve Rus buğdayları Çoruma gelişi ancak sekiz on yıl olmuştur.

Küpeli buğdayı 1313 de Yunan muharebesinde Romanyadan gelmiştir. Önceleri iyi neticeler alınarak gitgide evsafını değiştirmesi yüzünden hemen teskedilmiş bulunmaktadır.

Sarı Bursa: En çok Yozgat, Kırşehir, Kayseri, Niğde ve havalisinde ekilen bir tiptir. Aynı adı taşımaktadır. Çoruma çok eskiden Yozgattan geçmiş bulunduğuna rivayet edilmektedir.

Bu yıllarda da Yeşilköy tohum islah istasyonundan Cümhuriyet adıyla ve Ziraat Vekâletinden de çiftçilere dağıtılmak üzere gönderilen ve halkın (Bindane) adını taktıkları (Mentane) buğdayı Çorumda yayılmağa başlamıştır.

Yapılan uzun araştırmalarla Üveyik, Alkarakılıç, Yazlık, Topbaş ve Köse buğdaylarının Çorumun en eski ve yerli buğday tipleri olduğu anlaşılmıştır.

Çorumda mevcut yukarıda adları yazılı tiplerin gerek hikemi ve gerekse kimyevi vasıfları itibariyle düzgün ve kendilerine bir değer verilecek kadar yüksek üstünlükler taşıyanları vardır. Bu tiplerden bazılarına ait mahallinde yaptığımız iki yıllık müşahedeler ve elde edilebilen hikemi ve kimyevi vasıfları gösteren malumatın Çorum buğdayları hakkında bir fikir vermesi itibariyle burada zikri uygun görülmüştür.

Üveyik buğdayı: En çok ekilen ve muteber tutulan bir tiptir. Zavzuluk

Cümhuriyetten Önceki Ziraî vaziyetimiz

Osmanlı saltanatının bütün idare sisteminde görülen perişanlık, her yerde olduğu gibi Çorum ziraat hayatında da kendisini gösteriyordu. Saltanatın ihmal ve lâkaydisinden doğan bu perişanlık, yurdun iklim itibarıyla ziraate olan istidadını hiçe indirmiş ve memleketin münbit ve feyizli topraklarını âdeta hassasından tecrit ederek yurddan karnını doyuracak zahireyi yabancı memleketlerden tedarik etmek felâketini doğurmuştur. Bu hal, saltanat sisteminin kendisinden beklenen çok tabii bir neticesi idi. Çünkü ziraatte terakki ve inkışaf ancak fenne, bilgiye yani okumaya bağlı olan bir sanattı. Daha doğrusu fennin ve bilginin ta kendisi idi. Halbuki köylü bundan çok uzaktı. Bilmek, anlamak rengberin bililtizam uzaklaştırıldığı şeylerdi. Bu sebeple ziraat, iptidai bir sistemle yapılıyordu. Tarla yabancı otlarla mestür tohum dejenere olmuş bir durumda idi. Emek ve enerji vesaitin iptidailiği içinde kaybolup gidiyor mahsul almak, yani sayın semerisini toplamak, emeğin ve alın terinin neticesine değil tabiatın insafına bağlı bulunuyordu. Çok çalışmak, ve fakat bütün sayını tabiatın rahim ve insafından doğacak göz yaşlarına tevdi ederek sermayeyi gökten incek yağmurun tavassutuna tevcih etmek, saltanat ziraat sisteminin sağmayan ve değişmeyen bir neticesi idi.

Bu sebeple, köylüleri karanlık bir tevekkül kaplamıştı. (Vermedi mahbub, neylesin Mahmut) sözleri emek ve iş terlerinin en kat'î plânı bu bulunuyordu. Bu hazin girdihad içinde bocalayan çiftçi devlet teşkilatının bir gün bile düşünce mevzuu olamamıştır. Çiftçiyi himaye, teşvik ve işlerini kolaylaştırmak gibi şeyler vazife sayılmıyordu. Aşar namı altında çiftçinin mahsulü % 10-12 raddesinde satılır ve bu çiftçi ile hükümet arasında mutavassut rol oynayan kimseler tasavvurun ihata edemeyeceği kadar geniş bir kazanç ve aynı nisbette köylü için de bir zarar ve zulüm sebebi olurdu. Dökülen alın terini telâfiye kâfi gelmeyen mahsulün bir kısmı da çiftçinin elinden bu suretle alınırdı. Nihayet çiftçi saltanatın bu yaman teşeyyüb ve ihmali yüzünden yoksulluk, tevekkül, görgüsüzlük ve sefalet içinde eriyip gidiyordu. Şahsiyeti bir kıymet ifade etmeyen ve lâyük olduğu ehemiyeti anlamayan köylünün, mesleki bulunan çifçiliğin de lâyük olduğu ehemmiyeti alamıyacağı ve ihmal edileceği çok tabiidir. Çorum vilâyeti de yurdun bir parçası olması dolayısıyla aynı bakımsızlık ve perişanlık içinde göğulmuş bir halde bulunuyordu. Nihayet Türk yurdu, saltanat devrinde harap bir toprak parçası halinde Cümhuriyete intikal etti.

1932	1687	1432	682	—
1937	1449	1345	1305	—
1934	1756	2716	1309	—
1935	1842	1044	1397	—
1936	2884	3178	2351	—
1937	3001	4085	2095	—
1938	2511	1590	1903	905
Yekûn	20015	18223	13560	905

Memleket hastanesinde tedavi altına alınanlar:

1926 dan 1938 Yılına Kadar

Yılı	Dahiliye Adet	Hariciye Adet	Göz Adet	Nisaiye Adet	Cildiye Adet
1926	438	293	73	27	—
1927	355	294	80	31	—
1928	479	412	75	23	—
1929	425	391	87	1	—
1930	325	522	17	3	—
1931	395	456	21	1	—
1932	410	400	84	—	—
1933	621	518	69	—	—
1934	485	394	83	—	—
1935	711	324	79	—	—
1936	778	531	94	—	—
1937	715	531	193	—	—
1938	480	215	82	—	25
Yekûn	6617	5237	1037	86	25

Hariciye ve göz ameliyatları:

1928 Sensesinden 1938 Senesi Haziran Nihayetine Kadar

Yılı	Hariciye Adet	Göz Adet
1928	155	—
1929	11	—
1930	165	—
1931	163	52
1932	—	—
1933	186	123
1934	137	108
1935	199	64
1936	132	90
1937	271	94
1938	100	41
Yekûn	1419	572

Doğum ve Çocuk Bakımevinin Yatak Kadrosu

Yılı	Kadın	Çocuk
930	10	10
931	10	10
932	10	10
933	10	10
943	10	10
935	10	10
936	10	10
937	10	10
938	20	10

Doğum ve Çocuk Muayenesi

Yılı	Doğum muayenesi	Çocuk muayenesi
190	1	585
1931	35	1988
1932	67	1595
1933	88	2246
1934	109	2961
1935	163	3010
1936	170	4089
1937	152	3884

Çorum merkez kazasının köylerinde ve kasabada beş sene içinde vatandaşlara Sıhhat ve İctimal Muavenet Müdürlüğünce dağıtılan kinin miktarı aşağıdadır:

Yılı	Tevzi edilen kinin miktarı Gram
934	2423
935	1574
936	5037
937	5580
938	2971

Kızılai kurumu:

Yurdun her köşesinde olduğu gibi Çorum merkezinde de faal bir Kızılai kurumu vardır. Felâket gören yurddaşların imdadına hemen yetişen bu kurumun 48 üyesi mevcuttur.

Zaman zaman memlekette yağmur yangını ve sair gibi tahribat neticesi yoksul kaal vatandaşlara a'ami suretle yardım etmekte olduğunu memnuniyetle görülmektedir. Çorum Kızılai kurumunun ve gerekse genel merkezin kıymetli yardımları iki sene zarfında vilâyet dahilinde felâket gören köylerde Kumçelteğin 300, yangından müteessir olan Yakuparpa köylülerinin ve zel baskını gören Tarhan Kozlusuna 400 zer ve Bahattin

Çorunda göz, dahili, mericli hastalıkların tedavisine ait olmak üzere 75 yataklı bir hastane mevcuttur. Tesis tarihi belli olmayan bu hastane 914 senesine kadar bugünkü Albayrak okulunun bir kısmında 1914 den 1923 senesine kadar o zaman hastane olarak inşa edilen şimdiki küçük sıhhat memurları mektebinde 1923 senesindenberi de şimdiki bulunduğu mahalde faaliyetine devam etmektedir.

Çorunda sıhhi müesseseler meyanında çok değerli doğum ve çocuk bakımevi vardır. Bu müesseseden yalnız Çorum değil diğer civar vilayetler de istifade etmektedir. Müessesenin binası Çorum vilayeti hususî muhasbesi tarafından 80 bin lira sarfiyle meydana getirilmiş çok güzel ve bütün ihtiyacı düşünülmüş yapılmıştır. Müessesenin yıllık masrafı sıhhat ve içtimai muavenet Vekâltince temin edilmektedir.

Çorumdaki diğer sıhhi müesseselerden biri de leylî küçük sağlık iş-yarları okuludur. Bu okul 1925 den 1927 ye kadar Sivasta iki senelik tahsil devreli ve her ders senesi 10,5 ay olarak teşekkül etmiş ve faaliyete geçmiştir.

1933 bidaytinde Çorum merkezine nakledilen Küçük San'at okulu mülga muntaka Ziraat Okuluna yerleştirilmiş, bugüne kadar tedrisatına aynı okulda devam etmiştir. Bu müddet zarfında okulda bazı tadilat ve inşaat yapılmış, dahildeki inşaatın mutfakın maden kömürü ile yanan ve her daim yarım ton sıcak suyu bulunan ocağa tebdil, talebe talim heyetinin yıkanması için banyo, elektrik tesisatı bu misillî birçok tamirat ve yeniden ilâveler yapılmıştır.

İlk mezunlarını 926 senesinde vermiş başlanmış olan ve her sene aşağıda gösterildiği veçhile mezun vererek sağlık sosyal teşkilâtında mühim yer almıştır. Küçük Sıhhat okulunun bugüne kadar mezunu 323 dür.

Okulun teşekkül tarihinden bugüne kadar vermiş olduğu 323 mezundan 162 sini Sivasta 161 ini de Çorunda yetiştirmiştir.

Memleket hastanesi bütçesi:

1932 senesinden 1938 senesi nihayetine kadar

Yılı	Lira
1932	30008
1933	37570
1934	25314
1935	3038
1936	3506
1937	41249
1938	39410
Yekûn	178018

Memleket hastanesi masraf kısmı:

1925 senesinden 1938 senesine kadar

Yılı	Lira
1925	25901
1926	15813
1927	15394
1928	5999
1929	1912
1930	2000
1931	1931
1932	25
1933	805
1934	—
1935	—
1936	1927
1937	22752
1938	14000
Yekûn	109059

Röntgen faaliyeti:

1931 Senesinden 1938 senesi Haziran nihayetine kadar

Yılı	Muayene adedi	Alınan film adedi
1931	260	—
1932	1028	247
1933	258	47
1934	—	—
1935	—	—
1936	—	—
1937	658	312
1938	563	229
Yekûn	2767	835

Memleket Hastanesi Muayenesi:

1925 senesinden 1938 Haziran Nihayetine Kadar

Sene	Dahiliye Adet	Haziriye Adet	Göz Adet	Cildiye Adet
1925	121	140	264	—
1926	421	215	326	—
1927	968	164	252	—
1928	846	279	256	—
1929	903	475	270	—
1930	468	255	358	—
765	—	1931	1158	405

Cümhuriyetten evvel ve sonra sıhhat işleri

Osmanlı hükümeti zamanında sıhhat işlerinde diğer bütün işler gibi pek çok ihmal edilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu zamanında ve asırlarca müddet devlet idaresi kendisini halkın sağlığı işiyle istigale mecbur ve mükellef görmüştü. Mevritiyet müteakip meydana çıkan sıhhat idareleri ise gerek şekillerindeki metotsuzluk ve gerekse çalışma tarzlarındaki gayesizlik sebebiyle bir faide temin demedi.

Cümhuriyetin ilâniyle beraber Türk sıhhat idaresi halli müşkül ve çare bulunması güç derin birçok problemlerle uğraşmağa ve kısa zamanda halkın sıhhatine faide verecek işler vicude getirmek mecburiyetinde idi. Yurdun birçok yerlerine sokulan sıtma, trahom, frengi akınları masum birçok vatandaşları felâketten felâkete sürüklüyor büyük bir kısmını alî bırakıyor ve gelecek neslin bile keyfiyet ve kemiyete tesir edecek meğum akâbetler doğuruyordu. Umumi sefalet, kültür düşkünlüğü yüzünden çıkan gıdasızlık, çocuk bakımsızlığı vesaire gibi büyük sıhhi derter ile bulaşıcı ve salgın hastalıklar sık sık meydana çıkarak yurddaşlar arasında tahribat yapmağa sebep oluyordu.

İşte yurdumuzun her köşesinde olduğu gibi Cümhuriyet idaresine kavuştuğumuz gündenberi Çorunda da sağlık bakımından çok önemli değişiklikler ve kalkınmalar olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu devrinde Çorunda da sıhhat teşkilâtı hemen hemen yok denecek derecede idi. Bazan yalnız bir doktorla hatta bazan tek bir eczacı ile sağlığı korumak istenen şehrimizin kazalarında ne bir doktor ne bir eczacı ne bir ebe bulunamazdı. Halk o zamanlar her işinde olduğu gibi hastalıklarının da tedavisini üfürükçülerle hocalarda ve türbelerde aramak mecburiyetinde idi. Nihayet Cümhuriyet güneşi karanlık noktayı da aydınlattı. Yurdumuzun her köşesinde olduğu gibi Çorunda da pek önemli sıhhat işleri başarılmış ve başarılmakta devam yolları temin edilmiştir.

Bugün Çorunda da birçok vilâyetlerimizde olduğu gibi bazı sari hastalıklar görülmektedir. Şehrimizde en çok görülen sari hastalık tifo ve ve akciğer vremi, tifo aşısı tatbik edilerek salgının önüne geçilmektedir. Tifo intanının menbai şehrin yanında ve şehrin lâğım sularının şebekeleri arasındaki bulunan bostanlardı. Firengi musapları 36, 37, 38 senelerinde mücadele şeklinde esaslı bir şürette yapılan takip ve tedavi suretine azalmıştır. Eski musapları da tedavi edilerk 939 sensî nihayetinde tamamlanacaktır.

Milletimizin sıhhatini korumak ve takviye etmek ölümü azaltmak, nüfusu çoğaltmak, bulaşıcı ve salgın hastalıkların tahribine karşı koymak ve bu suretle millet fertlerinin dinç ve çalışmaya kabiliyetli, sıhhatli vücutlar halinde yetişmesini temin etmek;

Kamâl Atatürk

Çorumda muhtelif yıllardaki hayvan adedini gösterir çizelge

Adı	1934	1935	1936	1937	1938
Katır	1249	1122	811	781	900
Merkep	53026	54410	31544	31381	31433
At ve kuzak	19140	9048	10576	11208	11527
Sığır	200948	338972	132576	138344	157968
Manda	42483	42742	22851	24525	29464
Deve	898	580	164	194	195
Tiftik keçi	260178	149944	138193	148814	168682
Kır keçi	161024	212390	94163	126132	127111
Koyun	334556	307026	188713	206881	228664

Çorumda muhtelif yılların istihsalâtı hayvanyesini gösterir çizelge

Süt	45000000
Yoğurt	3000000
Beyaz peynir	100000
Tereyağı	30000
İçyağı	20000
Sadeyağ	1470000
Manda derisi	17550
İnek derisi	36590
Keçi derisi	55000
Tiftik derisi	166180
Yapağı	235490

Şehirde oturanlar

Kırsalın adı	1927	1936	Artış
Çorum	19739	20170	431
İkizli	10520	10547	27
İsmerli	5249	5407	158
Meşelidir	2185	2843	658
Alaca	2060	2387	327
Ömerli	4132	4195	63
Y e k ö m	43891	45540	1648

Köyde oturanlar

Köyde oturanlar	1927	1936	Artış
Çorum	41013	47469	6456
İkizli	43202	52457	9255
İsmerli	35156	43190	8034
Meşelidir	34667	36583	2016
Alaca	21721	33048	8327
Ömerli	25652	23449	3397
Y e k ö m	203711	241202	37491

Bu rakamların verdiği neticeye göre 1927 de köyde oturanlar umum nüfusun % 8 ni ve 1936 da ise % 84,1 gibi mühim bir ekseriyeti teşkil etmektedir.

Hayvancılık:

lanmaktadır. Çorumdaki muhtelif yılların istihsalâtı hayvanıyesini gösterir rakamların vasatısı bu hususu aydınlatması itibarıyla aşağıya konmuştur; memişti. Megrutiyeti müteakip meydana çıkan sıhhat idareleri ise gerek

Çorunda hayvancılık başlı başına bir sanat halinde görülmektedir. Bilhassa ziraatin diğer gubelerinin inkişafına müsait olmayan dağlık bölgelerdeki köylünün bütün gelirini hayvan yetiştirmekle temin edilmektedir.

Çorumdaki mer'a, çayırılık ve otlak arazinin hayvancılığın inkişafının en büyük amili addedilebilir. Muhtelif yıllardaki hayvan adedini gösterir rakamlar Çorumdak hayvancılığın önemi hakkında bir fikir vereceğinden aşağıya konmuştur.

Çorunda mevcut hayvancılığın teşkil eden hayvanatın üzerinde ilmi bir etüt yapılmamakla beraber at hayvanatı yerli ve yarım kan arap, sığır yerli Anadolu ırkı ve melezleri ile Pilevne ırkı ve bunların melezleri koyunları ise ak karaman ve Amasya hreği ırklarına mensup oldukları söylenebilir. Enebel ırka pek az tesadüf edilmektedir. Bunlar da yakın zamanlarda memleket içerisinde sokulmuştur.

Çorumdaki hayvancılığın ehemmiyeti bilhassa sığır ile koyunculuk üzerinde canlanmakta ve bunların gerek sevkıyat ve gerekse mahsulâtında toplanmaktadır. Çorumdaki muhtelif yılların istihsalâtı hayvanıyesini gösterir rakamların vasatısı bu hususu aydınlatması itibarıyla aşağıya konmuştur:

Türk köylüsü ve Türk çiftçisi Ulu Önderin buyurdıkları gibi bu memleketin efendisi olarak Cümhuriyette layık olduğu mevkiyi aldı. Cümhuriyet ilk iş olarak çiftçi ve köylünün üzerinden aşar soygunculuğunu kaldırdı. Ve bu sayede ilk hamlede köylüyü tufeyillerin tavassutundan kurtarıp onu kendi emeğinin mahsulünü idrakte serbest bıraktı. Ve bu alanda ilk defa bilgi ve teknigin lüzumu olduğunu çiftçiyi öğretmek ve onu bundan müstefit etmek istedi. Zaten gerillik, Adem zamanından kalma iptidai vasıtaların devam edip gitmesinde idi. İleri atlamak, bu köhne vesaitin bir daha ele alınmaması şartıyla gömülmesi ve yerini yeni ve modern vesaitle tertekmesiyle mümkün olabilecekti. Bunun için yeni bilgileri köylüye öğretecek elemana ihtiyaç vardı. Cümhuriyet; ilk önce bu elemanları yetiştirmekle işe başladı. Ve bunun için mektepler açtı. Bununla da iktifa edilemiyerek islahat düşüncesi ile daha geniş ve daha ileri bilgilerle tehz edilmiş öğretmenler yetiştirmek için yüzlerce genci Avrupa'nın muhtelif mekteklerine gönderdi. Bunlar memleketle ziraatin ileri ve teknik cephelerini çiftçiyi gösterecek ve ameli sahada onlara örnek olacak elemanlar yetiştirmektedir. Yine bu kabilden olmak üzere Ankara'da eş az bulunur bir ziraat Enstitüsü kurulmuştur ki bu müessese memleketle ziraat usulünün mükâmil ve asri şekillerini tatbik etmekte ve bu yoldaki kalkınmanın bel kemliğini kurmaktadır. Bütün bu kalkınmalarda rehber olmak ve asri teknigin şahesedini bulmak ve memleket ziraatinin müstakbel vaziyetini tebarüz ettirmek üzere Yüce Önder Atatürk tarafından Ankara'da Gazi Orman çiftliği tesis edilmiştir. Atatürk'ün millette ihda buyurdıkları bu çiftlik modern ziraatin tekniklerin apaçık gösteren ve Cümhuriyetin ziraate verdiği önemi izah ve tebarüz ettiren bir şaheserdir. Bütün bunlar memleketin h. ertarafında feyizli neticeler verecek teşebbüslerdir.

Çorum'da ziraat :

Çorum ziraatini tetkik için evvelâ toprağı gözden geçirmek icabeder. Bu vaziyette Çorum havalisinde üçüncü zaman aralarından teşekkül ettiği görülür. Bunlardan başka Çorumda toprak kırcılığı kısımları havi olduğu gibi dağılık muntakalarda da kalkerler mevcuttur. İkinci derecede killi topraklar ve daha sonra silisler ve en sonra bilhassa Sarımsak köyü ve havalisinde J. Ps. maddelerini havi topraklar bulunmaktadır. Bu hal, Çorum topraklarında her eins ziraatin yapılabilmesi için en büyük bir inkişaf ve kabiliyeti temin eylemektedir. Şimalinde ziraate müsait arazi olmaması ve Karadeniz kıyılarına ormanlarla muhat bulunması Çorumun tüccarı vaziyetinin bir kısmını ziraat mahsulleri üzerinde taksif etmeğe büyük bir âmil olmuştur. Çorumda en fazla ziraat hububat ziraatidir. Bu hususta bir fikir verebilmek için ekilen toprakla mahsulün önemi havi cenvel asayına konmuştur. Çorumda buğday ekilen yer arazinin % 6 sını teşkil eylemektedir. Bu buğdaylar islah edilmek üzere tecrübeler yapılmakta olup halen mevcut olan sert buğdaylar, Üveyik, Top-

taş, Alkarakılıç, Sarıbursa ve yazlık ise Hicaz ve Rus, yumuşak buğdaylar da Şam ve Köse buğdayları olup Akküpeli ve kılçıksız einsler de varsa da bunlar tereddidi etmiş vaziyettedir.

Buğday tipleri:

Çorumdaki buğday ziraatinin eskiliği yüzünden buğday çeşitleri kendi kendine azalmış ve tabiat iklim şartlarına uygun tipler alınmak, sairleri satılmak suretiyle adetleri azalmıştır. Bu tipler de pek açıktır ki teknik bakımından bir tetkikten geçirilerek değil çiftçilerin kendi bilgilerine göre olan tecrübelerinin mahsulü olarak seçilmişlerdir.

Çorumda dağılmış ve hali hazırda en çok ekilen buğdaylar yedisert iki si yumuşak olmak üzere dokuzdur.

Sert buğdaylar: Üveyik, Topbaş, Alkarakılıç, Sarıbursa, Yazlık, Hicaz, Rus; Yumuşak buğdaylar da Şam, Köse adlarıyla anılmaktadırlar.

Ag, küpeli, kılçıksız buğdayları gibi daha bazı tipler de varsa da pek mütemmin değildir.

Çorumdaki buğday tipleri içerisinde adlarından da anlaşılacağı üzere Hicaz, Rus, Şam gibi yabancı buğdaylar da vardır. Bir de Küpeli buğdayı olmak üzere bu dört yabancı tip Çoruma yeni ve iyi evsafa buğday tipleri bulmak iyi ve verimli tohumlar elde etmek gayesiyle girmişlerdir.

Bunlardan Şam, Hicaz ve Rus buğdayları Çoruma gelişi ancak sekiz on yıl olmuştur.

Küpeli buğdayı 1313 de Yunan muharebesinde Romanyadan gelmiştir. Önceleri iyi neticeler alınarak gitgide evsafını değiştirmesi yüzünden hemen teskedilmiş bulunmaktadırlar.

Sarı Bursa: En çok Yozgat, Kırşehir, Kayseri, Niğde ve havalisinde ekilen bir tiptir. Aynı adı taşımaktadır. Çoruma çok eskiden Yozgattan geçmiş bulunduğuna rivayet edilmektedir.

Bu yıllarda da Yeşilköy tohum islah istasyonundan Cümhuriyet adıyla ve Ziraat Vekâletinden de çiftçilere dağıtılmak üzere gönderilen ve halkın (Bindane) adını taktıkları (Mentane) buğdayı Çorumda yayılmağa başlamıştır.

Yapılan uzun araştırmalarla Üveyik, Alkarakılıç, Yazlık, Topbaş ve Köse buğdaylarının Çorumun en eski ve yerli buğday tipleri olduğu anlaşılmıştır.

Çorumda mevcut yukarıda adları yazılı tiplerin gerek hikemi ve gerekse kimyevi vasfı itibariyle düzgün ve kendilerine bir değer verilecek kadar yüksek üstünlükler taşıyanları vardır. Bu tiplerden bazılarına ait mahallinde yaptığımız iki yıllık müşahedeler ve elde edilebilen hikemi ve kimyevi vasıfları gösteren malumatın Çorum buğdayları hakkında bir fikir vermesi itibariyle burada zikri uygun görülmüştür.

Üveyik buğdayı: En çok ekilen ve muteber tutulan bir tiptir. Zavzuluk

Cümhuriyetten Önceki Ziraî vaziyetimiz

Osmanlı saltanatının bütün idare sisteminde görülen perişanlık, her yerde olduğu gibi Çorum ziraat hayatında da kendisini gösteriyordu. Saltanatın ihmal ve lâkaydisinden doğan bu perişanlık, yurdun iklim itibarile ziraate olan istidadını hiçe indirmiş ve memleketin münbit ve feyizli topraklarını âdeta hassasından tecrit ederek yurddan karnını doyuracak zahireyi yabancı memleketlerden tedarik etmek felâketini doğurmuştur. Bu hal, saltanat sisteminin kendisinden beklenen çok tabii bir neticesi idi. Çünkü ziraatte terakki ve inkışaf ancak fenne, bilgiye yani okumaya bağlı olan bir sanattı. Daha doğrusu fennin ve bilginin ta kendisi idi. Halbuki köylü bundan çok uzaktı. Bilmek, anlamak rengberin bililtizam uzaklaştırıldığı şeylerdi. Bu sebeple ziraat, iptidai bir sistemle yapılıyordu. Tarla yabancı otlarla mestür tohum dejenere olmuş bir durumda idi. Emek ve enerji vesaitin iptidailiği içinde kaybolup gidiyor mahsul almak, yani sayın semerisini toplamak, emeğin ve alın terinin neticesine değil tabiatın insafına bağlı bulunuyordu. Çok çalışmak, ve fakat bütün sayını tabiatın rahim ve insafından doğacak göz yaşlarına tevdi ederek sermayeyi gökten incek yağmurun tavassutuna tevcih etmek, saltanat ziraat sisteminin sağmayan ve değişmeyen bir neticesi idi.

Bu sebeple, köylüleri karanlık bir tevekkül kaplamıştı. (Vermedi mahbub, neylesin Mahmut) sözleri emek ve iş terlerinin en kat'î plânçosu bulunuyordu. Bu hazin girdihad içinde bocalayan çiftçi devlet teşkilâtının bir gün bile düşünce mevzuu olamamıştır. Çiftçiyi himaye, teşvik ve işlerini kolaylaştırmak gibi şeyler vazife sayılmıyordu. Aşar namı altında çiftçinin mahsulü % 10-12 raddesinde satılır ve bu çiftçi ile hükümet arasında mutavassut rol oynayan kimseler tasavvurun ihata edemeyeceği kadar geniş bir kazanç ve aynı nisbette köylü için de bir zarar ve zulüm sebebi olurdu. Dökülen alın terini telâfiye kâfi gelmeyen mahsulün bir kısmı da çiftçinin elinden bu suretle alınırdı. Nihayet çiftçi saltanatın bu yaman teşeyyüb ve ihmali yüzünden yoksulluk, tevekkül, görgüsüzlük ve sefalet içinde eriyip gidiyordu. Şahsiyeti bir kıymet ifade etmeyen ve lâyük olduğu ehemiyeti anlamayan köylünün, mesleki bulunan çifçiliğin de lâyük olduğu ehemmiyeti alamıyacağı ve ihmal edileceği çok tabiidir. Çorum vilâyeti de yurdun bir parçası olması dolayısıyla aynı bakımsızlık ve perişanlık içinde boğulmuş bir halde bulunuyordu. Nihayet Türk yurdu, saltanat devrinde harap bir toprak parçası halinde Cümhuriyete intikal etti.

Öğretmenler Kütüphanesi

Vilâyetimiz öğretmenlerinin mütalea ve tettebbü ihtiyacını düşünen Kültür direktörlüğü vilâyet merkezinde ilmi, mesleki ve terbiyevî çok değerli eserleri ihtiva eden seyyar bir kütüphane meydana getirmiştir. Bütün vilâyet öğretmenlerinin istifade etmekte olduğu bu kütüphanede 384 ilmi ve mesleki mecmua 189 roman v hikâye 60 piyes ve monolog 37 düstur ve kanunlar 367 mesleki eserler 60 tarih yurtbilgisi ve coğrafya 45 istatistik

Günü hâdisatını tetkik ve takip etmek mecburiyetinde bulunan her öğretmen bütün ilmi ve terbiyevî müşküllerini bu kütüphanedeki eserlerden istifade suretiyle halledebileceklerdir.

Vilâyet merkezine en uzak bulunan bir köyedeki öğretmen istediği her hangi bir zamanda kütüphanedeki eserlerden istifade etmek imkânları hazırlanmıştır.

Yavrularımızı bilgili saqları yetistirmek büyük vazifesini üzerine alan öğretmenlerimizin istifadesi için meydana getirilen bu kütüphanenin çok yerinde olduğu aşikârdır.

İlkokullar ders âletleri müzesi

Vilâyet merkezinde ilkokullar için çok zengin bir âleti dersiye müzesi mevcuttur. 1928 tarihinde 6000 lira sarfedilerek meydana getirilen bu müze çocuklarımızın ameli ve bilgili yetişmesi için çok değeri vardır. Tabii, fiziki, riyaî ilimler için lâzım olan kâffei vesaiti muhtevi olan ve gündün güne zenginleşen müze ilk tedsrisan müfredat programının ihtiva ettiği bütün mebahisin ameli ve tecrübeye müstenit bir şekilde çocuklarımızın öğrenmesi için her ihtiyacı karşılamaktadır.

Son zamanlarda tarihî tetkiklere esas olmak üzere ilâve edilen Boğazköy, Alacahüyük ve Pazarlı âsarı âtika hafriyatından çıkan tarihî eserlerin bulunması da müzenin kıymetini bir kt daha yükseltmiştir.

Çorum vilâyetinin büyük paralar sarfederek kültür âtanındaki göstermiş olduğu bu varlıklar çok yerinde ve çok değerlidir.

Yeni Türkiyemizi lâayık olduğu mertebeye isal edebilmek için behemhal iktisadiyatımıza birinci derecede ehemmiyet vermek mecburiyetindeyiz,

Kılıçla futuhat yapanlar, mevkilerini neticede sapanla futuhat yapanlara terketmeğe mahkûmdur.

Kılıç kullanan kol yorulur, fakat sapan kullanan kol her gün daha çok kuvvetlenir ve her gün toprağa daha çok sahip olur.

Tam istiklâl için şu düstur var: Millî hakimiyet iktisadî hakimiyetle tarsin edilmelidir, Bu kadar büyük gayeler, bu kadar mukaddes, azametli hedeflerin tahakkukunu temin için yegâne temel, en kuvvetli temel iktisadiyattır, Siyasi ve askerî muzafferiyetler, ne kadar büyük olursa olsun, iktisadî zaferle tedviç edilmezse husule gelen zaferler payidar olamaz, az zamanda söner,

Kamâl Atatürk

Çorum İlkokullarında Himaye Heyetleri

Cumhuriyet devrinin en bariz vasıflarından birisi de içtimai yardım ve bilhassa okullara devam eden kimsesiz fakir çocuklara yardımdır.

Şimdiye kadar her nasılsa okullarda teşkilî pek lüzumlu olan himaye heyetleri 1937 — 1938 ders yılına kadar teşkil edilememiştir.

Vakıf okullarda öğrencilerin birbirine yardım maksadile teşkil ettikleri ve pek büyük terbiyevi kıymeti haiz olan sosyal öğrenim kurumları mevcut idi ise de bu kurumlar okullarda mevcut fakir çocukların ihtiyaçlarını karşılamıyordu. Fakat 1937 — 1938 ders yılında bütün vilâyette her okulda teşkil edilen himaye heyetlerinin çok ciddi ve verimli faaliyetleri fakir öğrencilerin ihtiyaçlarını temine kâfi gelmektedir.

Ötedenberi okullarda bulunan fakir öğrencilere yardımcı önemli bir ödev edinen halkımız himaye heyetlerinin faaliyetlerine çok yakından ve samimi surette alâka göstermişlerdir.

Her okul muntakasında bulunan fakir çocuklara o okul muntakasındaki çocuk veülerinin ve diğer hayırsever vatandaşların çok değerli yardımları ile okullardaki öksüz, kimsesiz ve fakir yurt yavrularını sevindirmişlerdir.

Himaye heyetlerinin değerli mesailerini göstermek için yalnız Çorum merkezinde mevcut altı ilk okulun fakir öğrencilerine bir ders yılı içinde yapılan yardımcı şöyle bulâsa etmek kâfi gelir.

Yalnız Çorum merkez okullarında 210 fakir çocuğa levazımı dersiyi verilmiştir. Bundan başka altı okulda 181 öğrenciyi elbise yaptırılmıştır. İlk senesinde bu kadar varlık gösteren himaye heyetlerinin ilerdeki yıllarda okullardaki bütün fakir çocukların her türlü ihtiyaçlarını temin edebileceklerini elbette ümit edebiliriz.

Çorumda Kütüphane

Çorumda ilk kütüphane 1846 tarihinde Leblebicioğlu Hacı Ahmet Fevzi tarafından tesis edilmiştir. Yine o tarihlerde Süleyman Fevzi Paşa tarafından ikinci bir kütüphane tesis edilmiştir.

Leblebicioğlu kütüphanesinde 3000 ve Süleyman Fevzi Paşa kütüphanesinde 600 kitap mevcuttu. Bu tarihlerde Çorumda medreseler devam eden talebenin çokluğu yüzünden her iki kütüphanede mevcut kitapların kâfi gelmediğini gören Beşiktaş muhafızı Çorumlu Hacı Hasan Paşa 1898 tarihinde Büyük caminin yakınında çok değerli ve 960 eseri ihtiva eden yeni bir kütüphane tesis ettirmiştir. Bu üç kütüphanede mevcut eserler Arabî ibare ile yazılmış olup ancak medrese tahsiline devam eden

talebeler istifade edebiliyordu. Zamanın ilmi ve mütalea ihtiyacına kâfi derecede cevap veremeyen bu eserler ve kütüphane yapılarının gayri sahlî olduğunu gözününe alan Çorum vilâyeti kütüphanelerinin tevhidini ve daha zengin her sahada mütalea ve tettebbî ihtiyaçlarına cevap verecek bir hale ifrağ etmek hususunu düşündüğü 1924 senesinde 60 bin lira sarfı ile çok güzel bir kütüphane binası inşa ettirmiş ve diğer kütüphanelerde mevcut bütün eserleri bir araya toplamıştır. 1925 tarihinde 4560 mevcut olarak açılış töreni yapılan Çorum umumi kütüphanesi Kültür Bakanlığının gönderdiği, eshabı hayrın tebarru ve vilâyete satın alınmak suretile bugün 8746 eseri ihtiva etmektedir.

Kütüphanede mevcut kitapların ilim zümresi üzerine ayrışık:

Türkçe ve edebiyat: 1222

Tarih — Coğrafya, Yurtbilgisi: 666

Riyazi ilimler: 194

Tabii ilimler: 280

Felsefi, içtimai, ruhiyat, terbiye ilimleri: 558

Tıbbi ve sahlî eserler: 50

Ziraat ve ticaret ve İktisadi eserler: 10

Hukuk ve kavanin: 104

Hikâye ve romanlar: 20

Diğer eserler: 5642 (Arapça yazılıdır)

Bu kitapların hangi dil ile yazılı olduğunu aşağıda gösterebiliriz.

Türk dili ile	: 1263
Türk dili ile	: 2381 (Arap harflerile)
Arapça	: 4962
Farisice	: 71
Fransızca	: 42
İngilizce	: 2
Almanca	: 3
Rumca	: 1
Ermenice	: 1
Rusça	: 1 dir.

Bunların bir kısmı el yazısı bir kısmı taş basma olup nefis san'at itibarıyla çok yüksek olan eserler de vardır.

Günden güne kitap mevcudu yükselmekte olan kütüphane memleketin mütalea zevkini tatmin edecek bir durumda olduğunu memnuniyetle söyleyebiliriz.

Kütüphanenin mütalea salonu sahlî ve çok müsait bir haldedir. Halkımızın ve bilhassa gençliğin mütalea için kütüphane salonuna devam ve alâkaları şayanı kayıt bir durumdadır.

Ortaokul

Çatında Cumhuriyet devrinden önce ortaokul tahsilini teşkil eden idadi mektebi 17 — Ağustos — 1900 tarihinde açılmıştır. İlk senesi 71 talebe mevcudu ile tedrisata başlıyan ve müteakip yıllarda talebe mevcudunun yükseliş ve azalışları görülen bu okul bir zaman lise olmuş fakat 1924 — 1925 yılında lise lăğvedilerek ortaokul haline ifrağ edilmiştir. 1925 yılında ayrıca Çorum merkezinde bir kız ortaokulu açılmıştır. Bu okul üç yıl tedrisat yaptıktan sonra okullarda tedrisatın muhtelit olması dolayısıyla lăğvedilmiş, erkek ortaokulda her iki okul birleştirilmiştir. Ortaokulun 1922 yılından bugüne kadar öğrenci mevcuduna alt bilgi aşağıya konmuştur.

Yıl	Öğrenci sayısı	Öğretmen sayısı
1922	47	10
1923	65	9
1924	99	11
1925	118	10
1926	92	10
1927	102	10
1928	78	13
1929	202	11
1930	223	14
1931	214	13
1932	242	13
1933	237	13
1934	250	13
1935	202	13
1936	257	13
1937	330	13
1938	390	13

Mevcut ortaokul binası memleketteki ilk okulların her yıl çıkardığı öğrenci miktarı karşısında kifayet edememekte olduğundan dolayı 1937 yılında Kültür Bakanlığınca son sistem ve oldukça büyük bir ortaokul inşasına başlanmıştır. 1938 — 1939 tedrisatının yeni binadayapılması için büyük bir mesai göze çarpmaktadır. İnşaat Cumhuriyetimizin ilanı günü hitam bulacak açılış töreni bu yıl dönümünde yapılacaktır. Mevcut ortaokulun oldukça zengin bir kütüphanesi vardır. Bu

kütüphane Kültür Bakanlığının bütün neşriyatını ihtiva etmekle beraber harici yardımlarla da oldukça büyük bir kıymet kazanmıştır. Okulun âlâti dersyesinin, müzesinin zenginliği, laboratuvarının nazari dersleri ameli bir hale sokmağa yarayacak bir halde olması kayde değer.

İşkilip Ortaokulu

1933 yılı Eylülünün birinci günü İşkilip kaza merkezinde ikmal okulu namile Sakarya ilk okulunun üst katında açılmıştır. 933 — 934 ders yılında yalnız birinci ve ikinci sınıflar açılmış 53 erkek ve 7 kız talebe ile tedrisata başlanmıştır.

Bu okul 1936 — 1937 ders yılına kadar bu namla tedrisatına devam etmiş ve ikmal mekteplerinin lăğvı sebebiyle ortaokul ünvanını almıştır.

Okul binası:

Ortaokula verilen bina 1926 da hususi muhasebe tarafından yaptırılan Sakarya ilk okulu binsidir. 937 — 938 ders yılı başına mezkûr binanın beş oda birsalonundan ibaret üst katında çok sıkışık vaziyette kalan müesseseye yüksek bakanlığın ve Çorum ilbaylığının pek yerinde ve unutulmaz lûtufları ile binanın tamamı verilmiş, ilk okulun öğrencileri kaza merkezindeki diğer okullara taksim edilmiştir.

İşkilip ortaokuluna beş sene içerisinde bakanlıkça 1675 liralık muhtelif masraf tahsisatı verilmiştir.

Bununla tesisat, mahrûkat, zaruri ve daimi masrafları temin edilmiş ve gerekli ders levazımı alınmıştır.

İşkilip ortaokulunun bakanlıkça gönderilen ve kısmen okul idaresince alınan kitaplarla vücade getirilmiş bir kütüphanesi vardır. 782 cilt kitabı havi olan bu kitabevinden çok istifade edildiği gibi yine bu kütüphanede 450 ye yakın meslek ve ilmi mecmua göze çarpmaktadır.

Okulun laboratuvarı ve müzesi de vardır.

Yıl	Devam eden öğrenci	Diploma alan öğrenci
934 — 935	79	2
935 — 936	48	7
936 — 937	77	20
937 — 938	119	19

Şehirde oturanlar

Kırsalın adı	1927	1936	Artış
Çorum	19739	20170	431
İkizli	10520	10547	27
İsmerli	5249	5407	158
Meşelidir	2185	2843	658
Alaca	2060	2387	327
Ömerli	4132	4195	63
Y e k ö m	43891	45549	1658

Köyde oturanlar

Köyde oturanlar	1927	1936	Artış
Çorum	41013	47469	6456
İkizli	43202	52457	9255
İsmerli	35156	43190	8034
Meşelidir	34667	36583	2016
Alaca	21721	33048	8327
Ömerli	25652	23449	3397
Y e k ö m	203711	241202	37491

Bu rakamların verdiği neticeye göre 1927 de köyde oturanlar umum nüfusun % 8 ni ve 1936 da ise % 84,1 gibi mühim bir ekseriyeti teşkil etmektedir.

Hayvancılık:

lanmaktadır. Çorumdaki muhtelif yılların istihsalâtı hayvanıyesini gösterir rakamların vasatı bu hususu aydınlatması itibarıyla aşağıya konmuştur; memişti. Megrutiyeti müteakıp meydana çıkan sıhhat idareleri ise gerek

Çorunda hayvancılık başı başına bir sanat halinde görülmektedir. Bilhassa ziraatin diğer gubelerinin inkişafına müsait olmayan dağlık bölgelerdeki köylünün bütün gelirini hayvan yetiştirmekle temin edilmektedir.

Çorumdaki mer'a, çayırılık ve otlak arazinin hayvancılığın inkişafının en büyük amili addedilebilir. Muhtelif yıllardaki hayvan adedini gösterir rakamlar Çorumdak hayvancılığın önemi hakkında bir fikir vereceğinden aşağıya konmuştur.

Çorunda mevcut hayvancılığın teşkil eden hayvanatın üzerinde ilmi bir etüt yapılmamakla beraber at hayvanatı yerli ve yarım kan arap, sığır yerli Anadolu ırkı ve melezleri ile Pilevne ırkı ve bunların melezleri koyunları ise ak karaman ve Amasya hreği ırklarına mensup oldukları söylenebilir. Enebel ırka pek az tesadüf edilmektedir. Bunlar da yakın zamanlarda memleket içerisinde sokulmuştur.

Çorumdaki hayvancılığın ehemmiyeti bilhassa sığır ile koyunculuk üzerinde canlanmakta ve bunların gerek sevkıyat ve gerekse mahsulâtında toplanmaktadır. Çorumdaki muhtelif yılların istihsalâtı hayvanıyesini gösterir rakamların vasatı bu hususu aydınlatması itibarıyla aşağıya konmuştur:

**Vilâyet arazisinin kazalar arasındaki bölünüşüyle
işleniş tarzları (hektar)**

	Çorum	Sungurlu	Alaca	İskilip	Meclisözü	Ömanlı	Yekta
Zararlı ve elverişli arazi	55006	34000	3600	3000	23000	21000	193626
Çayırlik	12000	8000	4000	5000	18000	3000	50000
Otlak ve yaylak	93000	34000	35000	57500	40000	51000	330000
Meru	35000	21000	20000	25000	20000	10000	140000
Sebzecilik	1000	510	200	500	300	400	3070
Bağlık	1600	52	400	710	500	770	4500
Meyve bahçeleri	250	60	10	200	50	150	726
Ormanlık	18800	11058	2040	25000	8000	31000	101856
Bağlık	99794	46346	23390	51059	29100	61620	300240
Y e k a n	305500	181000	113500	109500	139000	185000	1120000

Corumun Ziraî bakımından nüfusu

Türk yurdu bütünlüğü içinde Çorumun, ziraî ehemmiyet ve değerini lâ-yakiyle tebarû zettirebilmesi için teşkil ettiği nüfusun ve bunun içtimai vaziyetinin incelenmesi lazımdır.

Çünkü Çorumun ziraî karakteristik vâkıfı; üzerinde yaşadığı insanların köylü ve şehirli olarak ayrılışlarında emsalanmaktadır. Bütün çorum vilâyetinde 1927 yılı sayımına göre 43891, 1936 sayımına göre de 45549 nüfus şehirlerde ve yine 1937 yılında 203711, 203711, 1936 yılında 241202 nüfusun köylerde oturmakta olduğu görülmektedir. 1927 ziraî tahrir neticelerine göre Çorum ve köylerinde oturan bu 203711 nüfusun 198294 dü bilfiil çiftçidir. Ve 39544 aile teşkil ve her aileye 5 nüfus isabet setmektedir.

Bu hususa ait resmî istatistiklerden alınan malûmat her kazaya unumi nüfusun dağılımı ve şehirde, köyde oturanların miktarlarını ve iki sayım yılı arasındaki artışları göstermesi itibarıyla bir fikir verebileceğinden aşağıya konulmuştur.

yet meyv ihtiyacını mümkün mertebe karşılayacak, fidan tevziatına başlanacaktır. nakdi mükâfat vermek suretiyle yapılan teşvik ve tergi neticesinde 938 senesinde viâyetin Osmanlı kazasında 6475 merkez kazada 30552 Mecidözü kazasında 14000 Sungurlu kazasında 6300 İskilip kazasında 11000 Alaca kazasında 7000 Nafia müdürlüğü tarafından yollarda 400 ki cem'an 79327 adet kavak, akasya, dişbudak gibi meyvesiz ve diğer muhtelif meyve ağaçları garsedilmiştir.

Tohum temizleme işleri:

Çiftçilerimizin tohumluklarını parasız olarak seçilip temizlemesini temin maksadıyla vilâyetimize tefrik edilip gönderilen sekiz adet selektör makinesi gelmiş v bu makinelerden iki adet merkez, iki adedi Sungurlu bir adedi Osmanlı bir adedi Mecidözü bir adedi Alaca bir adedi de İskilipin Bayat nahiyesine tahsis edilmiştir. Tohumlukların temizlenmesini teminen faaliyette bulundurulmak üzere birisi merkez kasabasının Hıdırlık mevkiinde yeni mezbah karşısında, birisi Çoruma bağlıAbdalata köyünde birisi de Osmanlı merkezinde, birisi Alacanın Çöplü köyünde, birisi Mecidözü merkezinde, birisi İskilipin Bayat nahiyesi merkezinde olmak üzere sekiz tane tohum temizleme ve ilaçlama evi yapılarak vilâyette hasad ve harman işinin basit âletle yapılmasından dolayı geç kalmasından 15 Eylül'den itibaren tohum temizleme ve ilaçlama evleri açılarak faaliyete geçecektir. Zürraın tohumluklarının parasız olarak temizleme ve ilaçlamaya bağlayarak bu suretle mevaddı ecnebiyeden ve mantari hastalıklardan ari iri daneli, dolgun, temiz tohum elde etmeleriyle ekcekleri mahsul randumaları yükseleceğinden ötürü ziraat kalkınmasının ilk adımı atılmış olacaktır. Bir makine bir saatte 1000 kilo tohum temizler ve ilaçlar makinenin günde on saat çalıştırılmasına nazaran sekiz makinenin bir günde temizleyeceği tohum miktarı (80000) kilodur.

Arazinin İşlenişine Göre Taksimi

Çorum sınırları içine aldığı toprak parçası 11240 kilometre murabbai genişliğindedir. Bu toprak parçasının ziraat kültürü çeşitlerine göre bölündüğü ve işlenişini tebarüz ettiren ve resmî istatistiklerden alınan malûmat aşağıya konulmuştur.

I — Her yıl sürülüp ekilen topraklar:	Hektar
A — Daneliler	74500
II — Yeterime çayırlar ve sair hayvan yiyeceği ürünler	43533
III — Öteki ekilişler ve nadas:	
A — Yeyintilik ekilişler	2617
B — Sınal nebatlar	356
C — Nadas	72600
D — Sair ekilişler	—

IV — Çayırlar, yaylalar otlak ve mer'alar:

A — Çayırlar	50000
B — Otlak ve yaylalar	330170
C — Meralar	140000

V — Sebze ve meyve bahçeleri, zeytinlikler, bağlar vesair:

A — Sebze bahçeleri	3000
B — Meyve bahçeleri	4500
C — Bağlar	4500

VI — Ormanlar

101858

VII — Ürün getirmiyen topraklar

306240

Yekün 1124000

Bu rakamlardan anlaşıldığı üzere Çoruma en çok yer kaplayan ekili taralı ziraatında görülmektedir. Bilhassa daneliler «Hububat» bu sahanın mühim bir kısmını(% 92 sini) kaplamaktadır. Bakliyat 2617 hektar olmak üzere pek cüzü yer tutar. İkinci ve mühim yekûn mera, otlak ve çayırlarda görülmektedir. Ki bu da Çorumnaki hayvancılığın önemini ve genişlemeğe olan istidadını tebarüz ettirir. Ormanlar da Çoruma epeyce yer kaplamaktadır.

Çorumdaki toprakparçasının en mühim ve ve çok yerini ürün getirmiyen kısım teşkil etmektedir. 300240 hektar gibi çok kabarık olan bu toprak parçasının birçoğunu dağlık, kayalık, taşlık ve ekilemeyecek yerler ıssal ederse de yine en çok kısmını iklimin kuraklığı yüzünden istifade edilmiyen yerlere ithal doğru olur. Bu nokta hakikaten üzerinde durulmağa, incelenmeğe değen bir cihettir.

Çorumun kapladığı ve toprağın kazalarla göre ayrılışı aşağıda gösterilmiştir.

Bu çizelgeye göre başta Çorum olmak üzere Iskilip, Osmancık, Mecidözü kazaları meyvecilik bakımından ehemmiyet kazanmaktadır.

Başta kiraz olmak üzere sırasıyla elma, armut, kayısı, zerdali, erik meyveleri Çorumda mühim bir yekûn tutmaktadır. Bu ağaç yekûnlarının da yıllık verimleri de oldukça önemlidir. İki yıllık verimleri ton olarak aşağıya konmuştur.

Yılı	Armut	Elma	Kayısı	Erik	Kiraz	Bakem	Ceviz
1933	1095	2080	328	890	470	235	660
1934	510	640	320	325	535	168	257
Yılı	Dut	Aya	Şeftali	Umumi yekûn			
1933	235	397	61	6551			
1934	245	221	109	3331			

Bağcılık:

Çorumda bağcılık: Meyvecilikten daha fazla bir mevki kazanmıştır. Üzümün hasıl olan muhtelif maddelerde Çorumda çok nefis bir şekilde imal edilmekte olup hatâ akpekmez tabir olunan pekmezin başka mahallerde misline tesadüf olunmaz.

Bağcılıktan ancak pekmez, sirke ve şarap imalinde istifade edilmekte olup üzümlerin kalitesi itibarıyla kurumağa müsaadesi olmadığından dolayı kuru üzüm istihsal edilememektedir. Ve buna da mahalli iklim şartları müsait değildir. Ancak şarapçılıkta son zamanlarda ilerliyerek hattâ hususî teşebbüslerle fennî şaraphanelerin Çorum, Sungurluda teassüs ettiği görülmektedir. Çeltik ve pamuk ziraatı Çorumda grek cinslerin iyi olmaması ve gerek halkın diğer ziraatten daha fazla müstefit olması yüzünden bu mahsullere rağbet etmemesi sebebiyle sayım ehemmiyet bir şekil arzitemektedir. Ziraatte terakki temin için son beş senede zarfında bine yakın domuzu itilâf edildigi gibi fareli olduğu tesbit olunan 4590 hektar arazi de farelerden tahminen temizlenmiştir. Meyve ağaçlarına âriz olan haşerelerin mücadeleye devam olunarak şimdiye kadar 40 bine yakın ağaç ilaçla tathir olunmuştur. Vilyette çoğaltılması maksadıyla Nemtane buğdayı üç çeşit arpa üzerinde tecrübeler yapılarak muvaffakiyetli neticeler elde edilmiş ve vilâyet merkezinde ayrıca bir meyve fidanlığı tesis olunarak ilk senede 5000 ne yakın ağaç dikilmiştir. Bundan başka ağaç dikilmek için sarf olunan mesaiden yalnız geçen sene Çorumda 30 kûsur bin Mecidözünde 14 bin, Sungurluda 6 bin, Iskilip 11 bin, Alacada 7 bin ve sırf yollara mahsus olmak üzere 4000 fidan garsolunmuştur.

Çeltik Ziraatı — 937 senesinde vilâyetin merkez kazasınabağlı Lâcin nahiyesi köyleri ile Osmancık kazasında 2140 dekar sahaya kesik ve daimi sulama usulü ile ekilen çeltikten 440 ton mahsul alınmıştır. 938 senesinde ise 1750 dekar sahaya keza çeltik ekilmiş mahsul henüz idrak etmediğinden kat'î hasılat miktarı tahminen geçen seneye muadil olacağı,

Pamuk ziraatı — 936-937 senelerinde Osmancık kazasında vilâyetin emriyle Ziraat Müdürlüğü tarafından yapılan deneme neticesinde vilâyetin iklim ve toprak vaziyeti pamuk ziraatine elverişli olduğu anlaşılarak ve deneme neticesinde fazla randaman veren ağıkkoza (Akala) çeşidi ile yerli kapalı koza pamuk tohumunun ekilmesi muvafık ve uygun görülerek vilâyet Akala pamuk bölgesi içine alınarak Nazilli üretme çiftliğinden 9000 kilo Akala pamuk tohumu Çorum Ziraat Bankası şubesine gönderilerek işbu miktardan 4178 kilosu Osmancık kazasında 76 ekiciye, 3420 kilosu Sungurlu kazasında 51 ekiciye, 162 kilosu merkez kazasına bağli Lâcin nahiyesinde 7 ekiciye, 240 kilosu Mecidözü kazasında 11 ekiciye, 1000 kilosu Iskilip kazasında 41 ekiciye Ziraat Bankası şubeleri marifetiyle tevzi edilmiş ve bu miktar Akala tohumu 2670 dekar sahaya ekilmiştir. Bundan maada Sungurlu ve Iskilip kazalarında 1680 dekar araziye de yerli kapalı koza pamuk tohumu atılmıştır. Pamuk nebatının tenebbüt devresi 165 gün olmasına nazaran ve pamuk tohumunun da fazla yağmurlar dolayısıyla Mayıs iptidasında ekilmesine nazaran tenebbüt devrinin Birinciteğrin ayının hava vaziyeti iyi gittiği takdirde pamuk kozalarının normal bir şekilde açarak fazla verim tahmin edeceği umulmaktadır.

Fare savaşı — 937-938 senelerinde vilâyet dahilinde 4590 hektar fareli arazi tesbit edilerek 938 snesi Mayıs nihayetine kadar bu arazi fareden tamamen temizlenmiştir.

İponomot mücadelsi — Meyve ağaçlarında görülen İponomot haşeresi ile mevcut vesaiti imhaye kanun ve talimatname dairesinde mücadele yapılarak 31920 ağaca ilaç tatbik edilmiştir.

Tohum — Çoğaltılması maksadıyla 937-938 senelerinde Ziraat Vekâleti cüvlesinden iki defa gönderilen 890 kilo Nemtane buğdayı muhtelif mevki-lerde 30 çiftçi verilmiş olarak bire on beş mahsul alınmıştır.

Buğday ve arpa denemesi — Vilâyetin merkez kazasına bağli Salor, Mecidözü kazasına bağli Keykoca köylerinde ve merkez kasabasının Hidirlik mevkiinde iki senedenberi sektiz çeşit buğday ve üç çeşit arpa üzerinde yapılan deneme neticesinde yerli sert buğdayın dekarından 260 kilo mahsul alındığı halde denemesi yapılan Ankaranın 253 sert buğdayı dekarından 330 kilo alındığı üç çeşit arpadan yerli arpanın dekarından 300 kilo mahsul alındığı halde Ankaranın iki sıralı arpasının dekarından 390 kilo mahsul almak suretiyle 253 sert buğday ile Ankaranın iki sıralı arpası ekiminin vilâyet dahilinde çoğaltılması muvafık ve uygun görülerek keyfiyet deneme memurluğu tarafından Ziraat Vekâleti yüksek katına bildirilmiştir.

Fidan dikimi — İliride vilâyetin meyve ihtiyacını temin maksadıyla Ziraat Vekâletinin emriyle eski ziraat mektebine ait Hidirlik mevkiinde 937 senesinde hususî idareye ait (50) dekarlık saha fidanlık olarak ayrılmış ve bundan ancak 25 dekarı ihzar edilerek 3150 adet muhtelif meyve fidanı dikilmiş ve fidanlar Amasyadan celbedilen Misket İnaat kalemi ile aşılanmıştır. Bir taraftan da muhtelif meyve tohumları ser edilmiş ve dikilmekte bulunulmuştur. Fidanlık sahasının gelecek seneden itibaren tevsi ile üç seneye sonra vilâ-

denilen ve kış hazırlıklarında bulgur, yarma, baklavahık un ve nişasta için aranan ve seçilen bir buğdaydır.

Sap: Uzunluk 90-125 santimetre genişlik 2-2,5 milimetredir. Umumiyetle açık sarı renktedir.

Başak: Uzunluğu 5-7 santimetre genişliği 1,5-2,5 santimetredir. Tüylü ve kılçıklıdır. Esmer kırmızamtrak renktedir. Dört sıralıdır. Her sırada vasatı on başakçık vardır ki toptan kırk tane bulunmaktadır.

Kardeşlenme: Muhtelif köklerde 3-5 dane görülmüşse de umumiyetle yan dalları vardır.

Daneler: Yuvarlak kırmızı renkte ve serttir. Sertlik % 91 dir. 1000 dane ağırlığı ortalama kuru madde 51,3 gramdır. Hektolitreye ağırlığı 79,7 kilogramdır. Çorumdaki diğer buğday tipleri içinde birinciliği alır.

Su derecesi % 16,60 dir. Nişasta % 69,07 protein % 13,82 dir.

Çorumdaki Üveyik buğdayı ile İskilip ve Sungurluda yetişenler arasında bazı hususlarda ayrıklar görülmüş olduğundan bu üç yerde yetişenler hakkındaki yapılan incelemeler aşağıya konmuştur.

Yeri	Hekto ağırlık	1000 da. Ağı. kuru madde	Sertlik %	Su %	Niş. %	Pro %
Çorum	79,7	51,3	91	10,60	69,07	13,87
İskilip	80,8	48,3	79	8,41	68,47	12,80
Sungurlu	75,9	32,9	32	10,64	66,39	14,22

Üveyik buğdayı Amasya, Çankırı, Vezirköprü, Yozgat ve daha birçok kazalarda da ekilmektedir.

Hicaz Buğdayı :

Sap: Uzunluğu 115-140 santimetre, genişliği 3-3,5 milimetredir. Açık sarı renktedir.

Başak: Uzunluğu 7 santimetre, genişliği 1,5-2 santimetre beyaz renktedir. Kılçıklıdır. Dört sıralıdır. Her sırada 8-12 ye yakın başakçıklar vardır.

Kardeşleme derecesi ortadır. Üveyik kadar yan dallar vermemektedir.

Daneler: Yuvarlak kırmızı renkte ve serttir. Sertlik derecesi % 89 dur. 1000 dane ağırlığı kuru madde 40,5 gramdır. Hektometreye ağırlığı 78,600 kilogramdır. Su derecesi 10,50, nişasta 79,90 protein 10,55 dir. Nişasta ve protein çokluğu bakımından diğer mevcut tiplerin başında gelmektedir.

Şam Buğdayı :

Sap: Uzunluğu 120-140 santimetre, genişliği 3-3,5 milimetredir. Rengi sarıdır.

Başak: Uzunluğu 6-7 genişliği 1,5 santim olup başak yassı, mahrutı şekildedir. Esmer kırmızı renktedir. Kılçıklıdır. Dört sıralıdır. Her sırada dokuz dane başakçık vardır. Daneler yuvarlak esmer kırmızı renkte ve yumuşaktır. Yumuşaklık derecesi 88 dir bin dane ağırlığı kuru madde 30,7 gramdır. Hektolitreye ağırlığı 81 kilodur. Su derecesi 10 dir nişasta 66,67 protein 14,40 dir.

Köse Buğdayı :

Sap: Uzunluğu 130-150 santimetre genişliği 2,5-3 milimetredir. Sarı renktedir başak uzunluğu 6,5-7,5 santimetre genişliği 13,5-15,5 santimetredir. Sarı renkte ve kılçaksızdır. Başakta her sırada dokuz başakçık bulunmak üzere 37 dane vardır.

Daneler: Yuvarlak kırmızı renkte ve yumuşaktır. Tüylüdür. Burada hem kim ve kimyevi vasıfları gösterilmiş olanlardan gayrılarının dış vasıfları tesbit edilmişse de terkip itibarıyla tahlilleri yapılmamış olduğundan zikirlerinden sarfı nazar edilmiştir.

Yazlık Buğday :

Daneler: Yuvarlak esmer kırmızı renkte vesertir. Sertlik derecesi 100 dür. 1000 dane ağırlığı 29,8 gramdır. Hektolitreye ağırlığı 81,200 kilogramdır. Su derecesi 10,40 nişasta 65,28 protein 14,38 dir Hektolitreye ağırlığı itibarıyla mevcut tiplerin en ağırdır. Bu tip buğdayı en çok Alaca kazası ekmektedir.

Bahçe ziraatı:

Çorunun toprağının müsaadesi, her türlü meyve ve sebze yetiştirmeğe son derecede kabiliyetli olduğu için denebilir ki her meyvenin hemen de her çeşidi mevcut ise de nakil vasıtaları tanzim edilmemek ve tren yolu ile uzak bulunmak gibi sebeplerle bunlara pek az miktarda ihraç edilebilmekte olup ekserisi dahilde istihlak edilmektedir. Çorunun yalnız Alaca kazasından başka bütün kazalarında yüksek kudrette bağ ve meyveler mevcut. Bunlardan Çorunda 21, İskilip 13, Sungurluda 8, Osmancıkta 6, Mecidözüde 7 meyve bahçe mntakası vardır. Bütün vilâyetin meyve hasılatı aşağıdaki cetvelde gösterilmiştir.

Kaza adı	Elma	Armut	Erik	Kayısı ve Zerdali	Kiraz ve Vişne
Çorum	31000	29200	30100	10100	20050
İskilip	6500	6000	5500	8300	23000
Sungurlu	2100	2000	500	2000	1520
Osmancık	10000	7000	3000	3100	6300
Mecidözü	4650	1800	6250	4650	4500
Alaca	1000	1200	—	1500	—
Yekûn	53250	47200	45350	25650	5570
Kaza adı	Badem	Ceviz	Dut	Ayva	Seftali Umami Y.
Çorum	3250	4500	7000	10100	550
İskilip	10000	4700	3400	3000	10000
Sungurlu	—	—	2000	1200	—
Osmancık	250	2900	4100	6500	5000
Mecidözü	3000	3000	4000	1000	150
Alaca	—	—	—	—	—
Yekûn	16750	16000	21500	21800	15700
					322790

1932	1687	1432	682	—
1937	1449	1345	1305	—
1934	1756	2716	1309	—
1935	1842	1044	1397	—
1936	2884	3178	2351	—
1937	3001	4085	2095	—
1938	2511	1590	1903	905
Yekûn	20015	18223	13560	905

Memleket hastanesinde tedavi altına alınanlar:

1926 dan 1938 Yılına Kadar

Yılı	Dahiliye Adet	Hariciye Adet	Göz Adet	Nisaiye Adet	Cildiye Adet
1926	438	293	73	27	—
1927	355	294	80	31	—
1928	479	412	75	23	—
1929	425	391	87	1	—
1930	325	522	17	3	—
1931	395	456	21	1	—
1932	410	400	84	—	—
1933	621	518	69	—	—
1934	485	394	83	—	—
1935	711	324	79	—	—
1936	778	531	94	—	—
1937	715	531	193	—	—
1938	480	215	82	—	25
Yekûn	6617	5237	1037	86	25

Hariciye ve göz ameliyatları:

1928 Sensesinden 1938 Senesi Haziran Nihayetine Kadar

Yılı	Hariciye Adet	Göz Adet
1928	155	—
1929	11	—
1930	165	—
1931	163	52
1932	—	—
1933	186	123
1934	137	108
1935	199	64
1936	132	90
1937	271	94
1938	100	41
Yekûn	1419	572

Doğum ve Çocuk Bakımevinin Yatak Kadrosu

Yılı	Kadın	Çocuk
930	10	10
931	10	10
932	10	10
933	10	10
943	10	10
935	10	10
936	10	10
937	10	10
938	20	10

Doğum ve Çocuk Muayenesi

Yılı	Doğum muayenesi	Çocuk muayenesi
190	1	585
1931	35	1988
1932	67	1595
1933	88	2246
1934	109	2961
1935	163	3010
1936	170	4089
1937	152	3884

Çorum merkez kazasının köylerinde ve kasabada beş sene içinde vatandaşlara Sıhhat ve İctimal Muavenet Müdürlüğünce dağıtılan kinin miktarı aşağıdadır:

Yılı	Tevzi edilen kinin miktarı Gram
934	2423
935	1574
936	5037
937	5580
938	2971

Kızılai kurumu:

Yurdun her köşesinde olduğu gibi Çorum merkezinde de faal bir Kızılai kurumu vardır. Felâket gören yurddaşların imdadına hemen yetişen bu kurumun 48 üyesi mevcuttur.

Zaman zaman memlekette yağmur yangını ve sair gibi tahribat neticesi yoksul kaalın vatandaşlara a'ami suretle yardım etmekte olduğunu memnuniyetle görülmektedir. Çorum Kızılai kurumunun ve gerekse genel merkezin kıymetli yardımları iki sene zarfında vilâyet dahilinde felâket gören köylerde Kumçelteğin 300, yangından müteessir olan Yakuparpa köylülerinin ve zel baskını gören Tarhan Kozlusuna 400 zer ve Bahattin

Çorunda göz, dahili, mericli hastalıkların tedavisine ait olmak üzere 75 yataklı bir hastane mevcuttur. Tesis tarihi belli olmayan bu hastane 914 senesine kadar bugünkü Albayrak okulunun bir kısmında 1914 den 1923 senesine kadar o zaman hastane olarak inşa edilen şimdiki küçük sıhhat memurları mektebinde 1923 senesindenberi de şimdiki bulunduğu mahalde faaliyetine devam etmektedir.

Çorunda sıhhi müesseseler meyanında çok değerli doğum ve çocuk bakımevi vardır. Bu müesseseden yalnız Çorum değil diğer civar vilayetler de istifade etmektedir. Müessesenin binası Çorum vilayeti hususî muhasbesi tarafından 80 bin lira sarfiyle meydana getirilmiş çok güzel ve bütün ihtiyacı düşünülmüş yapılmıştır. Müessesenin yıllık masrafı sıhhat ve içtimai muavenet Vekâltince temin edilmektedir.

Çorumdaki diğer sıhhi müesseselerden biri de leylî küçük sağlık iş-yarları okuludur. Bu okul 1925 den 1927 ye kadar Sivasta iki senelik tahsil devreli ve her ders senesi 10,5 ay olarak teşekkül etmiş ve faaliyete geçmiştir.

1933 bidaytinde Çorum merkezine nakledilen Küçük San'at okulu mülga muntaka Ziraat Okuluna yerleştirilmiş, bugüne kadar tedrisatına aynı okulda devam etmiştir. Bu müddet zarfında okulda bazı tadilat ve inşaat yapılmış, dahildeki inşaatın mutfakın maden kömürü ile yanan ve her daim yarım ton sıcak suyu bulunan ocağa tebdil, talebe talim heyetinin yıkanması için banyo, elektrik tesisatı bu misillî birçok tamirat ve yeniden ilâveler yapılmıştır.

İlk mezunlarını 926 senesinde vermiş başlanmış olan ve her sene aşağıda gösterildiği veçhile mezun vererek sağlık sosyal teşkilâtında mühim yer almıştır. Küçük Sıhhat okulunun bugüne kadar mezunu 323 dür.

Okulun teşekkül tarihinden bugüne kadar vermiş olduğu 323 mezundan 162 sini Sivasta 161 ini de Çorunda yetiştirmiştir.

Memleket hastanesi bütçesi:

1932 senesinden 1938 senesi nihayetine kadar

Yılı	Lira
1932	30008
1933	37570
1934	25314
1935	3038
1936	3506
1937	41249
1938	39410
Yekûn	178018

Memleket hastanesi masraf kısmı:

1925 senesinden 1938 senesine kadar

Yılı	Lira
1925	25901
1926	15813
1927	15394
1928	5999
1929	1912
1930	2000
1931	1931
1932	25
1933	805
1934	—
1935	—
1936	1927
1937	22752
1938	14000
Yekûn	109059

Röntgen faaliyeti:

1931 Senesinden 1938 senesi Haziran nihayetine kadar

Yılı	Muayene adedi	Alınan film adedi
1931	260	—
1932	1028	247
1933	258	47
1934	—	—
1935	—	—
1936	—	—
1937	658	312
1938	563	229
Yekûn	2767	835

Memleket Hastanesi Muayenesi:

1925 senesinden 1938 Haziran Nihayetine Kadar

Sene	Dahiliye Adet	Haziriye Adet	Göz Adet	Cildiye Adet
1925	121	140	264	—
1926	421	215	326	—
1927	968	164	252	—
1928	846	279	256	—
1929	903	475	270	—
1930	468	255	358	—
765	—	1931	1158	405

Cümhuriyetten evvel ve sonra sıhhat işleri

Osmanlı hükümeti zamanında sıhhat işlerinde diğer bütün işler gibi pek çok ihmal edilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu zamanında ve asırlarca müddet devlet idaresi kendisini halkın sağlığı işiyle istigale mecbur ve mükellef görmüştü. Mevritiyet müteakip meydana çıkan sıhhat idareleri ise gerek şekillerindeki metotsuzluk ve gerekse çalışma tarzlarındaki gayesizlik sebebiyle bir faide temin demedi.

Cümhuriyetin ilâniyle beraber Türk sıhhat idaresi halli müşkül ve çare bulunması güç derin birçok problemlerle uğraşmağa ve kısa zamanda halkın sıhhatine faide verecek işler vicude getirmek mecburiyetinde idi. Yurdun birçok yerlerine sokulan sıtma, trahom, frengi akınları masum birçok vatandaşları felâketten felâkete sürüklüyor büyük bir kısmını alî bırakıyor ve gelecek neslin bile keyfiyet ve kemiyete tesir edecek meğum akâbetler doğuruyordu. Umumi sefalet, kültür düşkünlüğü yüzünden çıkan gıdasızlık, çocuk bakımsızlığı vesaire gibi büyük sıhhi derter ile bulaşıcı ve salgın hastalıklar sık sık meydana çıkarak yurddaşlar arasında tahribat yapmağa sebep oluyordu.

İşte yurdumuzun her köşesinde olduğu gibi Cümhuriyet idaresine kavuştuğumuz gündenberi Çorunda da sağlık bakımından çok önemli değişiklikler ve kalkınmalar olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu devrinde Çorunda da sıhhat teşkilâtı hemen hemen yok denecek derecede idi. Bazan yalnız bir doktorla hatta bazan tek bir eczacı ile sağlığı korumak istenen şehrimizin kazalarında ne bir doktor ne bir eczacı ne bir ebe bulunamazdı. Halk o zamanlar her işinde olduğu gibi hastalıklarının da tedavisini üfürükçülerle hocalarda ve türbelerde aramak mecburiyetinde idi. Nihayet Cümhuriyet güneşi karanlık noktayı da aydınlattı. Yurdumuzun her köşesinde olduğu gibi Çorunda da pek önemli sıhhat işleri başarılmış ve başarılmakta devam yolları temin edilmiştir.

Bugün Çorunda da birçok vilâyetlerimizde olduğu gibi bazı sari hastalıklar görülmektedir. Şehrimizde en çok görülen sari hastalık tifo ve ve akciğer vremi, tifo aşısı tatbik edilerek salgının önüne geçilmektedir. Tifo intanının menbai şehrin yanında ve şehrin lâğım sularının şebekeleri arasındaki bulunan bostanlardı. Firengi musapları 36, 37, 38 senelerinde mücadele şeklinde esaslı bir şürette yapılan takip ve tedavi suretine azalmıştır. Eski musapları da tedavi edilerk 939 sensî nihayetinde tamamlanacaktır.

Milletimizin sıhhatini korumak ve takviye etmek ölümü azaltmak, nüfusu çoğaltmak, bulaşıcı ve salgın hastalıkların tahribine karşı koymak ve bu suretle millet fertlerinin dinç ve çalışmaya kabiliyetli, sıhhatli vücutlar halinde yetişmesini temin etmek;

Kamâl Atatürk

Çorumda muhtelif yıllardaki hayvan adedini gösterir çizelge

Adı	1934	1935	1936	1937	1938
Katır	1249	1122	811	781	900
Merkep	53026	54410	31544	31381	31433
At ve kuzak	19140	9048	10576	11208	11527
Sığır	200948	338972	132576	138344	157968
Manda	42483	42712	22851	21825	29464
Deve	898	580	164	194	195
Tiftik keçi	260178	149944	138193	148814	168682
Kır keçi	161024	212390	94163	126132	127111
Koyun	334556	307026	188713	206881	228664

Çorumda muhtelif yılların istihsalâtı hayvanyesini gösterir çizelge

Süt	45000000
Yoğurt	3000000
Beyaz peynir	100000
Tereyağı	30000
İçyağı	20000
Sadeyağ	1470000
Manda derisi	17550
İnek derisi	36590
Keçi derisi	55000
Tiftik derisi	166180
Yapağı	235490

ÇORUMDA ZİRAAT BANKASI

Çorumda ilk 1861 tarihinde çiftçilere yardım etmek üzere Menafi Sandığı namında bir sandık açılmıştır. Bu sandık 1885 yılında Ziraat Bankası namını almış ve 1890 yılında Ziraat Bankası şubesi olarak tesbit edilmiştir.

Şube sermayesi nisbetinde muhtaç çiftçilere her an yardım etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu zamanında memleketin umumi hayatını alâkadar eden müesseseler nasıl ihmal edilmiş idi ise bankacılığa da değeri kadar yer verilmemiş idi. Memleket iktisadiyatında en mühim rolü ifa edecek olan bankalara Cümhuriyet devrinde çok önem verilmiş ve ifahar edilecek derecede inkişaf etmeğe başlamıştır.

Çorum Ziraat Bankası, Cümhuriyet devrinde teşkilâtını tevzi ederek ziraatin inkişafı için çiftçilerimize büyük mikyasta yardım etmeğe başlamıştır. Bundan başka memlekette ticarî durumun inkişaf ve yükselmesi için tüccarlarımıza krediler açtığını azami yardım ve teshilât göstermekte olduğunu kaydedebiliriz. Aşağı konulan 1923 den bugüne kadar Çorum Ziraat Bankasının, sermaye, mahsulât mukabilî ikrazat, tevdiat, ikrazat, altın karşılığı ikrazat grafikleri Cümhuriyet devrinde Çorumda bankacılığın yüksek inkişafını göstermeğe kâfi bir vesika olabilir.

1932	31456	112600
1933	35346	116534
1934	34982	115231
1935	35010	113301
1936	36971	114511
1937	37010	115002
Yekûn	491151	1334857

Corumda inhisar idaresi

Cumhuriyetin ilanı olan 1923 yılından 1925 yılı Mart ayının iptida-sına kadar Türkiyede tütün satışı mefshu rejii şirketi tarafından temin edil-miş ve o tarihten sonra devlet inhisarına geçmiştir. Devlet inhisarına geç-tiği tarihten itibaren Türkiyede tütün satışları artmış, bu meyanda Çorumba da tütün satışı yükselmiştir. Mefshu şirket zamanında yurdun her tarafında (reji koleusu) namılı teşkilât, memleket içerisinde kaçakçılık yapanları takip bahanesile birçok musademeler yapmış ve birçok vatandaşlar öldüröl-müştür. Devlete intikalden sonra bütün bu fenalıkların önü alınmıştır. Kaçakçılık tamamen denecek derecede ortadan kaldırılmıştır. Çorum mer-kez kazasında 1926 yılından 1937 yılına kadar tütün satışı aşağıda göste-rilmiştir:

Yılı	Kilo	Lira
1926	34295	114871
1927	26187	102506
1928	20897	90437
1929	31019	134824
1930	26225	112768
1931	22994	79704
1932	32862	100515
1933	36996	106294
1934	30655	96218
1935	32286	102223
1936	33582	106605
1937	35251	113165
Yekün	353249	1260193

Çorumba bağı kazaların tütün satışı:

Yılı	Kilo	Lira
1926	37386	117822
1927	33222	110550
1928	30384	110101
1929	29335	97256
1930	29783	98566
1931	30266	111850
1932	31456	114233
1933	35346	116534
1934	34982	115231
1935	35010	113301
1936	36971	114511
1937	37010	115002
Yekün	401151	1234857

Nahiyesine 500, Osmancığın Zeytinköyüne 1000 lira para yardımında bulunduğu gibi Kırşehir felâketzedeleri için de 1100 liraya yakın para toplanarak yardımda bulunmuştur. Halkımızın bu hayırlı kuruma her an göstermekte olduğu alâka ve yardımı memnuniyetle kaydedebiliriz.

ÇORUMDA CÜMHURİYETTEN ÖNCE NAFİA VAZİYETİ

Osmanlı İmparatorluğu zamanındaki nafia vaziyetinde en ufak programlaşımına hareketlerini rastgelmektedir. Nafianın bütün varlığı ancak yurt parçaları arasındaki üç metre genişliğinde bulunan ve yapılaşmazları fena olan göselerin tamirinde görmek kabildir.

Memleket iktisadiyatının can damarlarını teşkil eden yollar bakımından Türkiye çok perisan bir halde idi.

Yurdu teşkil eden parçaların arasında asrı vesaitin değil arabaların dahi kolaylıkla gelip geçmesini müst olabilecek yollarımız pek azdı. Bu yüzden dir ki, memleketin nakil vasıtaları at, katur, merkep ve ancak bazı kısımlarda talika denilen arabaların ibaretti. Türkiye'nin genişliğine nisbeti çok az demiryolu vardı. Haydarpaşadan Hicaza kadar uzayan demiryolu Türkiye'nin yegâne demiryolu idi. Bu da yabancı sermayelerle meydana gelmiş ve yapıları birçok imtiyazlar bahşedilmişti. Memleketin nafiaya ait işlerinde hükümet hayırlı olabilecek en ufak teşebbüslere girişmiyordu. Nafia işlerini ellrinde tutabilecek Türk mühendisleri, fen memurları az yetebilecekliydu. Osmanlı İmparatorluğu memleketteki demiryolu elektrik, tramvay, su, ictim ve liman vesaire gibi yurdun bayındırlığa ait işleri yabancılarla aleyhimize geniş ve müsait şerait altında yaptırılıyordu. Bu hareket memleketle cnebi sermayelerin kökleşmesini doğuruyordu.

Yurt bütün bu halde iken Çoruma da ancak Çorum — Merzifon arasında araba ve kağınlarn tekerleklerinden üzeri delik deşik olmuş bozuk bir şose vardı. Diğer bütün yollar ancak yazın havalarn kurak zamanında işliyen araba ve kağınlarn kendilerine göre çuklarn tozlu ve ham yollardan ibaretti.

Kış günleri yolculuk çekilmez müşkülâtı mucipti. Çamur ve karların kapadığı yollardan arabalar geçemez veya çökmüş bir köprü, soğuk, fırtına veya tipi altında birçok arabacı ve yolcuların donarak ölmesini doğurdu. Haftalarca bir yerden diğer bir yere gidebilmek kabil olmaz, postalar durur, birçok zamanlar muhaberat dahi yapılamazdı.

Bilhassa Çoumda o zamanlar çamur ve yollarının fenalığı ile Çorum — Merzifon arasında Dövenci — Çeçebeli, İlbiz — Çorum — Alaca yolunda Kürebeli, Çorum — İskilip yolunda harami yollarının kendilerine mahsus ırpertici bir şöreti vardır. Bu yollar yüzlerce yolcu ve arabacının soğuktan donmasına, kar, çamur, tipi, fırtına altında can çekişmelerine sebebiyet vermişlerdir.

Hulâsa: Memlekette nafia işleri çok bakımsız ve düzensiz idi. Büyük şehirlerimizde belki yapılan birkaç varsa da yabancı ellerle meydana geti-

rilmiş bulunuyordu. Yol ve köprü namına ele alınacak ve değer ifade edecek bir şeyimiz yoktu. Yollar bozuk, köprüler ahşap ve yıkık bir halde idi.

Gerek yollar ve gerekse köprüler hükümet tarafından değil yocular, köylüler tarafından tamir edilirdi. Bilhassa bozulan köprülerin arabacılar tarafından birkaç ağacı yanayana getirmek suretinde tamir edildiği veya icabında yeni köprüler meydana getirildiği az görülmüş hallerden değildi. Köyleri şehirlerle bağlayan yollar ise; at, katur, merkep tırnakarının aşındırdığı patikalardan ibaretti.

Yurtta posta namına muntazam bir tesisat yoktu. Yakınımızdaki bir kazaya bile yazdığımız bir mektup ancak birkaç günde gidebilirdi. Çoruma kalkan bir yolcu Ankaraya 6 - 8 günde, Samsuna 4 - 5 günde binbir müşkülâtla gidebilirdi.

Cümhuriyette nafia işleri:

Cümhuriyet idaresine karşın Türk ilinde nafia vaziyetinin yılların geçiğine göre ilerleme ve inkişaf seyirleri arzettiği görülmektedir.

Memleket iktisadiyatında büyük tesirleri görülen yollara oldukça önem veren Cümhuriyet nafia memleketinde oldukça sayısız kabarık genç ve iradeli bir mühendis ve fen memuru kitlesi yetiştirmiş ve yurdun bayındırlık işlerini bu genç elemanların ellerine bırakmıştır.

İlk iş olarak göselerin her türlü tekerlekli vesaitin geçebilmesi için genişliğini beş metreye çıkaran Cümhuriyet nafia memleketinde çukruk ve esasız muvakkat iş yapmak gayesini atarak yüz yıllara dayanacak beton kârgir ve demir inşaatına ehemmiyeti vermiştir.

Yurt parçaları muntazaman ve sağlam göselerle, köprülerle yekdiğerine bağlanırken yurt demir ağallarla örülmeye başlanmıştır. Memlekette bugün yapılmış ve yapılmakta olan köprü, demiryolu, yapı yüz yıllara kadar dayanacak sağlamlıkta bulunmaktadır. Cümhuriyet nafia yurdun bayındırlık işleriyle canla başla uğraşırken yabancı ellerle ve sermayelerle idare edilmekte olan demiryolu ve birçok şirketleri de satın alarak cnebi sermaye boyunduruğu altından yurdu kurtarmıştır.

Cümhuriyet nafiaasının 15 yıl içinde başardığı işleri gösterebilmek için memleketin içinde ufak bir gezinti yapmak kâfidir.

Çoruma 15 yıl içinde nafiaın başardığı işler dahi içinde yaşadığımız devrin kutsiyeti için bir delildir.

Çorum; kendisine merbut bütün kazalarına ve ticari, iktisadi alâkası bulunan komşu vilâyetlere muntazam göselerle başlanmıştır.

Yolların bu intizam memlekette seri ve asrı vesaitin çoğalmasını mücip olmuştur. Önceileri İstanbul, İzmir gibi büyük şehirlerimizde görülen otomobil, otobüs, kamyon gibi nakil vasıtaları yurdun en usuz köşelerine kadar girmiştir.

Çoruma 15 yıl içinde yapılan yolun uzunluğu 231 kilometredir. Bu müddet içinde 113 kilometrelik yolun da ayrıca tamiratı esasiye silindirağıt ikmal edilmiştir.

VİLÂYETİMİZDE TAHLİL EDİLEN SULAR

[illegible]

